YÖN

HAFTALIK GAZETE

BU SAYIDA

AF PAZARLIKLARI

Yıl : 1 - Sayı : 24 30 Mayıs 1962 100 Kuruş

OKUYUCU'DAN YÖN'E

Cumhurbaşkanına açık mektup

Sayın Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, ihtilâlden bu yana toprak reformunun bir an evvel gerçekleşeceği hakkında gazetelere devamlı suretle beyanat veriyorsunuz. Yavaş yavaş sizin de topraksız köylüleri unuttuğunuza kanaat getirmeğe başladık.

Bizler, Adana'nın merkeze bağlı Camuscu köyünde oturan 27 haine topraksız vatandaşlarız. Köyümüzün civarında bulunan Hazineye ait 3265 dönüm araziden hane başına 25 dönüm verilmesi uygun görüldü. Fakat tedbirli olduğundan tevzi yapılmadı. Tedbir kararı 22.5.1961 tarihinde Dördüncü Asliye Hukuk Hâkimliğince kaldırıldığı halde, bir senedir niçin tevzi yapılmıyor? Bizler toprak ağalarının topraklarını istemiyoruz sadece Hazine arazisinin tevziini istiyoruz. Boş lâflarla toprak reformu yapılacak diye 8 aydır aynı sözleri söylüyorsunuz. Fakat Mecliste bulunan toprak ağaları istiyorlar mı? Toprak reformunu isteselerdi bu kanunun bir an evvel çıkması için çalışırlardı. Sadece sizin sözlerinizle bizleri oyalamakla ne çıkar? Sayın Tarım Bakanı, Nisan içerisinde toprak tevziatı yapılacak diyordu. köylüyü oyalamakta olduğu göz önünde.

Maalesef onun da topraksız Bizler geçim sıkıntısı çekerken. Sayın senatörler ve milletvekilleri kendi menfaatlarını düşünüyorlar. Acaba işsiz ve topraksız köylüyü bir an bile olsun düşündüler mi? Hiç zannetmiyorum düşüneceklerini. Düşünse idiler toprak reformunun bir an evvel gerçekleştirilmesi için çalışırlardı.

Sayın Cemal Gürsel, bizler hiç bir zaman ağaların arazisini istemeyiz. Yalnız Hazineye ait arazilerin dağıtımı yapılsa. Biz topraksızları sıkıntıdan kurtarmış olursunuz.

Yalnız köyümüzde, bu Hazine arazisinde ağalar malımızın otlakiyesi diye çalışmaktadırlar. İçlerinde 500 ve 1000 dönüm arazisi olan ağalar var. Bunlardan 50 ve 100 tane sığırı olanlar vardır. Buna karşılık, bizlerin 1 dönüm yeri yoktur. Bu ağalar malımızın otlakiyesi dedikleri bizler için kadastro olmuş 23, 24, 25, 26, 32, 41, 51, 57, 76, 120, 189, 204, 205, 206 ve 207 parselleri senede süre rek zilliyetlerine alıyorlar. Nerde kaldı bizim vatandaş haklarımız? Hani bizim hürriyetimiz? Bizler 5 ve 6 çocuklarımızı beslemek için inim inim inlerken, bizlere tevzi edilecek yerleri sürüp, bizlerin haklarını ihlâl ediyorlar. Bu haksızlıkların önüne geçin diye kimlere müracaat edeceğiz?

Sayın Cemal Gürsel, toprak reformunun bir an evvel gerçekleşmesi şart. Gerçekleşmezse bizler geçim sıkıntısı içerisinde ne yapacağız? Ya bizim yerlerimiz bir an evvel teslim edilmesi veyahut bizlere iş verilmesi. Bizim 40 hanelik köy, hükümet idaresinde değil 3—5 ağanın idaresinde. Bu 6 senedir sürüp gitmektedir. Toprak reformu yapılacaksa sözle değil ilgili makamlara bir an evvel emir verilerek tevziatın gerçekleşmesini istiyoruz.

Hürmetlerimle.

Ali Tandoğan
(Camuscu köyü — Adana)

(Mahkeme kararına uyarak yayınladığımız tekziptir.)

Adana utanç duymadan kazanç yapanlar bölgesi değil, bilâkis millî ziraî istihsalin en kıymetli mahsullerini tabiatla mücadele ederek topraktan meydana getiren şerefli çiftçiler diyarıdır.

Hangi tarihlerde ziraî işletmemizde çalıştığını hatırlıyamadığım sayın öğretmen Erol İşisagın kasten şahsım hakkında derginizin 14/Mayıs/1962 tarihli ve 22 sayılı nüshasının ikinci sayfasında yazdığı yazının kanunun hükümlerine dayanarak tekzibini ve cevabımın neşrini rica ederim.

Evvelâ tekzib edeyim:

1 — Avratmezarı çiftliğinin tamamen Fazlı Metoya ait olduğu yalandır. Bu çiftliğin tapularına göre, bütün arazisi 6200 dönümdür. Fakat resmi kadastro ölçülerine göre 350 dönüm noksandır. Bu noksanlık Ceyhan ırmağının eroziyonu neticesidir

2 — Bu çiftliğin arazisi içinde 30 senedenberi bilgi, emek, büyük masraflar ederek meydana getirilmiş portakal bahçesinin miktarı 950 dönüm değil 500 dönümdür.

3 — Bütün bu arazinin ve bahçenin içinde Fazlı Metonun hissesi ancak dörtte biridir. Hesap yapmasını bilmesi lâzım gelen sayın Öğretmenin cari kanunlarımıza göre benim büyük bir toprak sahibi olmadığımı hesaplayabilir. Elbette devlet çiftçilik yapabilecek topraksızları toprak, evsizleri ev, işsizleri iş sahibi yapmayı da plânlıyacaktır.

4 — Avratmezarı çiftliğinde büyük emeklerle ve uzun yıllar boyunca çalışılarak meydana getirilen portakal bahçemiz iddia edildiği gibi Türkiyenin en büyük bahçesi değildir. Adanada genç müteşebbisler tarafından bu bahçenin iki misli sahasında nareneiye bahçeleri yetiştirilmiştir.

5 — Fazlı Metonun ziraî işletmesine gitmek için kullandığı 1953 model Buick arabasını da kendisine çok görmemek lâzımdır. Çünkü devlet memurlarının, iktisadi gelir teşekküllerinin, tüccar, sanayici, hülâsa çok sayıda iş adamlarının da işlerinde kullandıkları arabaları vardır. Kasıtlı değil ise, milli istihsalin bir parçasını teşkil eden her iş kolunda araba kullanılması anormal bir hal imiş gibi teşhire lâyık görülmemeliydi.

6 — Fazlı Metonun çiftlikteki sayfiyesine gelince: 1947 senesinde Ceyhan ırmağının tugyanında yıkılmış eski iki katlı bir binanın enkazından elli metre kare üzerinde yapılmış zemin üzerinde iki odalı çok mütevazi bir meskendir.

Sayın öğretmen kendisini takdim ederse çiftliğe birlikte gider fotoğrafını çeker ve derginizde teşhir edersiniz. İş zamanlarında 15 günde değil her gün işime gider ve işimi bizzat idare ederim.

7 — Ziraî işletmem Adananın düzelli işletmelerinden biridir. Türkiyenin hiç bir yerinde temerküz kampları yoktur ve kurulamaz. İdare ettiğim işletmenin bir temelkiz kampı olduğunu iddia eden sayın Erol İşisagı şiddetle reddederim. Tarım işçisinin çalışma şartlarını murakabe eden İşbulma Teşkilâtı da şimdiye kadar Adanada temerküz kampları olduğunu tespit etmemiştir. Tarım işçilerine verilen yemekler işçiyi doyuracak derecede boldur. Nebati yağ kullanılmaktadır. Ben kendi evimde de nebati yağ kullanırım. Muvakkat zaman için pamuk çapası ve toplanması zamanında tarlalarda çalışan ve büyük ekseriyeti ni civar illerin küçük çiftçisini teşkil eden tarım işçilerini bu en sıcak aylarda çatı altında barındırmamakta bir sefalet misali değildir. O aylarda 4-5 hafta için herkes köylerde hattâ şehirlerde açık yerlerde yatmaktadırlar.

8 — Milli gelirin artmasına çalışan bölgelerden biri de Adana bölgesidir. Uzun vadeli yatırımlar ve çok emek ve masraflarla meydana gelen bu istihsal hamlelerinin Adana çiftçisi edebiyatını değil, tatbikatını yapmaktadır. Ve topraktan yeni milli servetler çıkardığından tel'ine değil takdire şayandır. Senede bir ciro yapan sigortasız toprakla uğraşan Adana çiftçisinin istihsal masraflarını ve çok defalar zararlarını bir tarafa bırakarak yalnız kâr hanelerini görmeye çalışanlar samimi insanlar değildirler. Han, hamam, apartman, ticarethane, fabrika hülâsa her mülkiyet gibi toprak mülkiyetide anayasamızın teminatı altındadır. Bu surette toprak sahibi olarak topraktan istihsal yapmağa çalışan Adana bölgesini utanç duymadan kazanç yapan bir memleket olarak teşhir etmeye yeltenmeyi, ancak kasıtlı ve marazi bir düşüncenin mahsulü olarak kabul etmek lâzımdır. Kaldı ki çiftçi zümresi (Adana dahil) zaman zaman tabiatın kadrına uğrayarak kazanç yerine büyük zararlara da maruz kaldığından gerçekliği yakından göre Devlet tarafından himayeye lâyık görülmekte ve bu sebepten ziraî borçları da on sene takside bağlanmaktadır

9 — Hangi iş kolunda bilgisini sermayesini teşebbüsünü ortaya koyarak bir iş yeri meydana getirmiş ve istihsal yapmaya çalışan bir müteşebbis ile işçisi arasında kâr taksimini düşünülmüştür ki, tarlalarda muvakkat bir zaman için çalışan tarım işçisi hakkında düşünülebilsin... Amma tarım işçisinin de gündelikleri, haftalıkları asgari ücret kanunun teminatı altındadır ki, bu yalnız Adanada tatbik edilmektedir. Başka İllerde de her nedense tatbik edilmemektedir.

10 — Hayatımın hiç bir devresinde bar eğlenceleri meraklısı olmadım. Kimse beni barda gördüğünü iddia edemez.

Barların her içtimaî sınıf arasında müşterileri vardır. Yalnız çiftçileri teşhir etmeye kalkışmak gizli maksatlı bir iddiadır. Barlar maalesef konunun musamaha ettiği çok zararlı eğlence yeridir.

Adana Çiftçi Birliği Başkanı Yüksek Mühendis
Fazlı Meto

27 MAYIS DEVRİMİ

Fransa Bölgesi Öğrenci Birliği, geçen hafta bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiriden 27 Mayıs devrimi ile ilgili kısmı sunuyoruz:

27 Mayıs 1960 günü Türk ordusu, bir zümre egemenliği kurmuş toprak ağalarının ve fırsat düşkünü iş adamlarının temsilcisi, gerici, devrim düşmanı, cumhuriyetten bu yana yapılan hemen herşeyi yıkma yolunu tutan bir antidemokratik yönetime karşı, ulus adına, ulusun isyan hakkını kullanmıştı. Bu hak, sonradan bir takım kişilerin işine geldiği için adlandırdıkları «bir hükümet darbesi» isteğinden doğuyor olamazdı. Bu ihtilâl 28 Nisanda ilk defa açık olarak kendini gösteren, bugüne kadar da devam eden toplum katlarındaki, toplumsal ve ekonomik plânlarda özgürlük, eşitlik isteminin cevabıydı. Hepimiz de biliyoruz ki ihtilâller, toplumların her alandaki yapısını (moral, toplumsal, ekonomik) değiştirmek amacını güderler. Bu yapıcı ilkesinden uzaklaşan her devrim hareketi, ona karşı olan, küçük azınlığın istemeyerek de olsa ekmeğine yağ sürer.

27 Mayıs hareketi, hiç şüphesiz demokratik düzeni yeniden kurma amacını güdüyordu. Bu demokratik düzense, köylünün, işçinin, kısacası büyük çoğunluğun, toplumsal, insanî haklarını sağlamak değilse nedir?

Bu ana ilkeler bir kıyıya itildiğinde, görmezlikten gelindiğinde, demokrasi bir içinden çıkılmaz fasit daireden başka birşey olamaz. Oysa, hepimizin istediği, övgüsünü yaptığı, ülkemizde yerleşmesini istediği demokrasi, hiç çekinmeden ileri sürebiliriz ki, meclislerde belli bir zümrenin temsili sorunu değildir. O, halkın toplumsal haklarını elde etmesi sorunudur. Bunu gerçekleştirme yollarını arayan, bu yolu bulamayan bir hükümet eninde sonunda kendi kendini yıkmaya mahkûmdur. Üstelik bu hükümet bir ihtilâlin ardından iş başına gelmiş bir hükümetse...

HAFTALIK FİKİR VE SANAT GAZETESİ

YÖN

İmtiyaz sahibi ve mesul müdür: DOĞAN AVCIOĞLU
Kurucuları: Cemal Reşit Eyüboğlu, Mümtaz Soysal, Doğan Avcıoğlu
(BASIN AHLAK YASASINA UYMAYI TAAHHÜT ETMİŞTİR)

İDAREHANE: BAKANLIKLAR — ANKARA. ATATÜRK BULVARI 137/8 Telefon: 12 72 80 ★ İstanbul Bürosu: Mollafenari sokağı 32 Cagaloglu. Posta kutusu: 512 — İstanbul, Telefon 229315 ★ Dizilip basıldığı yer: VATAN Gazetecilik ve Matbaacılık T.A.Ş. — İSTANBUL

ABONE: Yıllığı (52 sayı) 50 T.L. altı aylığı (26 sayı) 25 T.L., üç aylık (13 sayı) 12:50 T.L.'dır. 1962 yılı için özel indirimli abone tarifesi: Yıllık 40 T.L., altı aylık 20 T.L., Üç aylık 10 T.L.'dır. Yurt dışı abonelerinde posta ücreti bıtarında ilâve yapılır.

İLÂN: Beher sütunda santimetresi 25 T.L. dır. 1, 3, 4, 5 ve orta sayfalara ilân kabul edilmez. Renkli ilânlar özel tarifeye ve pazarlığa tâbidir. Devamlı çıkacak ilânlar için özel anlaşmalar yapılır. İlânlardan dolayı hiç bir mes'uliyet kabul olunmaz.

YÖN HAFTALIK GAZETE

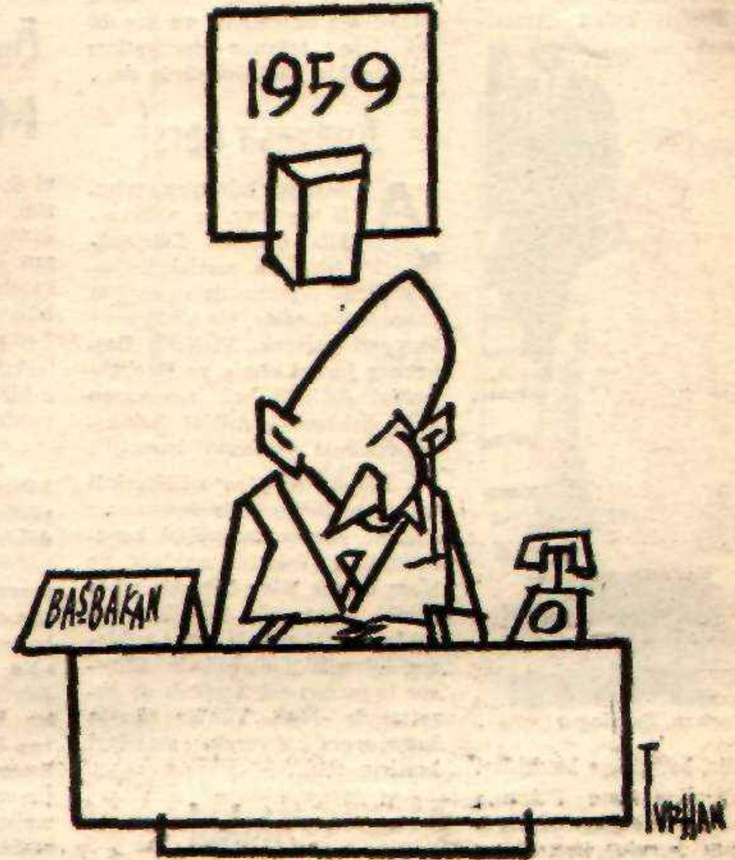
BAKIŞ

Türkiye için neden sosyalizmden başka çıkar yol yok ?..

Harvard Üniversitesi Profesörlerinden Edward S. Mason'un «Az gelişmiş ülkelerde Ekonomik Plânlama» adlı kitabını okuyunca, akıl için yol birdir sözünün doğruluğuna inandık.

Harvardlı profesör, ne sosyalisttir, ne de planlamaya özel bir sempati duymaktadır. Fakat profesör, YÖN'ün aylardır tam inançla savunduğu «Türkiye için sosyalizmden başka çıkar yol yoktur» tezini, bir bilim adamının tarafsızlığıyla sistemli bir şekilde ortaya koymaktadır. Mason, bugünkü siyasî kadronun sosyal adalet içinde hızlı kalkınmayı neden gerçekleştiremiyeceği sorusunu da aydınlatmaktadır. Bu fikirler YÖN okuyucularının yabancısı değildir. Fakat 1962 Türkiyesinin gerçeklerini görmemekte ısrar eden politikacılarımızı ve düşünmekten korkan aydınlarımızı uyar*mak için, kitabın sâdıkane bir özetini vermeyi vazife bildik.*

D. A.

YAŞANTI !...

Kalkınmış Batı Avrupa ülkelerinin bugünkü durumları büyük ölçüde *özel teşebbüsün eseridir. Gerçi* Batı Avrupa ülkelerinin kalkınmalarında *devletin rolü birçoklarının sandığından* fazla olmuştur. Fakat devletin oynadığı *bu rol özel teşebbüsün başarısını küçümsemeye* yetmez. Yalnız buna bakarak *Yirminci Yüzyılın ikinci yarısında kalkınma* çabası içinde bulunan az gelişmiş ülkeler için de, en uygun *yolun serbest teşebbüs* olduğu savunulmamalıdır. Sosyalist düşünceler ve refah devleti özlemleri bir yana, az gelişmiş bölgelerin koşulları, kalkınmış ileri ülkelerin kalkınma örsesi koşullarından o kadar değişiktir. Sırf bu değişiklikler devlete önemli ödevler yüklemektedir. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

1 — Az gelişmiş ülkeler kalkınma vetiresine, bugünün gelişmiş ülkelerinin başlangıç durumuna nazaran, daha düşük bir seviyeden başlamaktalar. Yani fert başına millî gelir, onların başlangıç seviyesinin altındadır. Tasarruf temayülü azalmaktadır. Ekonominin piyasaya açılmış bölümü küçüktür. Okuma yazma bilmeyen insan sayısı kabarıktır. Buna karşılık akılcı ekonomik davranış daha az gelişmiştir.

2 — Dünya küçülmüştür. Kütle haberleşme araçları, her gün fakir kütlelere ne kadar fakir olduklarını söyleyip durmaktadır. Bunun iki sonucu olmuştur. Büyük kütle bir an önce Batılı hemcinslerinin sahip olduğu imkânlara karışmak istemektedir. Aydınlar ve askerler ise bu durumun devamını bir onur meselesi haline koymuşlardır.

3 — Ondokuzuncu Yüzyıl kalkınması kültür bakımından pek az farklı topluluklar *arasında bilgi, sermaye ve teknik* maharet alışverişinin çok olduğu bir dünyada *cereyan etmiştir. Bugün gelişmiş ve* gelişmemiş topluluklar arasında büyük kültürel *boşluklar vardır. Üstelik bu alış* veriş hem azalmış hem de mahiyetini *değiştirmiştir.*

4 — Ondokuzuncu Yüzyıl Batı denemesi, bir çok az gelişmiş ülkelerde, gerek özel teşebbüse, gerekse yabancı sermayeye büyük bir antipati doğurmuştur.

5 — Ondokuzuncu Yüzyılda devlet müdahalesi, durgunlukla ayni anlama gelmekteydi. Rus ve Çin örnekleri bu düşünceyi çürütmüştür. Bu iki örneğin az gelişmiş ülkelerdeki etkisi inkâr edilemez.

6 — Siyasî iktidarın demokratlaşması, gelişmiş ülkelerde kalkınmanın meyvaları alındıktan sonra olmuştur. Buna karşılık, az gelişmiş ülkelerde bugün gerçek bir demokrasiden sözedilmese de, halk kütleleri az çok seslerini duyurma imkânına sahiptirler.

Bu değişik koşullar altında, az gelişmiş ülkelerde, burjuvazinin ortaya çıkıp da, bugün gelişmiş ülkelerin gelişmeleri sırasında oynadığı tarihi rolü oynamasına imkân yoktur. Ekonomiyi kendi kendine besleyen bir kalkınma hızına kavuşturacak yatırımlar için özel teşebbüs pek cılız kalmaktadır. Kalkınma adına, devletin yatırabileceği fonları, cömertçe dağıtarak özel teşebbüs yaratmaya ise bugünün toplumsal özlem ve baskıları engeldir. Siyasi iktidarın demokratlaşması sonucu ortaya muhtevasız demokrasi içinde bile bu özlem ve baskılar o kadar kuvvet kazanmaktadır ki, mevcut cılız burjuvazi toprak ağaları gibi toplumun diğer gerici kuvvetleriyle birleşmek zorunluğunu duymaktadır. Neticede imkânları daha da azalmaktadır.

Bunun tabiî sonucu devletin kalkınma ödevini üzerine almasıdır. Çünkü artık az gelişmiş ülkeler için, kalkınmadan vazgeçmek diye bir şey söz konusu değildir. **Devletin âtıl kaynakları, sermaye ve toprak ağalarının elinde verimsiz yerlere kullanılan imkânları, kalkınma yöneltmesinden başka yol yoktur.** Bunun verimli olabilmesi ve ekonomiye gerekli itilişi getirebilmesi için, büyük hacimleri bulması ve bilinçli bir şekilde kullanılması gerekir. Böyle bir şeyin bir plânı gerektireceği gün gibi açıktır.

Nasıl plân

Plân *deyimi iki tip plân anlayışı* arasında bir ayırım yapmayı lüzumlu kılar. *Bir görüşe göre plân,* geleceğin dikkatli bir tahminidir. Davranışların *sağduyulu bekleyişlere göre* ayarlanması plândır. İkinci görüşe göre plânlamaya konmuş amaçlar ve bu amaçlara ulaşabilmek için gerekli tedbirler ve reformlar vardır. *Birinci görüşe göre,* koordinatör piyasa mekanizmasıdır. Bu anlayış kabul edildiğinde, plânlama teşkilâtına sahip olsun olmasın, bütün modern devletler plânlı ekonomi içindedirler. İkinci *görüşte ise, geniş kontrol yetkilerini* haiz bir merkezi karar verme organı temeldir. *Bu merkezi karar verme organı,* piyasa mekanizmasının yerini almaktadır. *Ve bu sebeple bu tip plân piyasa mekanizmasına* karşıdır. Bu iki uç arasında birçok plân anlayışı vardır. *Daha çok hâkim olan plânlama anlayışı ise ikinci görüşe yakındır.* Gerçi *Sovyet Rusya da dahil* hiç bir plânlı ekonomide piyasa mekanizmasından bütünüyle vazgeçilmemiştir. **Fakat hiç bir zaman da gerçek plânlama sadece kâr gayesine dayanan piyasa mekanizmasını tamamlayıcı ve özel yatırımları belirli amaçlara teşvik edici tedbirler demek değildir.**

Buraya kadar söylenenleri şu şekilde *özetlemek mümkündür.* Kalkınmanın ön gerekleri hazır olduktan sonra, teknik *deyimiyle, kendi kendini besleyen* büyümeye geçebilmek için, ekonomiye büyük bir itiş getirmek lâzımdır. *Bu kısa bir zaman içinde yüksek bir yatırım hacminin gerçekleştirilmesi anlamına gelir.* Yüksek bir yatırım hacminin gerçekleştirilmesi, atıl ve prodüktif olmayan kaynakların seferber edilmesini, yeni kaynaklar yaratılmasını ve yatırımların birbirini tamamlamasını gerektirir ki, bu da ancak plânlama ile mümkündür. **Diğer taraftan az gelişmiş ülkelerde özel teşebbüs, kalkınma sorununu üzerine almak bakımından çok zayıf bir aday olarak gözükmektedir. Artık kütleleri bir lokma bir hırka felsefesiyle tatmin etmeye imkân kalmadığına göre, kalkınmanın devlet tarafından gerçekleştirilmesi zorunluluğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.** Tabiî burada devletin bu misyona hazır olup olmaması sorunu vardır. Siyasi iktidara hâkim olan gruplar iktisadî kalkınmanın yolları üzerinde açık düşüncelere sahip ve kalkınmanın fiyatını ödemeye hazırlanırsa mesele yoktur.

Yok, siyasî iktidar toprak ve sermaye ağalarının elinde ise belirli bir süre için kalkınmadan tüm ümidi kesmek gerekir.

Aralarında kalkınmanın gereklerini yerine getirmeye hazır siyasi kadroya sahip olanları bulunmakla beraber bir çok az gelişmiş ülkelerde hükûmetler hâlâ akıntıya kürek çekmekle meşguldürler. Bununla beraber hemen hemen bütün az gelişmiş ülkelerde plânlama teşkilâtlarını görmek mümkündür. Çünkü plânlama *teşkilâtları yöneticilerin kalkınma arzusuna* işaret sayılmakta ve böylece halkın *özlemlerine ilgisiz kalınmadığı gösterilmek* istenmektedir.

Kağıt üzerinde plân

Filipinlerde hükûmet organları arasında üst *kademede* plânlama teşkilâtı vardır. Beş yıllık plân*lar hazırlanır % 6 lık kalkınma hızı* kabul edilmiştir.

Teknik çalışmalarda büyük bir ustalık gösterilmiştir. Fakat bu bir akademik çalışmadan ileri gidememiştir. Çünkü siyasi kadro plân çalışmaları sırasında bilimin tarafsızlığını kurmak ve uzmanların şevkini övmek konusunda gösterdiği cömertliği plânın kabul edilmesi ve yürütülmesi sırasında esirgemiştir. Zaten bu cömertlik de çok zaman sözde kalmış. Örneğin döviz bütçesi ve kamu iktisadi kurumları kredilerini tayin eden Merkez Bankası *daima plâncılardan* ayrı hareket etmiştir.

Ayni özellikleri taşıyan Pakistan ve Hindistan plânlama çalışmalarını karşılaştırmak, plânlamada siyasi kadronun önemini göstermesi bakımından son derece öğreticidir. Plânın başarısını etkileyen en büyük ayrılık Pakistanda, Plânlamanın, Hindistandakinin aksine kalkınmaya inanmış bir siyasi kadronun desteğinden yoksun olmasıdır. Bu ilk bakışta bir kolaylık gibi görünmektedir. Hindistanda kuvvetli bir siyasi kadronun plânın staretejisini, *millî gelir ve istihdam amaçlarını* kabul etmesine karşılık, Pakistanlı plâncılar bu *bakımdan gayet serbesttirler.* İsteklerini yazıp çizmekte ve amaç olarak ta kabul *ettirmektedirler. Ne var ki uygulama* alanına geçince Pakistan plânı, plâncıların bile tanıyamıyacağı *şekilde değişmektedir.* Halbuki Hindistanda siyasi otoritenin plân çalışmaları sırasındaki müdahalesi sadece stratejiye inhisar etmemekte, ağır ve hafif sanayi kollarına kadar uzanmaktadır. Fakat plân *son şeklini* alınca bütünüyle uygulanmakta ve bu sayededir ki, Hindistan bugün kalkınma faaliyetlerine halkın katılmasını en çok sağlayan ülke (Komünist memleketler hariç) özelliğini taşımaktadır.

Plâncılar

Yabancı uzmanlar toplantısı, plâncılarımız için tam bir zaferle sonuçlandı. Uzmanlar, Plânı hazırlıyan ekibi öve öve göklere çıkardılar. Plâncılarımızı «biraz fazla milliyetçi» bulan Amerikalılar bile, bu görüşe katıldılar.

Turhan Feyzioğlu

Şimdi, kalkınma Plânının dış finansmanını sağlıyacak Konsorsiyumun kuruluş hazırlıkları üzerinde çalışılıyor. Feyzioğlu, Pariste, bu mesele üzerinde durdu. Fakat güçlükler henüz bitmiş değil. Amerikalı dostlarımız, yardımın önemli bir kısmının projelerin finansmanı şeklinde verilmesini istiyecekler. Proje finansmanı, yardımın belli ecnebi firmalara gitmesini sağlamak ve kalkınma politikamızı kontrol altında tutmak bakımından elverişli. Türkiye açısından ise, kalkınma programının toptan finansmanı önemli. Bu iki görüşü uzlaştırmak kolay olmıyacak.

Sam Amcanın yanı sıra, Hans Amca da, Amerikalılar tarafından hazırlanan liberal Ecnebi Sermayeyi Teşvik Kanununu yetersiz buluyorlar. Ecnebi firmalar için, her alanda Türklerle eşit şartlar istiyorlar!

Bu durumda, amcalarımızın, değil sadece plâncıları, bütün Türk milletini «biraz fazla milliyetçi» bulacakları muhakkak. Çünkü biz ecnebilere ve ecnebi şirketlere tanınan imtiyazları kaldırmakla hâlâ övünürüz de...

Anayasa dersi

Anayasayı bilmiyen sevimli başyazar ve milletvekili Gökhan Evliyaoğlu artık meclisin mutlak üstünlüğünden konuşulamıyacağını yazmamız üzerine, bir sözlü soru önergesi vererek, YÖNÜ'ü Başbakana jurnal etmiş ve Meclisin mutlak üstünlüğünü tanımayan YÖN hakkında Adalet Bakanının takibata geçmesini istemişti!

İnönü, Antalya milletvekili İhsan Ataöv'ün bir konuşması üzerine, Meclis üstünlüğü konusundaki görüşlerini açıkladı ve biraz hukuk bilen her aklı selim sahibi insan gibi YÖN'ün yazdıklarını tekrarladı. Bu açıklama, bilgisizliği ölçüsünde fütursuz başyazarı çok kızdırdı ve gazetesinde **«İnönü, Yön'ün ağzıyla konuşuyor»** diyerek, meseleyi kestirip attı...

protokol

İkinci İmar Kongresinin hazırlıkları sırasında müthiş bir protokol hatâsı yapıldı. Bastırılan broşürde, «Devlet Protokolüne dahil erkân» listesinde, Genel Kurmay Başkanı, Emniyet Müdüründen sonra en gerilere konmuştu! Bu müthiş gaf, bakanlığın altını üstüne getirdi. Yeniden broşür bastırmaya vakit yoktu. Mesele, broşürün içine bir yaprak koyarak çözüldü. Bu yaprakta, erkân listesinde «dizi hatâsı» olduğu belirtilerek, özür dileniyor. Yeni tanzim edilen protokol listesinde, Genel Kurmay Başkanı, Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Senatosu Başkanı, Millet Meclisi Başkanı ve Başbakandan hemen sonra yer alıyor. Onun gerisinde Anayasa Mahkemesi Başkanı ve Bakanlar var. Böylece Genel Kurmay Başkanı, Anayasa Mahkemesi Başkanının tam üstünde yer almış bulunuyor...

Ömer Ağanın oğlu

Meşhur zengin Hacı Ömer Ağanın oğlunun, zina halinde yakalanması, Yeni Sabah'ın fısıltıcısına bile, «bizim kapitalistlerde iş yok» dedirtti. Halbuki Adanada dolaşan söylentilere bakılırsa, bizim kapitalistlerde çok iş olduğuna hükmetmek lâzım.

Fısıltı yazarına, malzeme teşkil eder düşüncesiyle, Adanalı bir okuyucumuzun bu konuda, yazdıklarını aktarıyoruz:

«Hacı Ömerin oğlu İhsan Sabancı'nın son vak'ası işin iç yüzünü bilmiyenler için bir skandaldır. Fakat mesele, çok başkadır: Hacı Ömer, İhtilâlden sonra mallarını çocuklarına taksim etmiştir. Bunların içinde alkol ve kadınları pek seven büyük oğlu İhsan Sabancı da vardır. Büyük evlât, zahmetsiz kazanılan bu servete konunca, harvurup harman savurmaya başlar. Bunu hazmedemiyen eli sıkı Ömer Ağa, oğluna devrettiği malları geri ister. Oğlu vermemekte ısrar edince de harekete geçer ve gelinini de ikna suretiyle, oğlunu kanuni yollardan vurmaya çalışır. Çıkar yol, içki ve kadın sever oğlunu vesayet altına aldırmaktır. Böylece, Ömer Ağa, Servetini tekrar ele geçirebilecektir. Plân basittir: Kadın sever oğlunu zinâ halinde yakalatmak. Yakalatır.

Olaydan önce Ömer Ağanın sık sık Polis Müdürlüğünü ziyaret ettiği görüldü. Emniyet Müdürlüğü binasını güneşten korumak için iki top perdelik keten alınması ve bazı odaların badana edilmesi, tesadüfen o günlere rastladı!..

Bir de Yeni Sabahın fısıltıcısı, bizim kapitalistleri beğenmez!»

Adanalı Okuyucumuz, bu vesileyle, büyük sermayedarlardan göreceği yardımla gazetesini kurtarmaya çalışan bir başyazarın 1955 te Hacı Ömere gönderdiği mektuptan söz açıyor. Başyazar mektubunda, «Türkiyede sermayeyi kalemiyle savunan tek gazeteci olduğunu, bu sebeple sermayedarlar tarafından desteklenmesi gerektiğini» yazarak, Akbanktan 25 bin lira kredi almak için Hacı Ömerin aracılığını istiyormuş!...

Mektup yırtılıp atılmış ve kredi de verilmemiş...

Dokunulmazlık!

Milletvekilleri, millet hizmetinde korkusuz çalışabilsinler diye tanınan dokunulmazlığı, etraflarını korkutmak için kullanma huyundan bir türlü vazgeçemiyorlar. Bunun son örneğini, CHP. Ankara Milletvekili Bâlâ eşrafından İbrahim İmirzalioğlu verdi.

İbrahim İmirzalıoğlu

Eski CHP. Kars Milletvekili Şemsi Ataman ile bir mesken inşaatı yüzünden ihtilâfa düşen İmirzalioğlu, dokunulmazlıktan gelen kudretini, önce işçilere karşı gösterdi. İşçiler karakolda alınan ifadelerinde milletvekilinin onlara:

«Siz komünistsiniz. Rusyaya gidin» diye bağırdığını söylüyorlar.

Bu sırada, karakolun önünden Şemsi Ataman ile arkadaşı yargıtay üyelerinden Lûtfi Dalamanoğlu geçer. Bunun üzerine, işçilerden öfkesini alamıyan eşraftan milletvekili «Polis efendi, bunları da içeri alın» diye haykırır. Yargıtay üyesi, yaklaşan polislere «Benim de dokunulmazlığım var» der ve kendini tanıtır. Polisler, iki câmi arasında kalır. Fakat efendi tabiatlı olan Yargıtay üyesi Lûtfi Dalamanoğlu, karakola girerek, polisleri müşkül durumdan kurtarır ve meselenin büyümesini önler...

Mesele şimdi Savcılıktadır. Fakat dokunulmazlık yüzünden dâvanın görülmesi, İmirzalioğlu Milletvekilliğini kaybetmeden mümkün olmuyacaktır.

Maliye Bakanına

Sümerbankın Yıldızda bir Porselen Sanayii fabrikası vardır. Süs eşyası yapar. Nejat Eczacıbaşının ve Gorbon ailesinin de birer seramik fabrikaları vardır. Onlar da süs eşyası yapar. Yalnız Sümerbankın fabrikası, yüzde 40 oranında istihsal vergisi öder. Eczacıbaşı ve Gorbon ödemez! Bu yüzden Sümerbank mamullerini satmak mümkün olmaz!

Gayrimeşru rekabet dedikleri başka bir şey değildir ve bu durum ilgili bakanların gafletiyle sağlanmıştır. «Herkes vergisini ödiyecek» diyen Maliye Bakanının dikkatine sunarız.

Karakurt ve Servet Beyanı

CHP. Urfa Senatörü Esat Mahmut Karakurt, Roma Bankası direktöründen servet beyanı hakkında dilediklerini tanıdıklarına anlatıyor. Roma Bankasının Türkiyedeki şubesinin başında bulunan direktör şöyle diyormuş: **«Servet beyannamesi usulünü koymakla çok iyi bir hizmet yaptınız. Bu lüzumlu bir şey. Şimdi neden vazgeçmek istiyorsunuz? Kat'iyen bu usulden vazgeçmeyin.»**

İtalyan direktörü haklı söylüyor. Bütün yabancı bankaların bu görüşü paylaşacağını sanıyoruz. Zira onlar da yerli bankaların geniş ölçüde vergi kaçırmalarından şikâyetçi. Yabancı bankalar vergi kaçırmaya cesaret edemiyor, bu yüzden de yerli bankalarla rekabet şansları azalıyor. Bu sebeple yabancı bankalar, servet beyanını gayri meşru rekabete son verecek bir çare olarak benimsiyorlar.

Vergi kaçakçılığı yapmayan yerli bankalar için de durum aynı değil mi?

Radyonun korkusu!

Ankara Radyosu, 27 Mayıs konusunda gazetecilerle bir açık oturum tertipledi: Açık oturuma, Ankaradaki gazete ve dergilerin hemen hepsi çağrılmıştı. Fakat Yön çağrılmadı! Devlet Radyosu, Yönellerin fikrini işittirmekten korktu.

Olaydan dolayı, Radyonun açık fikirli ve cesur bir kimse olarak tanıdığımız Müdürü Mahmut Öngören'in de, bizim kadar üzüldüğünü sanıyoruz.

SOKAK DEREBEYİNE CEVAP

Diyarbakırdaki pazusu kuvvetli ağalardan Muharrem Gönül'ün tekzibini geçen sayımızda okudunuz. Diyarbakırda, bir sokak derebeyi gibi fütursuz hareket eden ağa, cevapında kendini zavallı bir kahveci olarak gösteriyor. Halbuki Diyarbakırda herkes bu gölgesinden bile korkulan şahsı tanır. Muharrem ve kardeşi İsmail —ki ağa diye çağırılır— C.H.P. fedailerindendir. Fedai kardeşlerin bir çok öldürme ve yaralama olaylarına isimleri karışmıştır. 1957 seçimlerinden önce ağanın D.P. ileri gelenlerinden Nuri Onur ile kavgası meşhurdur.

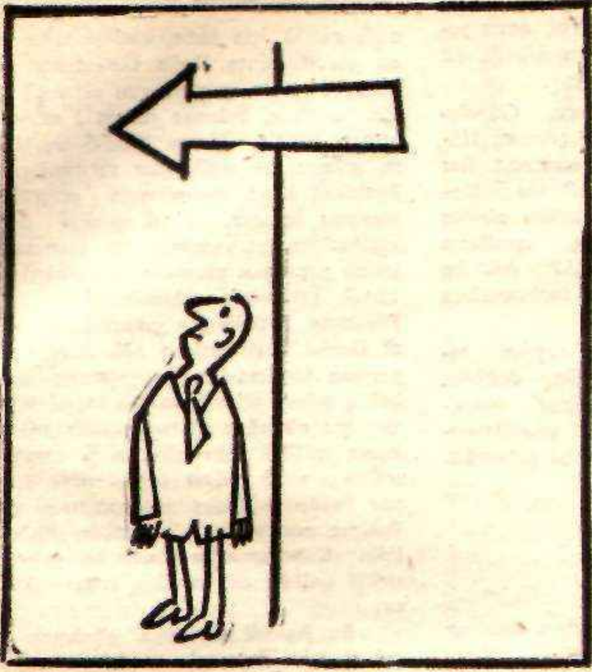
Çermikli fedai kardeşler Diyarbakırda işe, kahvecilik ve oyun oynatmakla başlamışlardır. Bir ara Diyarbakır Belediye garajını işletmişlerdir. Şimdi de Diyarbakır-Elâzığ ve Diyarbakır-Çermik arasında otobüs işletirler ve Uludağ otobüslerinin acenteliğini yaparlar. Ağalarımız, çok kazanıp çok harcamayı, avene beslemeyi ve gazinolarda zengin sofra kurmayı severler. Kısaca, kendini zavallı bir kahveci gibi göstermeye çalışan Muharrem Gönül korkunç bir sokak derebeyidir.

Bunu böylece belirttikten sonra, geçelim meselenin esasına. Sözü geçen olayın kahramanı olan Amerikan askeri üssü personel müdürü İrfan Keçeciye bırakalım. Keçeci aynen şöyle söylüyor:

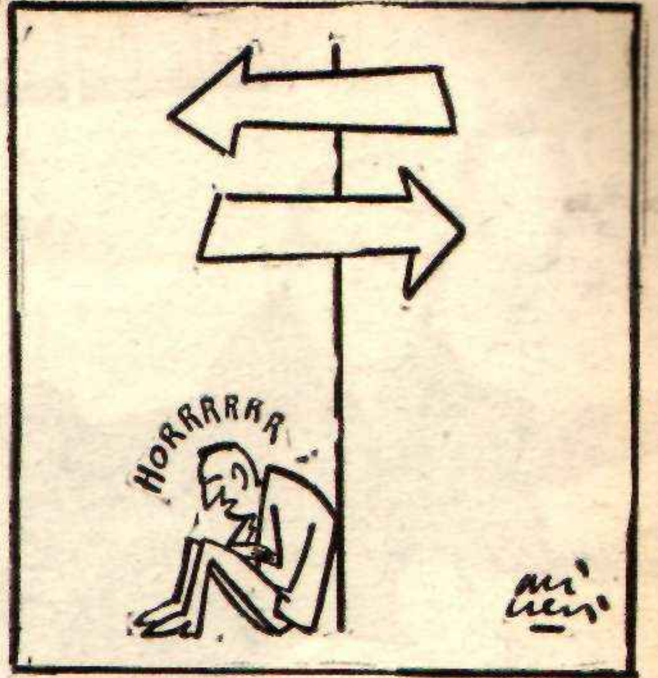
«Hâdise günü, personel müdürü olarak çalıştığım Pirinçlik Amerikan askeri üssünden, sivil personelin aylık vergi ve sigorta kesintilerini ilgili dairelere yatırmak üzere, yanımda Michael Breh ve Roy Wain isimli Amerikalılar olduğu halde, Diyarbakıra geldim. Ödemeleri yaptıktan sonra beraberimdeki Amerikalılara bir meşrubat ikram etmek üzere pastahanenin hemen bitişiğindeki Spor Toto bayiinin önüne kullandığım vasıtayı park edip, dışarı çıkmak üzere idim ki, yan kaldırımda duran ve sonradan isminin Muharrem Gönül olduğunu öğrendiğim bir adamın, «ulan anasını..... hergelesi» diye bağırdığını duydum inip, «Ne oldu amca? Eğer birine benzettiysen ben değilim» dedim. O küfüre devam edip ulan ib..., senin ananı.......... P...... fırlama diye bağırmağa devam etti. O anda etrafımıza beni oldukça heyecanlandıran 40-50 kişi toplanmış, kimi omuzumdan kimi belimden itiyordu Ağanın yanağıda patlayan tokatı trafik polisinden yardım istememi gerektirdi. Hâdise mahallinden 15-20 metre ötede trafik idare etmekte olan polise durumu anlattım ve bana hakaret ve fiilen tecavüz eden şahsı şikâyet ettim. Polis önce trafikci olduğunu söyledi ise de, bilâhare ısrarım üzerine beni şikâyetçi olarak çarşı karakoluna götürdü. Polis yanımda iken dahi arkadan gelen ağa ve adamları hakaretler yağdırıyordu. Karakolda önce beni dinler gözüken komiser, ağanın ve avanesinin hep birden karakola girmesi sonunda ağa tarafını tutup, «aman ağam bu çocuk gençtir, affet» demeğe başlayınca, ben komisere, karakolda şikâyetçi olarak bulunduğumu af değil, hak istediğimi hatırlatmak lüzumunu duydum. Ağa atılıp, «ulan it» ulan ben seni adamlarıma geberttireceğim, ananı ......» diye komiserin yanında hakarete devam etti. Komisere beni tehdit ettiğini, bunu zapta geçirmesini söyledim. O ise ağaya beni af etmesi için yalvarıyordu. Yeniden küfürler yağdıran ağa, odanın penceresine yaklaşıp avluda bekliyen adamlarına, «Ulan bu adam arabasıyla bana bastı mı» diye sordu. O 40-50 kişilik grup, hep bir ağızdan gayet bozuk bir türkçe ile, «Bastı ağam» dediler ve yerlere eğildiler. Ben bu kadar kalabalık bir yalancı şahit, grubu görünce gerçekten korktum. Çünkü benim yalnız iki şahidim vardı. O da lisan bilmeyen iki Amerikalı, korkum sebebiyle komisere dönüp, ağadan şikâyetçi olmadığımı ve barışmak istediğimi söyledim. Komiserin «müşfik (!)» aracılığından sonra ağa beni alnımdan öptü ve şikâyetçi olarak girdiğim karakolu ağanın ve adamlarının acıyan bakışları arasında suçlu olarak terkettim. Derken Vilâyete gidip Vali Muavini Süreyya Beyi gördüm. Yanında Emniyet Müdürü Celâl Bey, bir Jandarma yarbayı, bir mahalle muhtarı, ve stajyer avukat Kâmuran Bey vardı. Hâdiseyi aynen anlattım. Ağa ile mecburen de olsa barıştığımı ve şikâyetçi olmadığımı, yalnız komiserin taraf tutan davranışından şikâyetçi olduğumu söyledim Bana üzülmememi hâdiseyi unutmamı tavsiye etti. Ben de oradan yardım görmemiş olduğumdan dolayı, üzüntülü olarak ayrıldım. Hâdiseyi, bilâhare dertleşmek üzere Savcı Mithat Beye, sonra halen Erzurumda görevli muhabiriniz Güneri Civaoğluna enistesi Kurmay Yarbay Ragıb Uluğbaya anlattım. Bu hâdise böylece kapandı.

Mecmuanızda çıkan yazı üzerine bana bazı tarizlerde bulunuldu. Bu arada bazı Diyarbakırlılar hâdiseyi tekzip etmemi istediler. Ben ise hâdisenin doğru olduğunu ve tekzip etmeyeceğimi söyledim.»

İşte Diyarbakır sokaklarında iki Amerikalı şahidin gözleri önünde tokatlanan küfredilen ve bütün bunları sineye çekmek zorunda kalan personel müdürü İrfan Keçecinin sözleri Şimdilik bu kadar...

TEZ

27 MAYIS

Zinde kuvvetler!

27 Mayıs törenleri, devrimcilerin gücünü bir defa daha ortaya koydu. Bir defa daha anlaşıldı ki, Atatürk devrimlerini geriye götürmek mümkün değildir. Devrimin bekçileri kuvvetli ve uyanıktır. Dâva, Atatürk devrimlerini, ileri götürmektir.

27 Mayıs, gericilere korkulu günler yaşattı. Eski devir hasretleri azılı gazeteler, en uysal yayınlarını bugünlerde yaptılar. İstemiye istemiye de olsa, 27 Mayısı övdüler. Politikacılar, 27 Mayıstan yana olduklarını göstermek için, ordu mensuplarına iltifatlar yağdırdılar...

Törenlerde kahraman Harbiyelilerin eksikliği hissedildi. Zira 27 Mayıs herşeyden önce Harbiyelilerin bayramıdır. Buna rağmen, Harbiyenin varlığı heryerde duyuldu. İstanbulda, Turan Emeksizin şehit düştüğü yerde, üzerinde «Harbiyeli aldanmaz» yazılı Harbiye çelengi duruyordu. Ankarada da, aralarında Hürriyet şehidi Ali İhsan Kalmaz'ın kardeşi Yılmaz Kalmaz'ın da bulunduğu 8 Harbiyeli, Ankaradaki şehitlerin mezarlarına çelenk koydu. İzmirde ise, Hava Harp Okulu ve Hava Lisesi, özel olarak şehirde büyük bir yürüyüş ve gösteri yaptı. Balıkesir üssünden havalanan F. 100 tipi jet filolarıyla Hava Eğitim Kumandanlığına ait eğitim uçak filoları da gösteriye katıldılar.

27 Myası törenlerinin başka bir özelliği, Başbakan İnönü'nün tâvizci tutumunun gençlerde yarattığı hayal kırıklığının açığa vurulması oldu. 27 Mayıs fikir klubünde konuşan hukuk öğrencisi Osman Çalışkan «Ben o millî kahramanla, Başbakan İnönü'yü tefrik edemiyorum» diyerek üzüntüsünü açıkladı. Genç teşekkülleri adına konuşan Faruk Narin ise «Kendilerin devredilen vazifeyi başarmak durumunda ve mecburiyetinde olanlar, şaşkınlık ve gaflet içindedir» sözleriyle, gençliğin infialini ortaya koydu.

Politikacılar, bu seslenişleri duymalıdır.

ANTiTEZ

A F

İnönü istifa etmez!

Koalisyonun iki kanadının af konusunda giriştiği Mahmut Paşa pazarlığı, A.P. nin bölünmesi pahasına da olsa, 27 Mayıs arifesinde bir sonuca vardı. Fakat çekişe çekişe pazarlık, af konusunda tâviz vermem diyen İnönünün ancak üçüncü tâvizi vermesinden sonra bir kısım A.P. li idarecinin istedikleri fiyatı elde ettiklerine inanmaları üzerine son buldu. Gerçekten, Mahmut Paşa pazarlığına, «af konusunda tarih veremem» diye başlıyan İnönü, adım adım geriliyerek 29 Ekimden önce 10 yıla kadar mahkûm olanların affını kabul etti ve müebbet hapislerin cezalarının indirilmesine rıza göstererek, yakın bir zamanda ele başıların da affını hazırladı. Ayni gün çıkan Ulus gazetesinde ise Cihat Baban «Kayseride mahkûm olanlar arasında, kodamanlara uymak gafletini gösteren zayıflar var, onları bir gün affedebiliriz, fakat memleketin maddî varlığını sömüren büyük suçluları bu kafileye katmak demek, şefkati kenara itip 27 Mayısı mahkûm etmek demektir.. Bu da olamaz..» diye yazıyordu Fakat oldu.

Doğrusu A.P. nin, her türlü utancı bir kenara bırakarak giriştiği çekişe çekişe pazarlık politikası başarıyla sonuçlanmıştı. A. P. İnönünün istifa tehditlerini ciddiye almamış, «ne koparırsam kârdır» zihniyetiyle sıkı bir pazarlığa girişmişti. Yassıada avukatı Ertuğrul Akça, istifa ederim diyen İnönünün blöf yaptığını, yüzüne karşı bile söylemişti. K.K.K. toplantılarının birinde Akça, şöyle diyordu: «*Paşam, ben C.H.P. bünyesiniiyi bilen, sizi iyi tanıyan C.H.P. li iki bakanla konuştum. Onlar, Paşa, durum ciddi ve tehlikeli olursa aslâ istifa etmez. diyorlar. Şimdi istifa ederim dediğinize göre demek durumda bir vehamet yok, o halde müzakerelere devam edelim.*»

Nitekim edildi ve İnönü bir sürü tâviz verdi. O kadar ki, af protokolünün imzalıyanların başında gelen baş afçı Cevdet Perin, başarının şerefine, öğle yemeğinde birkaç kadeh atmadan edemedi ve bir ara gazetecilere: «*İnsaf edin, C.H.P. den bundan fazla tâviz koparılır mı? Ne istedik ise hepsine pek dediler. Doğrusu İnönünün bu kadar çabuk pes edeceğini ummuyordum*» demekten kendini alamadı!

Pazarlıkların safahatı

CHP nin ve bilhassa CHP. yi tek başına idare eden, çekip çeviren İnönünün af konusunda bu güne kadar verdiği tâvizler ibret ve dikkatle üzerinde durulmağa değer safhalar arzetti. CHP. ve İnönü, bundan sadece birkaç ay önce gayet kesin bir eda ile, «*siyasî af konusunda bir tarih verilemez. Şayet tarih vermek imkânı olsa, affın çıkması da imkân dahiline girmiş demektir ki o zaman affın çıkması için teşebbüse geçerdik*» diyordu.

Fakat liderler toplantıları ve K.K.K. (Koalisyonu Kurtarma Komisyonu) çalışmaları devam edip gittikçe CHP. ve İnönü adım adım geriye giderek sonunda afçı AP. lileri «Bundan fazlasını elde edemezdik» dedirten safhaya ulaştılar.

Sonuç, K.K.K. nin cuma günü yaptığı toplantıda alındı ve AP. ile CHP Merkez İdare Kurulları siyasî af konusunda anlaşmaya vardılar. Varılan anlaşma şuydu: Siyasî suçlardan dolayı Yüksek Adalet Divanında hapis cezasına çarptırılanların cezalarından altışar yıl affedilecekti. Bu af özel bir af olacak, ilk kademeyi teşkil edecek ve 29 Ekim 1962 den önce gerçekleştirilecekti.

Cuma günü K.K.K. da varılan toplantı Basın Yayın Bakanı Kâmuran Evliyaoğlunun gazetecilere yazdırdığı şu ortak bildiri ile açıklandı: «İki iktidar partileri yöneticileri bugünkü müşterek toplantılarında hükümetin 13 Mayıs 1962 tarihli tebliğindeki görüşler üzerinde, hükümetçe verilen yeni aydınlatıcı izahat sınırları içinde birleşmişler ve varılan müşterek kararı gruplarına arza karara bağlamışlardır. «Ortak bildiri buydu ve Evliyaoğlu bunu basına yazdırırken, CHP. li Çalışma Bakanı Bülent Ecevit de yanı başında söylenenleri başıyla tasdik ediyordu.

SENTEZ

Başı dinlemiyen gövde

AP Genel İdare Kurulu Cuma sabahı K.K.K. toplantısına gitmezden önce sabah saat dokuzda kendi arasında 21 kişinin iştirâkı ile bir toplantı yaptı. Toplantıda, CHP. nin ve hükümetin siyasî af konusundaki davranışını gözden geçirildi. AP. Merkez İdare Kurulu üyeleri, İnönüden koparılan tâvizlerin yeterli olduğu konusunda anlaştılar. Artık daha fazla direnmekte fayda yoktu. Bu sonuca varılmak için yapılan oylamada, 11 Genel İdare Kurulu üyesi lehte, 9 üye de aleyhte oy verdi. Gümüşpala tam oylama sırasında, söz gümüş ise sükût altındır atasözüne uyarak yandaki odaya geçti. Genel İdare Kurulu üyeleri, sonuca vardıktan sonra, ortak toplantıda takip edecekleri taktiği de tesbit ettiler. AP., İnönü ve CHP. lilerden bir kere daha izahat isteyecek, izahatın tatmin edici olduğu görülürse Cevdet Perin AP. liler adına, yeni şartları gözden geçirmek üzere yirmi dakikalık bir mehil talep edecekti. Gümüşpala, bu kararlar alındıktan sonra hep beraber toplantıya gitmek için yandaki odadan davet edildi. Koalisyonu Kurtarma Komisyonu saat tam 10'da göz önünde bulundurularak siyasî aftan ne anlaşılması gerektiğini izah ettiler. Bilhassa İnönünün hükümet tebliğinde yer alan «altı yıllıkların affı» ibaresini «cezaların altı yıla kadar olan kısmının affı» şeklinde tefsiri AP. li Bakan Merkez İdare Kurulu üyelerini pek memnun etti. Başlarını keyifli keyifli salladılar ve gözlerini kırptılar.

İzahat verme kısmı sona bulunca, daha önceden kararlaştırılan şekilde Cevdet Perin, «son durumu kendi aralarında bir kere daha gözden geçirmek için» İnönüden ve CHP. lilerden izin istedi. Ama Gümüşpalanın hemen solunda oturan AP Genel Sekreter Şinasi Osma itiraz etti. Ara vermeye lüzum yoktu. Pazarlığa devam edilmeliydi. Gümüşpala da, yaverini destekler bir konuşma yapınca, AP. li bakanlar Gümüşpalanın kulağına eğilip, biraz önce Genel İdare Kurulu toplantısında alınan kararı kendisine hatırlattılar. Bunun üzerine Gümüşpala da ara verilmesi teklifine katıldı ama, arkadaşlarına da içerledi.

AP. lilerin Grup Başkanlık odasında kendi aralarında yaptıkları toplantı, önceden kararlaştırılanın tam aksine sert bir çekişme içinde geçti. Gümüşpala, arkadaşlarını zapt-ı rapt altına alamamanın endişesi içindeydi ve koparılan tâvizleri de yeterli görmüyordu. Şinasi Osma, Sadettin Bilgiç, Ömer Eken ve daha birkaç kişi de Gümüşpalanın fikirlerini paylaşıyorlardı. Kemal Bağcıoğlu ise anlaşma taraftarlarına ateş püskürüyordu. Yeniden oylamaya gidildiğinde gene görüşler arasında kesin bir fark görülmedi.

K.K.K. toplantısına yeniden gidilmeye sıra geldiğinde Gümüşpala, «ben gitmiyorum» dediyse de, İçişleri Bakanı Topaloğlunun âdeta kolundan zorla sürüklemesi sonunda Ortak Toplantı salonuna yürüdü.

Toplantının ikinci bölümünde, AP. nin görüşünü, Genel İdare Kurulu üyelerinden Teşkilât Bakanı Turan Kapanlı açıkladı. AP., Hükümetin verdiği yeni izahatın ışığında, müşterek bir protokol imzalamaya razıydı. Gümüşpala itiraz etti. Genel Başkan dururken Teşkilât Başkanı bu şekilde fikir açıklayamazdı. Genel İdare Kurulunda fikirler tam olarak tebellür etmemişti.

Hava Harp okulunun 27 Mayısın yıldönümünde İzmir caddelerin de yaptığı gösteriden görünüş.

AP'nin çekişen başları: Kapanlı, Gümüşpa 'a ve Osma

Bunun üzerine Turan Kapanlı, biraz önce içerde oylama yapıldığını, 21 kişilik Genel İdare Kurulundan oniki kişinin müsbet oy kullandığını söyledi. Gümüşpalaya karşı oldukça sert konuşuyordu. Kendisini Evliyaoğlu, Oral, Öktem ve Perin desteklediler. Genel İdare Kurulu karar almıştı. Karardan dönülemezdi. Bu iş bir çocuk oyuncağı değildi. İşte bu sözler, AP. Genel İdare Kurulunun en ateşli müfridi Kemal Bağcıoğluğunu çileden çıkardı. Yerinden fırlayıp dışarı çıktı. Çıkarken de kapıyı şiddetle çarptı.

Bağcıoğlunun hışımla dışarı çıkmasından sonra, önceden hazırlanmış olan protokol ortaya çıkarıldı, bunun imzalanması talep edildi. Gümüşpala ve bir takım arkadaşları daha ayağa kalkmışlardı. Protokolü imzalamayacaklarını söylediler. Ama oturanlar vardı. Bunlar süratle protokolün altına imzalarını koydular. Toplantı bitti. Protokolü ilk ağızda imzalayanların sayısı 11 idi. Biraz sonra bunlara İhsan Önal da katıldı, 12 oldular. İmzalamayanlar ise 9 idi. AP. ikiye bölünmüştü. Toplantıdan İnönü, sağında Turan Kapanlı olduğu halde çıktı. Eski müfrit AP. li İnönüyle kol kola foto muhabirlerine poz verdi.

O gün öğleden sonra Gümüşpala, kendisini terk etmeyenlerle birlikte toplandı, toplantı sonunda kaleme alınan bir bildiri ile de, AP. Genel Başkanının, Hükümet görüşüne katılmadığı, gruba gidecek olan protokol orada da tasvip görürse Gümüşpalanın «sine-i millete» döneceği açıkladı.

CHP. yöneticilerinin telâşı

Mahmut Paşa pazarlığının kısmen de olsa son bulması, CHP. lileri çok memnun etti. Hele verilen tâvizlerin çapı ve vüsati hakkında kesin bir bilgisi olmayan CHP. milletvekillerinin ağızları kulaklarına vardı.

CHP. liler, zahiri bir çoğunlukla da olsa AP. nin af meselesini hal yoluna bağlamasından memnundular. İşte istediklerinden iyisi olmuştu. Hem dışarıya karşı Hükümet ve CHP. tâviz vermiyor görünüyor, hem de AP. yi verdiği tâvizlerle de olsa ikiye bölüyordu. Ancak, CHP. yöneticilerini bu arada ürküten bir husus vardı. Bu da basının ertesi gün anlaşmayı detayları ile yazması ve tam 27 Mayıs arifesinde, affa karşı allerjisi bilinen çevrelerin herhangi sert bir tepkide bulunmasıydı. Bunun için derhal Merkez İdare Kurulunun basınla teması sıkça üyeleri faaliyete geçirildi. Gazeteler, imzalanan protokol gereğince cezaları on yılı bulan mahkûmların da affedileceğini, müebbed hapse mahkûm olanların cezalarının müebbedlikten çıkacağını, Kayseridekilerle birlikte Adanadaki Topkapı, Uşak, Üniversite olayları suçlularının da aftan faydalanacağını yazmamalıydı. 13 Mayıstaki Hükümet tebliğindeki esaslar dahilinde anlaşıldığının yazılması yeterdi. Sonra bir de AP den protokolü imzalayan üyelerin durumu bir hayli kritikti. Bunun için de basın, yayınlarında protokolcü 12'leri destekleyen bir hava vermeliydi. Nitekim hemen o akşam, imzacı 12'lere, K.K.K. toplantısında bulunamayan dört AP. Genel İdare Kurulu üyesinden Şeref Kayalar ile Ertuğrul Akçanın da protokolü imzalamaya razı oldukları haberi uçuruldu. Bir takım gazeteler de bu habere inandı. Ne var ki, durumu bir kere de bizzat adı geçenlerden tahkik etmek isteyenler nasıl bir oyuna getirilmek istendiklerini gördüler. Şeref Kayalar evinde yatıyordu, oldukça ağır hastaydı. Eşi, «Kocam canıyla uğraşıyor, ne protokolden haberi var, ne de imzalayacak takati» dedi. Ertuğrul Akça ise, protokolden habersiz İstanbuldaydı.

CHP. Merkez İdare Kurulu üyesi Lebit Yurdoğlu o gün koridorda af konusunda verilen tâvizi şöyle izah etti: «Her ne kadar tâviz verdik gibi görünüyor ama, CHP. tâviz vermedi. Bunu tâviz tefsir etmek yanlıştır. Biz Meclis olarak tankları ve topları ile Meclisin üzerine yürüyenleri, 22 Şubat harekâtına karışan askerleri bile affettik. Suçları sadece anayasaya aykırı kanunlara parmak kaldırmak olanları affetmemek bugünün şartları altında mümkün değildir. Askerî affı çıkardıktan sonra, bu affı da çıkarmaya mecburuz. Artık, sadece parmak kaldırarak Anayasayı çiğnediler diye yıllarca hapis yatanları affetmemek mümkün değildir. Bizim parti olarak aftan anladığımız budur.»

Gene aynı gün, aynı saatlerde CHP. li Bayındırlık Bakanı Emin Paksüt ise, siyasî aftan kimlerin faydalanacakları, kimlerin faydalanamayacakları konusunda sorulan bir soruya, «Bu bir modalite meselesidir.» diye cevaplandırdı. Müebbed hapse mahkûm edilen ve vatan hiyanetleri tescil edilenlerin durumu sorulduğunda ise, «biliyorsunuz ben cezacı değil hukuk dâvaları avukatıyım» diyerek sıyrıldı.

CHP. nin daha ikinci plânda bir takım idarecileri ise *gazeteci dostlarına*, «aman, CHP. on yıllıkların da affını kabul etti, müebbedler de affın şumulüne giriyor gibi başlıklar vermeyin de ortalık karışmasın» şeklinde ricalarda bulundular. Doğrusu, tâvizci ve Mahmut Paşa pazarlıkçısı CHP. idarecileri, basını idarede ustaca davrandı. Fakat İnönünün verdiği tâvizler, haftanın son günü biraz gözleri açar gibi oldu. CHP. grubu içinde ufak kıpırdanışlar başladı. Tabiî Senatörlerden Mucip Ataklı, Kemalî Bayazıt ile yaptığı bir telefon konuşmasında, İnönünün af konusunda verdiği tâvizlerden dolayı, CHP. idarecilerine teessüflerini bildirdi. Tabiî Senatörler de, 27 Mayıs törenleri dolayısıyla karşılaştıkları CHP. idarecileriyle oldukça sert ve ithamkâr konuşmalar yaptılar.

Gümüşpalanın durumu

Cuma günü, AP. grubu protokolü kabul ederse «sinei millet» e döneceğini söyliyen Gümüşpala, ertesi gün akıl hocalarının tavsiyesiyle taktik değiştirdi. Genel Başkanlıktan çekilmiyecekti AP. adına protokolü imzalıyanların, bu işe hakkı yoktu. Zira, bunlara liderlik eden Turan Kapanlı, daha önce parti teşkilât başkanlığından istifa etmişti. İstifa eden bir genel idare kurulu üyesi, parti adına oy kullanamazdı. Kapanlı taraftarları, ise yazılı olmıyan istifanın hiçbir şey ifade etmiyeceğini ileri sürüyordu. Taraflar, Salı günkü grup için sıkı bir kulise girdiler. CHP. ve Hükümet protokolü imzalıyanları kazandırmak için kolları sıvadılar. İnönü, Gümüşpaladan artık ümidi kesmiştir. Başbakan, Gümüşpalanın çekilmesini, onun yerini kabinede vazife almaya razı mutedil bir liderin almasını arzular gibidir.

Bu ihtimal gerçekleşmez de, Gümüşpala grup toplantısından galip çıkarsa, Hükümetin durumu tehlikeye düşmektedir. Her iki halde de, normal olarak, AP. nin bölünmesi lâzımdır. Fakat AP. içindeki olaylar mantıkî cereyan etmediği için, tarafların şeklen uzlaşması mümkündür. AP. deki bu bitip tükenmiyen bölünme ve toplanmalara artık alışılmıştır.

Bu durumda, Hükümetin sağlam temellere oturtulması da mümkün değildir. Politik keşmekeş, sürüp gideceğe benzemektedir. Sıra ciddî kanunların çıkarılmasına gelince bu keşmekeşi daha iyi göreceğiz.

İŞSİZLİK

Hangi yatırımlar?

Kayseri affı görüşmelerinin unutturduğu işsizlik müzakereleri Millet Meclisinde ilgisizlik içinde sürdü gitti. En ciddî hatipler bile meselenin tamamiyle doğru bir teşhisini koyamadılar. Gerek muhalefet gerek hükümet sözcüleri, mevcut yatırım hacminin, bugünkü yapısıyla işsizliği önlemeye yeteceği konusunda birleştiler. Muhalefet, Hükümeti bu yılın programında yer alan yatırımları çok yavaş yürütmekle suçlandırdı. Hükümet ise, aksi tezi savunmaya çalıştı.

Devlet sektörü yatırımlarının çok yavaş yürütüldüğü bir gerçektir. Fakat Hükümet bu konuda becerikli davransa bile, durum çok fazla değişmiyecektir. Zira yatırım hacminin yetersizliği kadar, yatırımların terkibi de, devlet harcamalarının önemli ölçüde iş yaratmasını önlemektedir. *Mevcut devlet gelirleri ve harcamaları üzerinde temelli değişiklikler yapılmadıkça, mevcut harcama hacmi ve yapısı içinde, işsizlik gibi köklü ve esaslı bir derde çare bulunacağını sanmak hayaldir.*

Durumu açıklıyalım: Devlet harcamalarının hepsi yeni iş alanları yaratmaz. Cari harcamaların, kadro genişlemesine gidilmediği müddetçe —ki durum budur— istihdam yaratması beklenemez. Bütün yatırım harcamaları da, yeni iş sağlamaz. Şöyle ki 5,5 milyar lira olarak ilân edilen 1962 yılı kamu yatırımlarının ancak 2,5 milyar lirası, yeni iş yaratacak niteliktedir.

Bütçe yatırımlarını ele alalım: 1962 Bütçe yatırımları 3,4 milyar liradır. Fakat bu yatırımların çoğu iş sağlamaz. Meselâ, istimlâk ve satın almalar için 111 milyon lira ayrılmıştır ki, bu yatırım işsizliğe deva değildir. 110 milyon liralık etüd ve proje giderleri, ilgili dairelerin mevcut personeliyle yürütüldüğü için, yeni iş yaratmaz. Uluslararası kurumlara iştirak için verilen 113 milyon lira yatırım sayılsa da, bir tek kişiye iş getirmez. Makına ve teçhizat bölümünde yer alan 21,5 milyon liralık makam arabası yatırımları, şöför kadrolarında bile bir artışa yol açmaz. Devlet Karayolları ve Su İşlerinin miktarı 450 milyon liradan aşağı olmıyan yatırımları (kar mücadelesi, tamirat, emanet yoluyla inşaat), bu teşekküllerin kendi işçi ve personeliyle yürütüldüğünden iş sağlamaz. Özel kişilere kolaylık getiren 112 milyon lira ile, iktisadi devlet teşebbüslerine ve belediyelere yapılan yardım miktarı olan 372 milyon lira ise, bütçe yatırımı sayılamaz.

Bütün bunlar düşünüldükten sonra, istihdam yaratıcı bütçe yatırımı miktarı 1 milyar 544 milyon liraya düşmektedir. İnsaflı olmak için buna, cari giderler arasında görülen Orta Doğu Üniversitesi inşaatı ile Spor—Toto yatırımlarını eklemek lâzımdır. Böylece, bulunan rakam 1 milyar 600 milyon liradır. Kamu iktisadi teşebbüslerine gelince, bu teşekküller yatırımlarını çoğunlukla, kendi kadrolarıyla gerçekleştirir. Bununla beraber, bu yıl işsizliği önlemek maksadıyla, yatırımların bir kısmının ihalelerle yapılması mümkündür. Fakat bu da büyük rakamlara erişemiyecektir. Devlet Plânlama Teşkilâtınca çıkartılmış, «İktisadî Devlet Teşebbüsleri» adlı kitap üzerinde yapılan incelemeler, bu yatırımlardan derhal iş sahası açan kısmının azami 900 milyon lira olacağını göstermektedir. O halde, kamu sektörü yatırımlarının iş yaratıcı nitelikte olan 5 milyar değil, ancak 2,5 milyar liradır. Kamu yatırımlarının işsizliği önleme niteliği bu ölçü içinde düşünülmelidir. Kanımızca bu ölçüde bir yatırım, işsizliği önleme bakımından yetersiz kalacaktır.

Bu önemli meseleye, günlerce süren müzakereler sırasında, nedense hatiplerden hiç biri dokunmadı.

İŞÇİLER

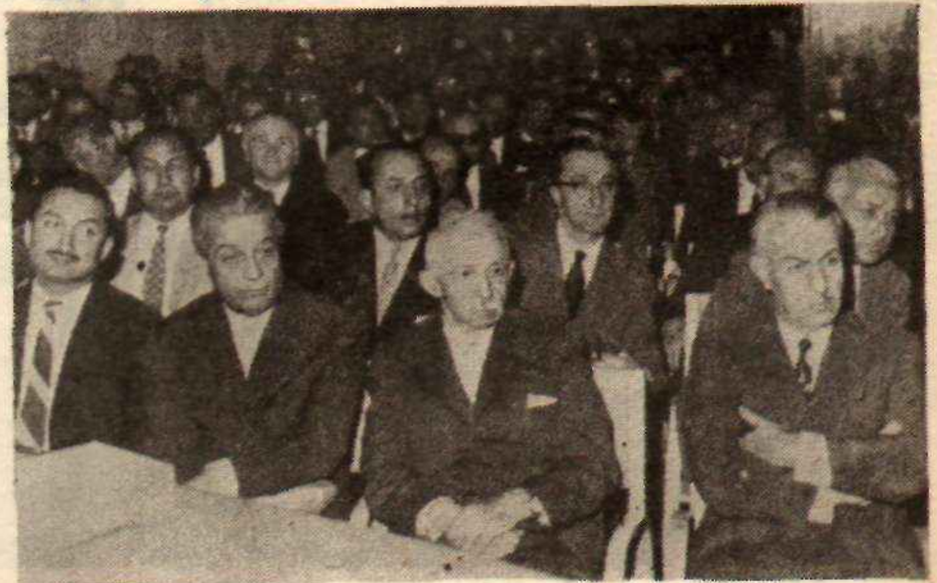
Birliğe doğru

Hafta sonunda toplanan, Cumartesi *ve Pazar günleri çalışan İstanbul* Tekstil ve Örme İşçileri Sendikası kongresinde, tekstil iş kolunda çalışan işçilerin bir tek millî sendika çatısı altında toplanması konusunda önemli bir adım atıldı. Kongrede alınan kararlar kadar, idareci ve delegelerin olgunluğu, işçi sınıfının kendi dâvalarını anlamada ilerleyişi ilgi çekiciydi. Gerçekten kongre, işçi dayanışmasının en güzel örneğini verdi.

İşçilerin dâvalarının ancak kuvvetli sendikalar, yani bizzat işçiler tarafından halledileceğinde her söz alan hatip müttefikti. Raporda da yer alan bu hususu, Başkan Bahir Ersoy açış konuşmasında bir defa daha belirtti: Kuvvete birleşmekle varılırdı. Nitekim kongrede, tekstil işçilerinin bir sendikada birleşmeleri ittifakla kabul edildi.

İki gün süren toplantıda işçi meselelerine ve memleket dâvalarına cesaretle parmak basıldı. «Bugünkü siyasi partiler bünyesi ile işleyecek bir demokratik sistem, ne işçi ve ne de memleket dâvalarını halledemez» diyen delegeler, işçilerin dâvalarını sadece kısa vâdeli bir ücret meselesi olarak görmediklerini anlattılar. Gelir Vergisi, vergi kaçakçılığı, servet beyanının kaldırılması konularında işçiler, sadece vatanperveliklerini değil, meselelere olan vukuflarını da gösterdiler. Başkan Ersoy «Servet beyanı, vergi yükünü emek erbabının üstüne yüklemek için kaldırılıyor. Kalkarsa vurguncuların ekmeğine yağ sürülecektir. Kaldırılmasını isteyenler politika simsarlarıdır» dediği zaman bu sebeple çok alkışlandı.

Kongre sona erdiğinde görüldü ki, uyanmış ve dâvalarını kavramış, sınıf dayanışma ve şuuruna sahip bir çekirdek vardır. 27 Mayıstan ilham alan işçiler, bu ilkelerin korunması ve sosyal adalete dayanan bir Türk toplumu kurulması hamlesinin karşısına çıkacaklar için çetin bir ceviz olacaklardır. Eski devir gibi, kolayca idare edilir bir kütle arayan politikacılar, bunu er veya geç anlamak zorunda kalacaklardır.

Başbakan İnönü İmâr kongresinde

KONGRELER

II. İmar Kongresi

İ*kinci İmar Kongresi* haftanın başında, İmar ve İskân Bakanlığının Büyük toplantı salonunda başladı. Kongre, Cuma günü akşamına kadar sürecek. Kongrede Bölge Plânlaması, Arsa Proplemi, imar mevzuatında *yapılması gerekli değişiklikler, mesken ve gecekondu dâvası, sosyal mesken ölçüleri,* Şehir Plânlaması, âmme tesisleri, yapı malzemesi gibi meselelerde hazırlanan tegliğler okunacak ve tartışılacak.

Kongrenin en önemli konusunu mesken dâvası teşkil ediyor. Yüksek Mühendis Mimar Fikret Ungan'ın tebliği, bu meseleye ışık tutuyor. Bakanlıkça yapılan yapılan hesaplara göre, *bir odada iki kişinin barındığı kabul edilse bile,* halen şehirlerde 573 bin 110 meskene ihtiyaç var. 1 odaya 1 kişi hesabiyle, bu rakam 974 bin 185 e çıkıyor. Bu ihtiyaç yıldan yıla artacak. Zira 1961 - 70 devresinde, şehirlerde her yıl 180 bin meskene ihtiyaç var. Normal faaliyetle inşası muhtemel *mesken sayısı ise yılda 54 binden ibaret.* O halde yıllık mesken açığı 126 bin 250 gibi çok büyük bir rakama erişiyor. Bir meskenin 20 bin liraya mal olduğu kabul edilirse, mesken için normal harcamaların dışında, 2 milyar 520 milyon lira yatırım *yapmak lâzım. Buna, bugünlük ikân yok.* O halde, mesken yatırımlarına çok daha fazla para harcamadan ihtiyaçları gidermeye çalışmak zaruri: Bu bakımdan ilk yapılacak iş, lüks mesken inşaatını durdurmak. Fikret Ungan'ın yaptığı hesap*lara göre, bugün yapılan meskenlerde, ev dairelerinin ortalama büyüklüğü 100 m2,* apartman dairelerinin ise 90 m2 dir. Bu büyüklük 60 m2 ye indirilirse, yılda 54 bin mesken yerine 30 bin fazlasıyla 84 bin mesken yapmak mümkün olacaktır.

Daha küçük eskenler yapmak, meseleyi çözmeye yetmiyecek, gecekondu sayısı artacaktır. Halen yılda ortalama 40 bin *gecekondu yapılmaktadır! Bir gecekondu*nun ortalama maliyeti 4 bin lira sayılabilir. Asgari sosyal şartları haiz ortalama **2,5 odalı bir mesken ise 11 bin lirava yapılabilir. Bu durumda, yeni gecekondu yapacak asgari konfora sahip meskenlere kavuşturmak için.** *4 bin lira mesken kredisi istiyenler tarafından sağlanmak şar*tıyla, devletin her yıl bu ise 280 milyon lira ayırması lâzımdır. Fakat devlet bugün bunu dahi sağlıyacak imkânlara sahip değildir.

Yüksek Mühendis Mahir Gençay ise, mali portesini hesaplamadan gecekondu *meselesini ele alıyor ve mevcut gecekon*duların ıslâhı çarelerini araştırıyor. Mahir Gençay'a göre, şehirlerin uygun yerlerinde bölgeler tesbit edilip parsellenmeli ve arazi inşaata hazır duruma getirildikten sonra, yıkılacak gecekondu sahiplerine *dağıtılmalı.*

Bu *kimselere kredi, malzeme ve tek*nik bilgi yardımı yapılmalı. Ne çare ki, cılız bütçelerle, bugün bunu bile gerçekleştirecek durumda değiliz, Kalkınma Plânı, gecekonduların ıslâhına gereken fonu ayıramıyor.

Yüksek Mühendis Turhan İskit ise yapı *malzemesi meselesini* ele alıyor. Ucuz, bol ve standart malzeme sağlamak, mesken dâvasının çözülmesi yolunda atılacak en önemli adımlardan biri. Fakat İskit'in tebliği, bu konuda henüz bir şeyin yapılamadığını ortaya koyuyor.

Mesken konusunda diğer önemli bir *mesele bol ve ucuz arsa sağlanması.* Bu meseleyi yüksek Mühendis Celâlettin Songu inceliyor ve haklı olarak boş arsaların vergilendirilmesini ve belediyelerin geniş bir arsa stokuna kavuşturulmasını istiyor. Fakat arsa spekülâsyonuyla mücadele, bizim hükûmetlerin nedense pek *fazla sevmedikleri bir konu.* Yassıada dâvaları bir çok politikacının, arsa vurgunculuğu yaptığını ortaya koydu. Bu tatlı, kolay ve garantili kazanç kapısını kapatmak kolay olmıyacak.

Kısaca, İmar Kongresinde, Hükûmetçe benimsenecek yeni ve köklü bir mesken politikasının temelleri atılması beklenemez. Fakat kongre, mesken harcamalarını arttırmadan ve çıkarlara fazla dokunmadan da bazı parakende çözüm yolları ortaya koyabilir. Şimdilik bu da bir kâr sayılmalıdır.

haftanın portresi

İsmet İnönü

Devrini tamamlamış bir insan

Nimet Arzık

Yüksek cereyanlar yükseklerl taramıştı bugünün dünyasında. Ot yeşerdiğini, güneş yaktığını, tok doyduğunu, aç a;lığını, uç uç duyuyordu. Toplumlar gönüllerinin çektiği için savaşmasını *bellemişlerdi* korkusuz: Yüksek *cereyanlar yükleri taramıştı bugünün dün*yasında...

Yeri ve yüzündekileri son uğradıkları*nda izliyememiş kişiler vardı.* Yaşıyorlardı kendi ufuklarında, akımların dışında. Toplumlardan bilimce habersiz: Çünkü bilgisizdiler. Toplumlardan gönülce habersiz, çünkü gönülsüzdüler. Akıllarının ırağındaki sezişin anteniyle kavrayacak güçte *değildi* içleri. Bir gün...

Bir «feodal» partinin masalını yazsam böyle başlardı masalım... İsmet İnönünün konuşmasına değil, sesine ku*lağınızı uzatın: «Aşk vermiyen» bir ses... Kuru, kıymık kıymık...*, Topluma yalnızlığını hissettiren bir ses... «Fevri» bir memlekette, neden en olmıyacak kişiler baş tacı edilir bilir misiniz?... Neden herkes cehaletlerini «es» geçer, keyfiliklerine göz yumar, uçuruma, peşlerinden dolu dizgin *sarhoşluk havasında gider* düşündünüz mü?.., Yalnızlığını unutturmuşlardır millete böyle kişiler. Ellerini vatandaşın omuzuna koymuşlardır: «Sen benim kardeşimsin» diye... Başka sebep aramayın!... Bu kardeşliğin değerini biçecek değilim. Sa*mimiyetsiz bir yatırım olsa bile ısıtır. İş*te *bugün,* başka ne verse millet yalnızlığını hissediyor İnönünün «aşk vermiyen» sesinde... Eminim ki o da, kendisini bugünkü kadar çaresiz, «zamansız», «aşılmış» hissetmemiştir ömründe... Yerinde olsam, yaradılışında olsam, acıların en *bencilini duyardım göğsümde...* Düşünün, olaylar o şekilde çiğneşiyor ki, içlerinde öylesine bocalıyorum ki, yarım asırlık epopemden «toz bulutu bile kalmıyacak bu gidişle. Halbuki ben «mucize beklenen adamdım»... Gençler, «geçsin başa da artık «müridan» ı bile sihirsiz olduğunu görsün az zaman içinde, «Hiçbiri, ah o olsaydı yapardı ederdi kurtarırdı demesin» diye bana omuz vuruyorlardı. O tecrübe yoksunlarını utandıracaktım, çünkü ben de mucize bekliyordum kendimden, utandıramadım... Dram konusu değil mi?... Dramı da aşıyor. Trajedi konusu... İşin trajik kısmı... İnönü hâlâ kendinden mucize beklemekte... Hâlâ, «Ben olmasam demokrasi olmaz» düşüncesinde, istediği kadar «ken*dinize yeni bir şef imâl edin, benim bir* ayağım...» v.s... deyip dursun... Bir ses fısılamıyor kulağıma? «İyi amma şimdi de, sen varsın... Amma açlık ta var... İşsizlik te var... Onlar n'olacak»?... İnönü yerine geçeceklere gelince... Aksal mı?... Öbürü*nün ne çapı, ne sezişi var onda...* İhtirasları arasında bocalıyan başka genç kabiliyetler mi?... Kabiliyetlerine yazık... Keşke yeni bir partide belirseydiler... Memleket bir dönemeçte. İçinde bulundukları parti, o dönemecin partisi değil. (öbürleri de öyle ya) çoktan zamanını yapmış, *«anakronikleşmiş»* çoktan...

Asıl hâtâ

Asıl hâtâ bizde... Biz her şeyi İnö*nünün huyundan biliyoruz, ken*di «suyumuza» bakmadan... kindar diyoruz... Ne derecece doğru bilmem fakat şahsî kusur veya meziyetlerin dev olaylarla ilgisi ne?... Görüşümüz ilkel... Görüşümüze yanalım. «50 yaşından sonra fiziğe merak sarmış, kimyaya *batmış çıkmış»* diye hayranlık *dö*vünmeleri içinde hâlâ bir zümre...

Bizim kuşak *der* ki, «en *nihayet,* elli*sinden sonra* kimya ve *fizik*'e sarılma, masum bir hobby'dir. Keşke onun yerine, yerine değil de yanında, sosyal problemleri düşüncesinde pişirmiş kotarmış ekonomik problemlerin üzerine eğilmiş, memleketin bünyesini kavramış, yeryüzündeki yeni akımları anlamış olsaydı İnönü...»

Yanlış anlaşılmış saygı kavramından sıyrılalım. *Bizde saygı, oğul için, babanın* karşısında *sigara* tüttürmemek, ayak ayak üstüne atmamaktır. Vatandaş içinse ağır ve acı gerçekleri «susmaktır» büyüklerin önünde... Bence, artık kaderin başımıza kondurduğu kişileri dut ağacı silkeler gibi silkmek zamanı gelmiş geçmek üzeridir...

Hem onları kendilerinden uyandırmak, hem bütün rahat yalanları kara [illegible] gibi, aklı selimin ak örtüsünün üstüne, patır patır, koyu koyu, leke leke, yağmur yağmur dökmek için...

İsmet İnönü, dünün değil, bugünün devlet adamının yüklü olması gereken bi*limden yüksüzdür. Halktan da uzak kal*mıştır. *En basit örnek: Çocuklarını ala*lım... İki «iyi yetişmiş» oğlu var. Bunların daha toy zamanlarını hatırlıyorum... Kiminle dosttular?.., Kime kapıları açıktı?... Gürbüz halk çocuklarına mı?... Yooo! Pederlerinden bir makam ötede kim geliyorsa, onun «mahdumuyla» düşüp kalkarlardı «*mahdum mahduma*»... *Etraflarında* arkadaş yoktu: «mabeyn» vardı. Değil pederleri, onlar fildişinden kulede yaşarlardı hayattan uzak...

Bugün protokolün törenlerde en başta yürüttüğü bir bakan masumiyetle şunu *söylüyordu, masumiyetinin* ne kadar derine derine indiğinin farkına varmadan:

— «Müthiş bir adam İnönü... Hâlâ senede 2000 sayfa okuyor, bense gazete bile okuyamıyorum»...

Vah üstadım vah! Sana gazete bile okuyamadığın için acıyabilirim. fakat bir *devlet adamının* 2000 *sahife okumasına* senede şaşamam, şaşamam senin kadar... Çünkü ayda, 12'ye taksim edelim 2000'i, 170'e yakın sayfa eder, günde de, cömert olalım hadi, 6 sayfa!... Hükûmet edenler arasında, günde başkasının düşüncesinden *iki buçuk yaprak okuyana şaşan zümre,* bence sadece *anakronikleşmiş* değil, ölmeğe başlamıştır... Durduğu yerde, ölmüştür düpedüz!...

Bu yazının doğuracağı düşmanlığı biliyorum: Biz «YÖNCÜLER» alıştık böyle düşmanlıklara... Yalnız bizi öylesine omuz omuz destekliyen okuyucularımız da *var ki, içimize sıcaklıklar iniyor, serinlik*ler iniyor, aydınlıklar iniyor onları düşündükçe...

Seçimlerden sonra, İnönü Başbakanlığa gelince, çoğumuz sevinmedik. Daha nötr, daha silik, daha tarihsiz bir insan istedik... Yarım asır tarih... Çok büyük *yüktür tarih kitapları* için de, «tarihsiz» bizler için de, o tarihi yapan için de... Normal adımlarla yürüyemez bugünün dünyasında... Hele senelerce «otur otur, kalk kalk, sağa sağa, sola sola» diye komut vermeğe bir «baş» sa partisinin «teklik» devrinde... Tek çocuk psikolojisini *düşünün... Sonra... Gene gerçekten kaçır*mıyalım: Toplumun yarısı «dostane» hisler beslemiyor paşaya... Besliyemez de... Yıldırımları üstüne daha az çeken biri getirilmeliydi başa... (Bunu hep aramızda söylemiyor muyuz?... Söylemiyormusunuz *hep sayın milletvekilleri?...)*

Çok tecrübeli bir dostum (o da biraz fazlaca yüklü, hayat tecrübesiyle, o ka*dar yüklü ki o da bugünün dünyasını gör*remiyor):

— «*Yahu, siz insanı insan istemiyorsunuz, deve istiyorsunuz*» diyordu, «onun için durmadan hayal kırıklığına uğruyorsunuz»...

Bizim kuşakta hayal bıraktılar mı ki, kırıklığına uğrıyalım?... Yoook, ben insanı «deve» istemiyorum... Deve kindardır. Bir kere o kini ben ne yapayım... İnsan istiyorum, fakat taş devrinin tunç devrinin Ortaçağın, Birinci Dünya Harbinin insanını değil, bugünün insanını!.. [illegible]

Zira, yüksek cereyanlar taramıştır bugünün dünyasını. Ot [illegible] güneş yaktığını, tok doyduğunu, aç [illegible] uç uç duyuyor artık. Toplumlar [illegible] çektiği için [illegible] korkusuz... Yüksek cereyanlar [illegible] bugünün dünyasını...

[illegible] insanların zama[illegible] dünyada!...

27 Mayıs ihtilalinde iki cereyan

Çağımızda ihtilâller, yalnız bir liderler veya bir kadro hareketi değildir. Eğer ihtilâl, millet yapısında sosyal gelişmeleri ve sosyal reformları da hedef tutuyorsa, onun, daha evvelden, belirli ve sınırlı bir doktrine, bir fikir sistemine dayanması şarttır.

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR

27 Mayıs ihtilâlinin getirdiği Millî Birlik idaresi devrini inceleyecek olan yarınki yazarlar, bu devre damgasını vuran iki ayrı cereyanın, bizzat ihtilâl kadrosu içinde uyandırdığı çatışmaları ilgi ile inceleyeceklerdir. Bu cereyanlardan biri, memlekette, Batı mânası ile demokratik, normal bir hukuk devletinin kurulması çabasıdır. İhtilâl bunun için yapılmıştır. Bu sloganla başlamıştır. 1950—1960 arasında soysuzlaştırıldığı iteri sürülen demokrasi çabamızın kurtarılması ve bu çabanın, bütün demokratik müesseselerin kurulması ve korunması suretiyle tamamlanması dâvasıdır. Bu dâva 27 Mayıs hareketinin hedefi olarak ilân olunmuştur. Bu çaba, Batı demokrasileri düzeninde normal bir gelişmeyi savunmaktaydı. Şu halde, bu çerçeve içinde kalıp, bu yönde geliştiği müddetçe, 27 Mayıs ihtilâlinin, inkılâpçı bir cephesi olamazdı. Hareket, bir demokratik hürriyetler ve haklar çabası olarak kalmak zorundaydı ve öyle kalmaya çalıştı.

İkinci cereyan, ihtilâlin önder kadrosunu teşkil eden Millî Birlik Komitesi içinde daha sonra belirdi. Bu cereyan, 27 Mayıs hareketinin yalnız demokratik müesseseleri kurtarmak ve demokratik bir hukuk yapısı ile yetinmek çerçevesini aşıyordu. İnkılâpçı bir heyecan yaratmak, bu heyecanı kütlelere maletmek, memlekette ancak inkılâbın başarabileceği dâvalara el atmak, ona göre müesseseler kurmak istiyordu. Bu cereyanı savunanlara göre ihtilâl derinleşmeliydi. Süreli olmalıydı. Normal bir hukuk nizamı içinde kendini hapsetmemeliydi. Dinamik bir mücadele hareketi haline gelmeliydi. Sosyal meseleler ele alınmalıydı. Sosyal reformlar yapılmalıydı. Hülâsa ihtilâl bir inkılâp haline döndürülmeliydi.

İş bu şekli alınca, tabiatiyle akademizm ile inkılâpçı fikir sistemleri birbirleri ile karşılaşacak, çatışacaktı. Yani akademizm, yahut üniversiter hukuk görüşleri ve ölçüleri, inkılâpçı doktrinlerin karşısına çıkacaktı. Yani, 27 Mayısı, gâyelerine sadık kalarak, yalnız demokratik bir hukuk devletine varmak hareketi sayanlar, üniversiter hukukun bilgilerini ve bilginlerini seferber ederek, muhafazakâr bir kadro halinde, diğer arkadaşlarının karşılarına çıkacaklardı. Kendi klasik formüllerini savunacaklardı. Zaten mantık, daha ilk adımda onların tarafında olacaktı. Çünkü 27 Mayıs, sadece demokrasinin kurtarılması için yapılmıştı. Yeni bir Anayasa, yeni bir seçim kanunu, yeni seçimler ve nihayet bu seçimlerde kazanacak siyasî partiye iktidarın devri ve sonra kışlalara dönüş! arkaya bile bakmamak ve yapılanları unutmak!

Bu grup haklı görünüyordu. Şekiller ve mantık belgeleri onların lehindeydi. Fazla olarak savundukları ve bağlandıkları cereyan açık, gelişme yönleri belli ve hedefleri herkesin anlayacağı şeylerdir.

İkinci cereyana gelince; bu cereyanı savunanlar, memleketin tarihinden, iktisaden geri kalmışlığından, sosyal yapısındaki illetlerden çağımızın sosyal akımlarından, dinamik ve inkılâpçı bir mantığın icaplarından deliller getirmek zorundaydılar. Yeni heyecanları, yeni fikirleri, yeni hedefleri ortaya sermeli idiler. Kısacası bir fikir, bir ideoloji mihverini ortaya koymak ve onun üstün sonuçlarına arkadaşlarını inandırmak güçlüğü karşısındaydılar. Çünkü birkaç ay içinde tamamlanacak bir Anayasa, bir Seçim Kanunu ve yeni seçimlerle hemen kuruluverecek bir demokratik hukuk devleti yerine, dayanakları, usulleri ve sonuçları belirsiz bir karışık dâvayı savunuyordular.

Bu karşılaşma aynen bizim tasvir ettiğimiz gibi mi olmuştur? Bunu iddia etmiyoruz. Biz, ihtilâlin önderleri arasında az çok şekillenmiş olan iki cereyanı tecrid ederek formülleştirmeye çalışıyoruz. Bunların sınırları arasında şu veya bu farklar olabilir. Ama daha sonra belirtiler bu

rürüz ki, onları savunanlar, daha ilk adımda, müsavi olmayan silâhlarla karşılaşmışlardır. Birinci cereyan, daha ilk adımda üniversiter hukuka arkasını dayamış, ihtilâlin vaadlarına ve ihtilâlcilerin andlarına bağlı kalarak kendi manevra sahasını kolayca ve kesin olarak seçmiştir. İkinci cereyan ise, ilk sığınağını, bir bakışta hiç kimsenin söz edemeyeceği ve hattâ arkadaşlarının da kayıtsız şartsız katılacağı, Atatürk hâtıralarında ve Atatürk devrimlerinde bulmuştur. Onlara göre dâva şuydu:

Bir Atatürk vardır ve memlekette Atatürk devrimleri olmuştur. Ama ne var ki, bu devrimler tamamlanmamıştır. Hattâ son 15 yıl içinde büsbütün soysuzlaştırılmıştır da. O halde 27 Mayıs ihtilâlcilerinin vazifeleri, Atatürke dönmek, Atatürk devrimlerini benimsemek, onların dokunulmazlığını korumak ve bunları tamamlamaktır. Parti enflasyonları, başıboş parti kavgaları, adına demokratik denilen, fakat seçmenlerinin en az yarısı okuyup yazma bilmeyen bir memlekette yapılacak güya serbest seçimler bizi ancak, ihtilâlden önceki düzensizliğe götürür. O halde ihtilâl yaşamalı ve devam etmelidir. İhtilâl mahkemeleri kurulmalı ve memleketin içindeki mukavemetler gerici cereyanlar söndürülmelidir. Toprak sahasında, iş hayatı sahasında, sağlık alanında, eğitim alanında geniş ve cezrî reformlara gidilmelidir. Bu reformlar ise, birbirleri ile dalaşmaktan başka marifetleri olmayacak olan yarınki siyasî partiler tarafından başarılamaz. O halde bir disiplin idaresine, güdümlü bir demokrasi sistemine gitmeliyiz. Bizim tarihî vazifemiz, yalnız seçimleri yapmak ve iktidarı en çok oy alan partiye devretmekle bitmez. Kaldı ki yarın en çok oy kazanacak parti, daha ihtilâlin akışı günlerinde belirmiştir bile. Bu parti, devrilen partinin yerini alacak ve onun bütün kin ve gayzını miras olarak benimseyerek intikamcı ve ihtilâl düşmanı bir parti olacaktır...

★

Bu cereyanlar, ihtilâl önderleri arasında tartışılırken, ikinci cereyanın şansı gittikçe zaafa uğruyordu. Çünkü meselâ Atatürkçülük çabasını alalım. Evet, Atatürk vardı. Atatürk devrimleri vardı. Ama bu devrimler bir fikir sistemi içinde işlenmiş, sistemleştirilmiş ve bir Atatürkçülük doktrini halinde tedvin edilmiş değildi. Vakıâ bunun suçu kendilerinin olamazdı. Atatürk devrimlerini yaparken bu gençlerden çoğu doğmamıştı bile! Bu sistemleştirme, 1920 — 1960 arasında ve memleketin fikir ve siyaset alanında yer alan aydınlar tarafından yapılmalıydı. Eğer bu iş yapılmamışsa suç o aydınlarındı. Ama ne var ki şimdi, Ata-

Atatürkçülüğü halinde dondurulmuş bir anlamlar manzumesi ile karşılaşılıyordu. Atatürkçülük, fikir ve sistem olmaktan çıkarılmış «İzindeyiz! Yolundayız!» gibi yuvarlak kelimelerle sadece bir gösteri malzemesi haline getirilmek yolu tutulmuştu. Büyük, dinamik ve istikbâle şamil değerlerinden koparılmıştı.

Bundan başka, Atatürk devrimlerine bağlansın veya bağlanmasın, sosyal reformlar, sosyal hareketler, sosyal devlet deyince de, en az bir sosyal doktrin temeline arka vermek lâzımdı. Halbuki ortada böyle bir sosyal doktrin temeli de yoktu. Niyetler hâlisti. Ama ifadeler karışık! Hele imkânlar ve usûller büsbütün perişan!

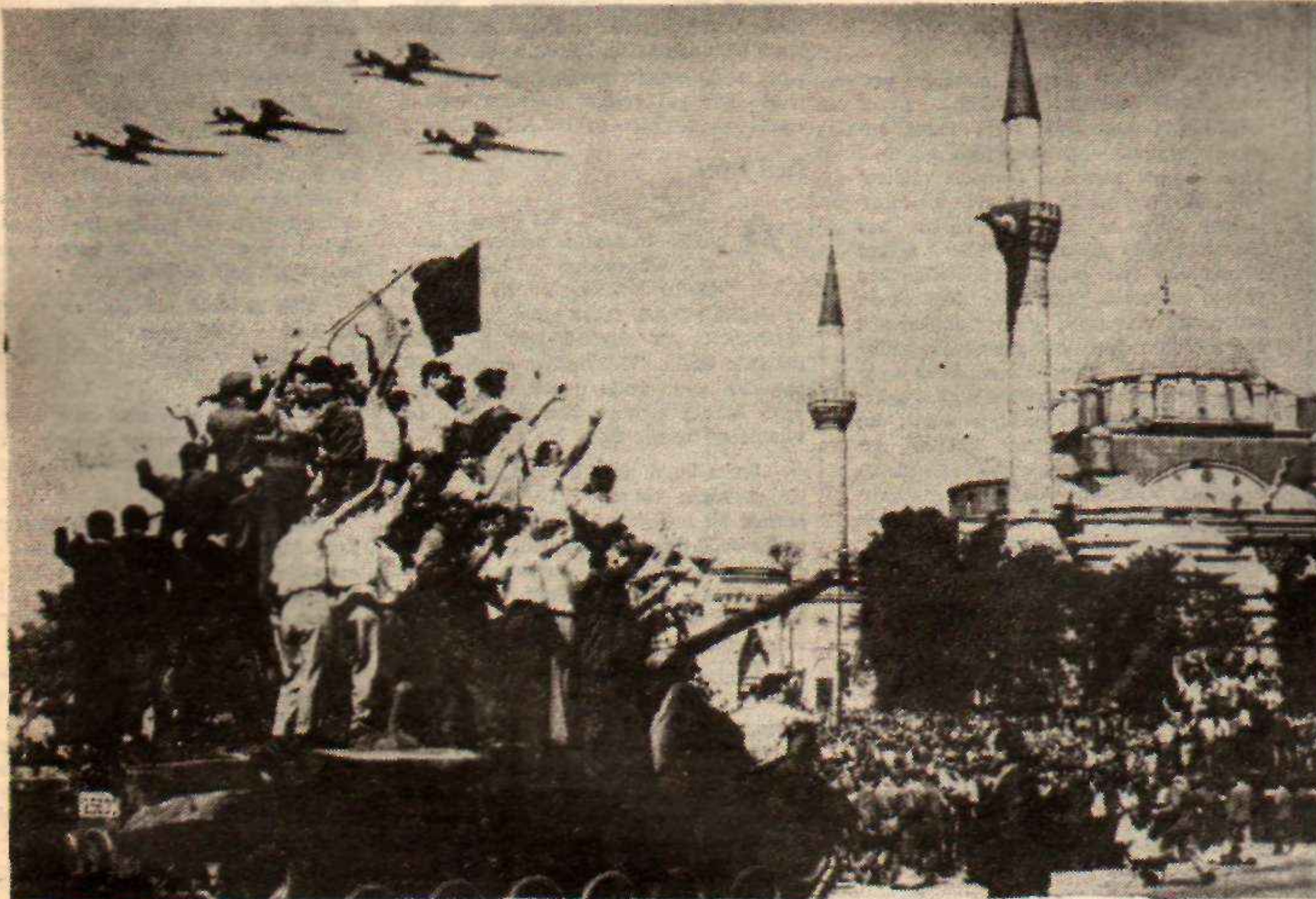
İşte o zaman ve hele ihtilâlin akışı Yassıada dâvaları içinde düğümlenip bu tasfiyeler sanki ihtilâlin mihveri imiş gibi bir halde meydan alınca, ihtilâlin hayasını ve vazifesini kurtarmak işi artık ciddî bir mahiyet aldı. Yoksa herşey yarıyerde kalır ve bizzat ihtilâl kozunu kaybedebilirdi. Çünkü bir an gelmişti ki, Sayın Gürselin ifade ettiği gibi, Millî Birlik Komitesi toplantıları birer meydan muharebesi halini almıştı. Bir karar vermek lâzımdı ve bu karar verilmeliydi.

Kaldı ki, birinci cereyanın her zaman ifadesi ve savunulması kabil olan hedefleri yanında ikinci cereyan gittikçe hedefsizleşiyordu. Fikir sistemleri, inkılâp tekniği yerine, eklektik, yahut derleme bir takım söz oyunları ile, meselâ «Ülkü birliği» gibi, basit bir takım kombinezonlara dayanan ömürsüz ve tatbik kabiliyetinden mahrum denemeler arasında parçalanıp gidiyordu. Hareket, hem lidersiz, hem fikirsiz kalmıştı. Halbuki genç, dinamik ve her sosyal harekete lâzım olduğu kadar ihtiraslı bir kadro ortadaydı. Ve bu kadro, hattâ her şeyi bırakıp yalnız Atatürk devrimlerini koruma dediğimiz hareket mihverine bağlanabilseydi gene fikir gıdasını bulur ve yolunu kurtarabilirdi. Böyle bir yolculukta ise bizzat kendilerine cephe alan arkadaşlarının da yardımlarını kazanmak belki mümkün olabilirdi.

Ama olmadı. Fikir ve hareket sistemleri belirmeyince de, M.B.K. içindeki sinir çatışmaları ve iktidar kombinezonları zaten netice veremezdi. Nitekim vermedi. Artık mücadele özünü kaybetmişti. Savunduğu fikir ve hareket düsturları, ırkçılıktan sosyalizme kadar dağılan ve bütünlük arzetmeyen inkılâpçı cereyan bir gün ve bir darbe ile tasfiye edildi gitti.

Hepsi de aynı derecede vatansever olan, hepsi de aynı iyi niyetlerle gelen, hepsi de başladıkları eser uğruna başlarını koyan ve ilk zamanda beklenmedik bir disiplin başarısı ve ayrı ayrı önderlik vasıfları gösteren M.B.K. nin bu parçalanışı, 27 Mayıs hareketinin bir şanssızlığı olmuştur. Eğer 27 Mayıs ihtilâlcileri, üniversiter hukuk gayretleri ile, millet yapısında yapılacak reformları bağdaştırmayı bilseydiler, Türkiye bugünkü sonu belirsiz çatışmalardan kurtulabilirdi. Tarihinin yeni bir namle devresine girebilirdi. İhtilâlin nimetleri, intikamcı ve şımartılmış bir kalabalığın istismar konusu olarak harcanıp gitmezdi. Demokratik bir devlet anlayışı ile sosyal bir devlet anlayışı bağdaştırılabilirdi. Bu bağdaşma olunca da, yalnız sosyal reformlarımızı başarmakla kalmaz, bizzat Atatürk devrimlerini de, ruhu ve organları ile tamamlamış olurduk. Bütün bunlar olunca da Türkiye, bugün olduğu gibi, yarın için bir takım halledilmemiş meseleler karşısında kalmazdı.

Vakıa bugün de Türkiye Anayasamıza göre, sosyal bir hukuk devletidir. Ama hukuk denilen müessesenin belirli anlamı yanında S o s y a l denilen müessese, anlamsız ve hattâ havadadır. Bu sosyal devlet oligarşik bir sınıf devleti mi olacaktır? Derebeylik ve toprak ağalığı kalıntılarının kanunlarla savunulduğu bir Güneydoğu Asya tipi devlet mi olacaktır? 1950 — 1960 iktidarı sırasında sürüklendiğimiz gibi, şehirlerinin her sokağında bir milyoner ve aynı şehirlerin etrafında yüzbinlerce köksüzden gecekondu orduları yaratan bir sosyal farklılaşma devleti mi olacaktır? Yahut bugün olduğu gibi, yarı nüfusu işsiz, fakat «köylü kendi mektebini kendi yapsın. Köylü köyünün yolunu kendi yapsın.» deyince de bir takım demagogların «Olamaz, bu bir angaryadır!» diye direttiği, her ihtimale gebe bir devlet mi olacaktır? İşte bütün bu problemler bugün ortadadır.

V- Ticarette sömürücülüğe son(★)

Doğan Avcıoğlu

Ziraat ve sanayi gibi değer yaratıcı bir faaliyet sayılmadığı için, birçok ahlâkçı ve iktisatçı tarafından ticarete iyi gözle bakılmamıştır. Liberalizmin öncülerinden Quesnay bile, meşhur iktisadi tablosunda, tüccarları kısır sınıf sayar.

Bu düşünceler mübalağalıdır. Malların istihsali kadar, müstehlike ulaştırılması da önemli ve lüzumlu bir iktisadî faaliyettir. Bununla beraber, kötü ve ilkel bir ticaret şebekesinin, üretici ve tüketicinin zararına işliyen büyük *bir istismar kaynağı olduğu da unutulmamalıdır.*

Perakende ticaret

Memleketimizde, ziraatte olduğu gibi ticarette de, çok ufak ve ilkel aile işletmeleri çoğunluktadır. Her sokakta bir kaç bakkal, kasap, manav v.s. görmek mümkündür. Meselâ bir bakkal, semtin ihtiyacı rahatça karşılıyabileceği halde, yanyana üç dört bakkala sık sık rastlanır. Bunların sayıları yıldan yıla artar.

Ekonomik ve sosyolojik şartlar, perakende ticaretin yıldan yıla alabildiğine genişlemesine yol açmaktadır. Rahat, kolay ve kazançlı bir faaliyet sayılan ticaret insanları kendine çekmektedir. Gerçekten memleketimizde mal alıp satmak, iş piyasasında kol ve kafa gücünü satmaktan çok daha kârlıdır. Ufak bir dükkân sahibi, önemsiz bir sermaye ile ve pek alınteri dökmeden, bir işçiden kat kat fazla para kaznabilir. Perakende ticaretin vergi de ödememesi, bu avantajı arttırmaktadır. Hele, herşeyin kolayca ve yüksek fiyatla satıldığı enflasyon yıllarında, ufak bir dükkân sahibi olmanın cazibesi müthiştir. Diğer taraftan memleketimizde «çöplükte de olsa, horoz kalmak» eğilimi kuvvetli gözükmektedir. Bir iş yerinde tâbi şekilde *çalışmaktansa daha az kazanç getirse bile,* işinin sahibi olmak arzusu büyüktür. Ufak memurun, bir çok çiftçinin ve işçinin rüyası, bir dükkân açabilmektir. Perakende ticaret sektörü, bu yüzden, lüzumundan çok fazla gelişmektedir.

Bu, büyük bir israf kaynağıdır:

1. Bir defa, tek bir satış yeri tarafından karşılanabilecek ihtiyacın, birkaç satış yeri *arasında bölünmesi,* iş hacmini daraltmaktadır. Bu durum, ufak aile işletmelerinin bazı hallerde çok düşük bir hayat seviyesine rıza göstermelerine yol açabilir.

2. Bir satış yerinin rahatça karşılıyabileceği ihtiyacın, bir kaç satış yeri arasında bölünmesi, malzeme ve insan israfına sebebiyet vermektedir. Bugün geniş işgücü kaynaklarımızı bol bol israf edebileceğimiz düşünülse de, yarın ciddi ve plânlı kalkınma devresine girdiğimiz zaman, uyanık bir işgücünü, ticaret sektörünün lüzumsuz yere genişlemesinde harcamanın mahzurları ortaya çıkacaktır. Malzeme israfı ise, fakir Türkiyenin hoş görürlükle karşılamaması gereken bir lükstür.

3. Perakende ticaret yerlerinin aşırı çoğalması, hizmetin kalitesiz ve ilkel şekilde yerine getirilmesi bir yana, *pahalılık yaratmaktadır. Çok satış yeri, az sürüm,* yüksek fiyat demektir.

4. Dağınık ve ilkel bir ticaret şebekesi, enflasyon ve karaborsa için uygun bir ortam yaratır. Hızlı bir kalkınma gayretine girişildiği zaman ortaya çıkacak enflasyonist tazyiklerin kontrol altına alınması güç olur.

5. Nihayet dağınık ve iptidaî bir ticaret şebekesi, devletin vergi alma imkânlarını azaltmakta, plânlı gidişi zorlaştırmaktadır. Politik bakımdan da, bu sektördeki aşırı genişlemelerin, muhafazakâr eğilimleri kuvvetlendireceği ileri sürülebilir.

Çare? Sektörde, rekabeti gerçekleştirecek tedbirler alarak, zayıfların tasfiyesi düşünülebilir. Fakat bu, yavaş, ıstıraplı ve israflara sebebiyet veren bir yoldur. Bu yüzden, sektörün teşkilâtlandırılması daha uygun düşmektedir:

1. İlk olarak, perakende ticaretin alabildiğine genişlemesi durdurulmalıdır. Bu bakımdan, lisans usulü zarurî olabilir.

2. *İlkel işletme sahipleri, kendi rızalarıyla ticareti* bıraktıkları zaman, işyerlerinin başkalarına devri önlenmelidir. Geniş bir meslekî eğitim gayreti, gençlerin başka faaliyetlere yönelmesini sağlıyarak, sektördeki tasfiyeyi kolaylaştırabilir.

3. Ufak ticarî işletmeler, çeşitli teşvik tedbirleriyle birleşmeye, ortak mübayaa merkezleri kurmaya ve teşkilâtlanmaya yöneltilmelidir.

4. Her türlü teşvik tedbirine başvurarak işçi, memur gibi çeşitli zümrelerin, memleket çapında tüketim kooperatifleri kurmaları sağlanmalıdır.

5. Devlet, bu konudaki yersiz propagandanın tesirinde sıyrılarak, büyük perakende satış mağazaları açmalıdır. İhtisasa hürmet ederek, bazı iktisadî devlet teşebbüslerine ait perakende satış büroları, ayrı bir ticarî teşkilâtta *toplanmalıdır.*

Ziraî pazarlar

Mesele, perakende ticaretin teşkilâtlandırılmasıyla bitmemektedir. Malların üreticiden tüketiciye ulaşıncaya kadar geçireceği bütün ticarî yollar ıslâh edilmelidir. Bu bakımdan ilk ele almacak mesele, ziraî pazarların perişan haline son verilmesidir:

Teşkilâtsız, parasız ve bilgisiz ufak çifçi kütleleri, mahdut sayıdaki tefeci ve mutavassıt tarafından insafsızca sömürülmektedir. Bu alandaki devlet müdahalesi yetersiz kalmakta, ufak çifçi mahsülünü çok daha önceden, ona kredi açan tefeciye veya mutavassıta devretmek zorunda *kalmaktadır.* Böylece, borç içinde bunalan çiftçi, bu sömürücüler için boğaz tokluğuna çalışmak zorunda kalmaktadır.

Köylü ailelerin kooperatiflerde toplanması, mevcut durumun mahzurlarını bir dereceye kadar azaltacaktır. Fakat bu, yeterli değildir. Devletin, istismarcı mutavassıtın yerini alması lâzımdır. Bugün müstahsil aleyhine *işliyen Toprak Ofis ve benzeri kurumların, asıl gayeleri*ne uygun şekilde çalışmasının sağlanması, belli başlı ziraî mahsüller için, Toprak Ofis çapında mübayaa kurumlarının kurulması ve devlet tekeli tesisinden çekinilmemesi, ufak çiftçilerin sömürülmesini önlemek bakımından lüzumludur.

Ticarethane..

Ziraî mahsüllerin standardizasyonu, mahsülün toplandığı değirmen, mezbaha v.s. gibi «havuzlar» ın mal akımını kolayca takip edebilecek şekilde ıslahı, devletin belli fiyatlarla ziraî mahsül satışlarına hâkim olmasını kolaylaştıracaktır.

Bunun yanı sıra, şehir ve köy arasındaki alım satımları gerçekleştirecek memleket çapında teşkilâtlanmış genel çiftçi kooperatiflerinin kurulması faydalıdır. Çiftçiler, bu genel kooperatifler vasıtasıyla, şehirden satın almaları gerekli maddeleri sağlıyabilirler ve devlet mübayaalarının dışında kalan mahsüllerini satabilirler.

Dış ticaret

Dış ticaret, bugünkü haliyle, memleket kalkınmasını baltalıyan bir sömürücülük ve kaçakçılık kaynağıdır.

Bir defa, dış ticaret büyük ve kolay kazanç kaynağıdır. Çok kabaca bir hesapla, yılda 5 milyon lirayı bulan ithalât, 2 milyar lira civarında kazanç sağlamaktadır. Bu büyük kazanç, büyük ithalâtçıları siyasî bakımdan korkunç bir baskı grubu haline getirmektedir.

İkinci olarak, dış ticaret, dışarıya döviz kaçırmanın başlıca yoludur. İsviçre Bankalarına aktığı söylenen milyonlar, *ithalât fiyatlarını olduğundan yüksek, ihracat fiyatlarını* olduğundan düşük göstermek suretiyle, yurt dışına kaçırılmıştır.

Üçüncü olarak, ihracatın bir kaç firma elinde bulunması, ihracat malları üreticilerinin sömürülmesine yol açmaktadır. Piyasaya hâkim olan mahdut sayıdaki firma, mübayaa fiyatlarını çok düşük tesbit ederek, ihracata yönelen ziraî mahsülleri yok pahasına satın *alabilmektedir.* Meselâ bir Amerikan firması ve ona tabi bir kaç yerli firma, tütün müstahsilini istedikleri gibi soyabilmektedir. Tamamiyle başıboş bırakılan yapağı piyasasında bu yılki normal fiyatların 16 — 17 lira civarında olması gerekirken, aralarında kapalı şekilde anlaşan bir kaç firma, müstahsilden alım fiyatlarının 12 — 13 lirayı aşmasını önlemektir!

İthalât alanında da, yüksek fiyatla ithalât yapmanın avantajlı bulunması ve rekabetin işlememesi yüzünden, tüketiciler sömürülmektedir. Bundan başka, siyasî bakımdan büyük *bir güce sahip olan ve sanayicileri* kontrol altında tutabilen ithalâtçılar, sanayileşmemizi baltalamaktadır. İthalât kotalarında, sanayileşmemizi önliyecek ve cılız yerli sanayinin gelişmesini güçleştirecek maddeler kolayca yer alabilmektedir. Bazı sanayiin kurulmasına, büyük ithalâtçılar, kolayca karşı koyabilmektedir. İthalâtçılarımız, halen talep yetersizliğinden durgunluk olduğu söylenirken, işsizlikle mücadele için ithalâtın serbest bırakılmasını, ilgili bakanlıklara kabul ettirebilecek kadar güçlüdür! Devlet ithalâtı da geniş ölçüde özel firmalar eliyle yapılmaktadır. Meselâ gübre ithalâtı,Ziraî Donatım *Kurumu yoluyla,* çok daha ucuz fiyatla ve daha çabuk yürütülebileceği halde, bu garantili ithalâtın özel firmalar arasında paylaştırılması tercih edilmektedir!

Bütün bunlar, dış ticaretin yeni baştan teşkilâtlandırılmasını lüzumlu kılmaktadır. En kestirme ve köklü çözüm yolu, dış ticaretin geniş ölçüde devletleştirilmesidir. Böylece, iktidarın kudretli bir baskı grubunun etkisinden kurtarılması, sömürücülüğün önlenmesi ve rasyonel bir kalkınma politikasının yürütülmesi sağlanabilecektir.

İdarî güçlüklerden ve sarsıntılardan ürkerek, köklü çözüm yollarından kaçınılırsa, hiç değilse, devlet sektörü ithalâtının bu işte ihtisaslaşmış bir kaç devlet kurumu tarafından yaptırılması ve belli başlı ziraî mahsüllerin alıcısı olan devlet kurumlarının, bu maddelerin ihracatını tekelden yürütmesi sağlanmalıdır. Ayrıca devlet teşebbüsleri mamüllerinin ihracı için birteşekkül kurulmalıdır.

İçeride de, devlet teşebbüsleri mamüllerinin toptan satışı maksadıyla, gerek ihtisaslaşmış, gerek genel de... satış mağazaları kurulmalıdır.

Toptan ticaret, devlet mağazaları ve kooperatifler yoluyla geniş ölçüde sosyalize edilmiş olacaktır.

Küçük sanatlar

Perakende ticarette olduğu gibi, küçük san'atlarda da, çok ufak ve ilkel işletmeler hâkimdir.

Yalnız nüfusu hızla artan ve sanayileşmenin ilk *safhalarında bulunan memleketimiz,* işgünü kullanabilmek ve ihtiyaçlarını karşılıyabilmek için, küçük san'atların istihsaline daha çok uzun yıllar muhtaç kalacaktır. O halde bu alanda temel mesele, küçük san'atların rasyonel *hale getirilmesidir. Bu maksatla, istihsalin istenen istikâmete* yöneltilebilmesi için lisans usulüne gidilmesi, ufak işletmelerin kooperatifler halinde birleşmesini sağlıyacak tedbirlerin alınması, işçilerin istihsal kooperatifleri kurmasının teşviki ve ortak mübayaa merkezlerinin teşkili düşünülebilir. Devletin toptan satış mağazalarının ve kooperatiflerin, uzun vâdeli siparişler vermesi sayesinde, bu sektörün ufak makine ve âlet kullanması ve standart mal imâl etmesi sağlanabilir.

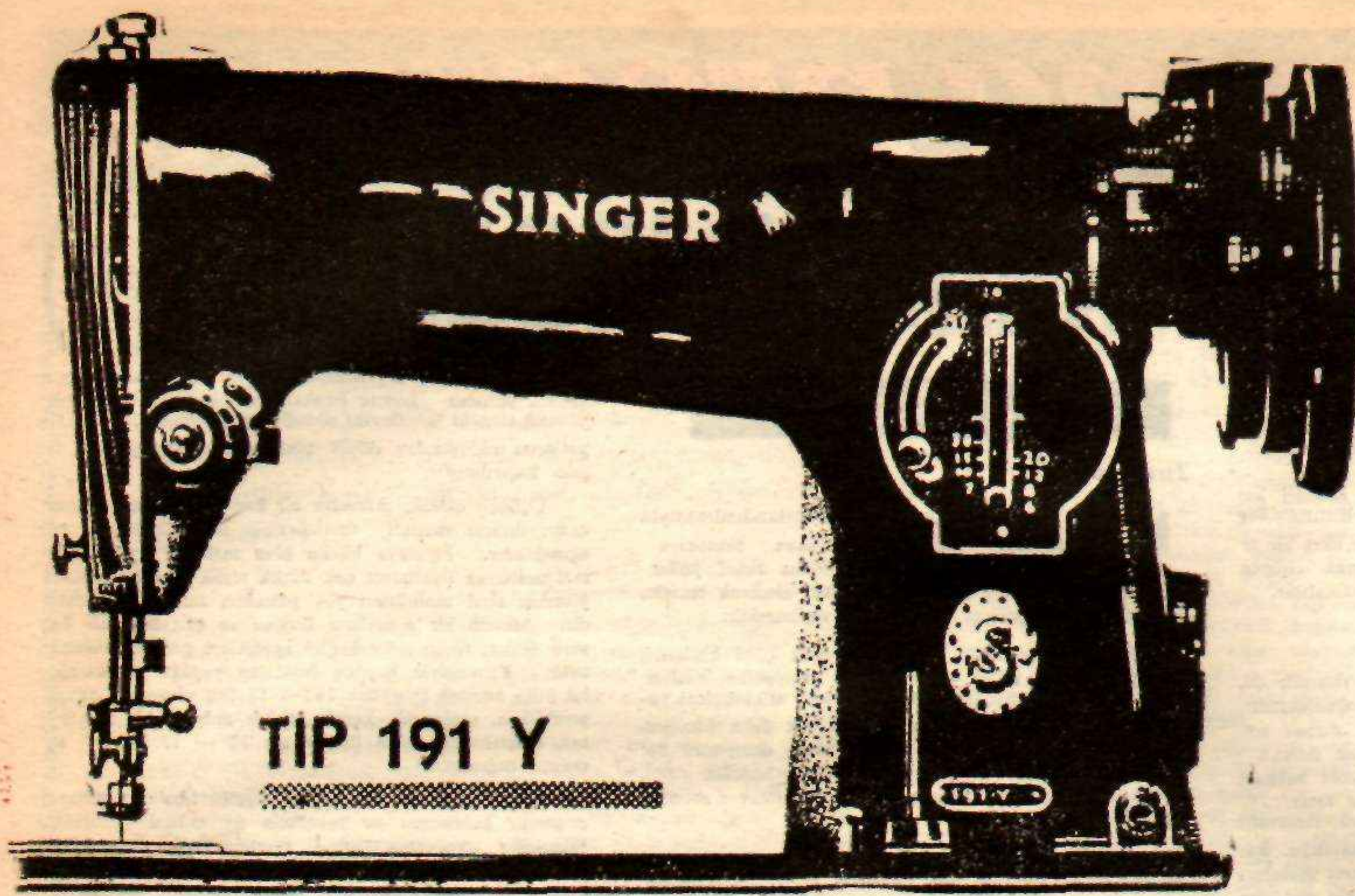
Kısaca, küçük san'atları ve ticareti bugünkü ilkel hâlinden kurtarıp, modern bir yapıya kavuşturmak sömürücülüğe son vermek için, *devlet sektörünün yanı sıra,* geniş bir kooperatif sektörün teşkili şarttır. Böylece, kooperatifçilik temel yol olarak ortaya çıkmaktadır. O halde devlet, kooperatifçiliğin ferdî işletmelere üstünlüğünü tanımak ve politikasını ona göre yürütmek zorundadır. Vergi, kredi, ham madde ve enerji tevziinde kooperatifler lehine büyük avantajlar tanımak ve hattâ bu politikalar vasıtasıyla ferdiyetçiliği cezalandırmak, kooperatif sektörün geliştirilmesi için lüzumludur.

Bu teşvik tedbirlerini, iyi bir propagandayla destekliyerek yürüten azimli bir politika, kooperatif sektörün *vatan sathına yayılmasını* ve kökleşmesini bir kaç yıl içinde gerçekleştirebilir.

(★) Bu yazı dizisinin I, II, III ve IV üncü kısımları YÖN'ün 12, 13, 14 ve 15 inci sayılarında yayınlanmıştır. Bir süre ara verdiğimiz bu yazı dizisinin diğer kısımlarını yayınlamağa önümüzdeki sayılarda devam edeceğiz.

Gelecek yazı

DEVLETÇİLİK

Singer Fabrikasında Neler Gördüm?...

SİNGER Atölyesinde aylarca çalışan YILMAZ İDİL, dünya çapındaki şirketin Türkiye'deki sömürgeci faaliyetini açıklıyor :

Takriben ihtilâlden bir yıl kadar evvel, gazetede gördüğüm bir ilân üzerine Singer Dikiş Makinası Kumpanyasına müracaat etmiştim. Kumpanyanın Galatadaki merkez binasında şirket müdürü Neşet Arıman ile görüştüm. İkinci müracaatımda Mr. Henderson isimli bir zatla tanıştım. Konuştum, mutabık kaldık ve işe alındım. O sıralarda, kendi başıma giriştiğim bazı teşebbüslerden ağzım yanmış, epey para kaybetmiştim. Meteliksiz ve işsizdim. Bu iş tam zamanında yetişmişti. Harıl harıl çalışmağa başladım. Türkiyede «Singer Sanayi Şirketi» diye bir imalât şirketi kurulacaktı ve «*191 Y1*» tipi makinalar yapacaktı. Mr. Mc. Cusker isimli mütehassıs ustanın nezaretinde makinanın montajını, defalarca tekrar ederek öğrendim. Montaj esnasında çıkan, çıkması muhtemel olan meseleler, püf noktalar v.s. hakkında, sırası geldikçe her şeyi açıklardı bu sevimli İskoçyalı ihtiyar. Gerçi dikiş makinası çok basit bir mekanizmadır. Ama, gene de pek çok püf noktası vardır. Zamanla öğrenilir. Onu hâlâ minnetle anarım.

Derken yeni işçiler alınmağa başladı. Benim ücretim brüt 1000 T.L. idi. Az zaman sonra 1200 yaptılar. Evvelce aldığım ücretlerden düşük olmasına rağmen, iyi bir ücret idi. Esasen para mevzuunu ince elemem pek. Zevklerim parayla elde edilir şeyler değildir. (Ama, ne de olsa paranın asgarî bir miktardan az olmaması lâzım. İnsan yaşıyamaz sonra adam gibi! Hele bir de, güzel bir kız hakkında tatlı hayaller kafanızı istilâ etmeğe başladı mı iş büsbütün değişebilir.) O sırada bütün arzum, mükemel bir imalât organizasyonu kurmaktı. Bunu her eğlenceden fazla severim. Bir işi en iyi şekilde nasıl yapabileceğime dair kafa patlattığım saatlerin çoğu eğlence saatleridir. Aşağı yukarı, işini seven bütün makinacılar benim kafadadırlar. Makinalarla uğraşanların çoğu da işini sever.

İşçi nasıl sömürülür?

Fakat, gelen işçilerin şikâyetleri daha ilk günden başladı. İşe alınma ücreti ayda brüt 300 T.L. idi. Bu ücreti «acemî ücreti» olarak tespit etmişlerdi, öyle diyordu idareciler! Vergi ve sigorta çıkınca geriye galiba 245 küsûr lira kalıyordu. İşe ilk alınan, İsmail adında, uzun boylu, çok zayıf ve genç bir arkadaştı. Terziydi. Kazancı, piyasadaki durgunluk yüzünden iyi gitmiyormuş, esasen terzi dükkânında işçilik yapıyormuş, yani dükkân sahibi değilmiş. «İş ağır, kazanç az, garantisi yok. Evliyim, iki çocuğum var, bir sağlam işte çalışmak istiyorum» diyordu. Bu 300 T.L. brüt ücret başlangıç ücretiydi. İlerde arttırılacaktı, vadedilen buydu ve o da bu vaade güvenmişti. Bir taraftan işi öğreniyor, bir yandan da, tatbikat kabilinden, ilk «*191 Y1*» makinalarının montajını yapıyorduk. Derken, işçiler biraz çoğaldı ve Küçükköy yolu üzerindeki Çikvaşvili fabrikasında kiraladığımız muvakkat atölyemize gittik. İmalât serisi nizamına göre plânlanmış montaj atölyesinde işimize başladık. Bir makinanın montajı, şimdi hatırımda kaldığına göre, paketten malzeme çıkarmaktan bitmiş makinaları paketlemeğe kadar, yirmi beş operasyona bölünmüştü. Fakat, bu suretle günde maksimum 170 makina yapılabilirdi. Oysa stokumuzda beş bin makina vardı ve günde ortalama elli makina yapılsa, bu kadar makinayı yüz iş gününde bitirebilirdik. Asıl fabrika Maltepede inşa halindeydi ve açılmasına epey zaman vardı. İşi onbir operasyona böldük ve başladık imalâta. İlk günlerin acemiliği geçtikten sonra, yavaş yavaş haftada 250 lik bir ortalama imalâta doğru ilerlemeğe başladık (haftada beş gün çalışıyorduk, günde 8 saat 45 dakika.) Fakat, işçilerin aldıkları zamlar pek azdı ve dilenci sadakası gibi, azar azar veriliyordu. Bu yüzden, işe giren kabiliyetli birkaç çocuk kısa zamanda kaçtılar. Bu imalâta tesir ediyor, yenilerini yetiştirene kadar grafik birden düşüyordu. İmalâtı hızlandırma çaresi olarak bana verilen tavsiye, işçiyi zorlamaktı. Fakat, günde sekiz saat kırkbeş dakika ayakta çalışan adamı nasıl zorlarsınız, hele ona ayda 245 lira verirseniz! Ben de her operatörle beraber çalışıp hem hatalarını düzeltiyor, imalâtı geciktiren sebepler arasında teknik olanlarını izaleye çalışıyor, aletleri yanlış tutmak yüzünden kötü çalışmağa alışmalarına mani olmağa uğraşıyor, hem de imalâta yardım edip gayret veriyordum. Fakat, maaş günleri asabım daima bozulurdu. İşçiler, zarflarını alır, sessiz bir isyan halinde bana gösterirlerdi. Bundan bahsettiğim zaman kızarlar ve «sen para işine karışma» derlerdi. Evet, para işine karışma! Nasıl karışmam birader, işçi bir imalât vasıtası ise, bu vasıtaya ait problem, para olsun, ekmek olsun, işçinin özel hayatı olsun beni ilgilendirir. İşçinin muhatabı benim. Dilinden anlamasam, ne istediğini, ne durumda olduğunu bilmesem, ona nasıl iş veririm?

En çok para alan, (ben fabrikayı terkettiğim güne göre söylüyorum) Fahri ve İsmail isimli zeki, eliçabuk ve usta arkadaşlardı. Fakat, hatırımda kaldığına göre bu ücret brüt 526 T.L. tutuyordu. Vergi ve sigorta çıkınca ne kalır, hesap ediniz. İsmail evliydi. İki çocuğu ve eşiyle birlikte, Eyüpte bir evin tek bir odasını 90 T.L. na kiralamışlardı. Her gün, işe gelmek için en az 160 kuruş otobüs parası öderler ve duraktan fabrikaya kadar olan 500 — 600 metrelik çamur deryası yolu titreye titreye yürürlerdi. Kışın, kalorifer kazanı fayrap yandığı zaman bile hararet soğuk günlerde 14 santigradı zor bulurdu. İşçiler gıdasızlık yüzünden üşürlerdi. Fabrika yemek vermiyordu. Bunun için, kanunda gösterilen «en az elli kişilik bir iş yeri olmak» durumuna gelmemiş olmamız bahane ediliyordu. Fakat, ayni kanun, şehir dışında çalışan işçileri oraya vasıtayla nakletmek mükellefiyetini de koymuştu. Oysa, ben de dahil, bütün fabrika personeli, fabrikadan Taşlıtarla yoluna kadar uzun ve çamurlu yolu yürür ve soğuk, karlı havalarda tipiden, yağmurlu havalarda ıslanmaktan imanımız gevrerdi. Birkaç arkadaş hasta oldu, bu yüzden! Sigorta kayıt muameleleri geciktirildiği için bakılmazlardı da! Bir gün, en iyi işçilerimden birinin apandisit krizi tuttu. Çocuğu derhal hastahaneye nakledecek vasıta hak getire! Derhal yanına iki adam verip soğuk havada 500 metrelik yolu yürüttük. Hastahaneye gitti. Ertesi gün, bitkin vaziyette gene fabrikadaydı. Gureba hastahanesi ameliyat için para istemiş. İşçi Sigortalarına kayıt muamelesi de henüz bitmemiş. Çocuğun karısı da doğurmak üzereydi. Zavallı Salih, ne yapacağını şaşırmış, bir yandan ağrıdan, bir yandan ümitsizlikten ağlıyordu. 25 — 26 yaşlarında genç ve tecrübesiz bir aile reisi, ayda eline 350 lira bile geçmiyor, ölmek tehlikesi her an mevcut (apandisit bu), öte yandan da karnı burnunda, zayıf bir kadın ha doğurdu, ha doğuracak! Bir düşününüz! O anda duyduğum hiddeti tasavvur edemezsiniz. Yandaki fabrikaya gidip şirket merkezine telefon ettim. Vaziyeti anlattım. Muhasebe şefi çıkmıştı telefona. Genç ve iyi kalpli bir adamdı. Alâkadar oldu ve çocuğu İşçi Sigortaları Hastahanesine yatırtabildik. Şirket müdürüne durumu, biraz hiddetle anlattım. Çocukların maneviyatının bozulduğunu izah ettim. Çocuğun maaşı, gelmediği müddetçe ödendi. Mr. Henderson ne de olsa zekî ve medenî bir insandı. İngiltereden geleli pek fazla zaman geçmemişti. Orada, İşçi Partisinin beş yıllık iktidarından sonra yapılanları biliyordu ve kendisine «Türk işçilerinin hayvan gibi muamele edilmeğe lâyık» kimseler olduğu fikrini telkin eden «yerlilerin» etkisinde henüz pek fazla kalmamıştı. Bu «yerliler», kraldan çok kralcı denilen tiplerdi. Doğup büyüdükleri memleketin çocuklarına, yabancılarla bir olup eziyet etmek için nasıl bir kalp taşımak lâzımdır, düşününüz. Daha önce çalıştığım şirketlerde de bu «yerlilerden» pek çoğuna, çeşitlisine rastlamıştım. Kuvvete taparlardı. Kuvvetli olana her türlü tabasbusu gösterir, zayıfı ezmeğe çalışırlardı. Bunların bir çoğunun eski ırkçılar olduğunu da söylersem belki şaşarsınız. Kahramanlığı zart zurt tarzında öğrenenler, er geç daha kuvvetli birinin kulu olurlar ve bu «daha kuvvetli», pek alâ yabancı bir kuvvet te olabilir. Irkçıların bu milletin körpe gençlerine yaptıkları en büyük kötülük budur: «Kuvvetliye hürmete alıştırmak.» Bu psikolojik olayı inceledikten sonra, ırkçıların niçin mütegallibe ve «liberalizm» taraftarlarınca desteklendiğini anlamak kolaylaşır.

İşçiler arasında casus

İşçileri, her şeye rağmen, disiplinli çalışmağa alıştırmak için uğraşıyordum. Yetişirlerse haklarını korumak için ellerinde daha iyi koz olurdu. Fakat, şirketten birinin tavsiyesiyle işe alınmış bir çocuk vardı ki, disiplini dedikodu ile bozuyordu. İsportacılıktan gelmişti işçiliğe; yakışıklı, biçimli bir çocuktu, ama hiç iyi çalışmıyordu. Beceremediğinden değil, çalışmak istemediğinden çalışmıyordu. Asıl kızdığım tarafı hile yapmasıydı. Çocukların hiçbiri onu sevemiyordu. Bana da ara sıra kafa tutardı. Kolayca kızan bir insan değilim. Fakat, hafta sonunda verilen ücretlerde, bu çocuğa zamanından evvel ve kendinden önce gelen daha usta işçilerden çok zam yapıldığını duyunca içerledim. Zamlar konusunda benim fikrimin alınmaması affedilemezdi. Her Allahın günü beraber olduğumuz bu çocukları benden iyi bilen olamazdı elbette! Fakat, sebebini az sonra öğrenince, büsbütün içerledim. Bu çocuk, «dikiş makinası kumpanyasının» espiyonculuğuyla görevlendirilmişti. Bunun üzerine şirket müdürüne, işçilere zam verilirken bana danışılmasını ve hiçbir işçiye hiçbir şekilde «özel durum» tanınmamasını rica ettim. Daha sıkı kontrole başladım imalâtı, ve işçileri paydosta toplayıp, disiplinin önemini izah ettim. Kendi haklarını korumak için evvelâ kalifiye işçi olmaları gerektiğini, çünkü kalifiye işçi olunca «kuvvetlenmiş» olacaklarını anlattım. O hafta hiçbir gün elli makinadan az yapmadılar ve hem de hasta olup gelmediğim günde, tam yetmiş makinaya kadar çıktılar. Çıkan makinalar, namuslu bir çocuk olan İsmail tarafından dikkatle kontrol ediliyordu ve en ufak arızası, tutukluğu, gürültüsü çıkarsa hemen geri yollanıyordu. Fakat, hafta sonu gene maneviyatları bozuldu çocukların. Zarflardan çıkan paranın azlığı asaplarını bozuyordu.

Müşteri nasıl sömürülür?

Bir gün, depo şefi Edip Bey gelmedi. Depo, atölye içinde ve tel örgü set ile ayrılmıştı. Depodan malzeme çıkarmak işlerine de baktım. Bu ara, masa üzerinde duran bir alay evrakı tetkik ettim. Bunlar, malzemenin FOB ve CIF fiatlarını gösteren evrak, gümrük ve nakliye masraflarını gösteren kâğıtlar v.s. idi. Bunlar vasıtasıyla, gelmiş olan 5.500

adet makina aksamının (yalnız makina başları) fabrikada teslim fiatının sadece 426 T.L. küsur olduğunu çıkardım. Her hafta, imalât sırasında bozulan parçaların listesini dikkatle tuttuğum için, imalâtın ne kadar fire verdiğini hesaplayacak durumdaydım. Acemî bir işçinin, yirmiden fazla makina taşıyan bir arabayı devirip epeycesini kırması gibi kazalara rağmen, zayiatımız yüzde üç civarındaydı ki, gayet iyi olduğunu Mr. Henderson söylemişti. Halihazır imalât adedine göre —ki acemilik devresi sayılırdı, çünkü işçilerin hiçbiri daha evvel makina ile ilgili iş yapmamış, kalifiye olmayan işçilerdi — benim, depo şefi ve yardımcılarının, bekçilerin, hattâ kalorifer kazancısının toplam brüt ücretinden beher makinaya düşen maliyet bedeli yedi liradan azdı. Yani, 426 T.L. lık makina parçası makina haline gelip pakete girince, % 3 zayiat ve bizim ücretlerimizden düşen maliyet payı ile 446 T.L. kıymete yükseliyordu. Ertesi gün Edip beyi ustalıkla sorguya çektim. Fabrika kirasını, elektrik, su, kömür, şu bu masrafların yıllık tutarının ne olduğunu öğrendim. Tabii, sohbet sırasında lâfı getirmek suretiyle öğreniyordum bunları, çünkü Edip bey çok dikkatli, kolay kolay konuşmayan bir insandı, vazifeşinas ve sâdıktı. Tipik bir memurdu. Çalıştığı müesseseye bağlıydı. Esasen buna mecburdu da! İki üç çocuğu olan, vazifesini müdrik her insan için yapılacak şey kendine verilen işi, kendine emanet edilen şeyi dikkatle korumak olur. Singer şirketinde, müthiş bir espiyonaj sistemi olduğunu öğrenmiştim. Bu yüzden, her memurun ağzı kolay kolay açılmıyordu. Ekonomik kriz esnasında işsiz kalıvermek kolay mı, hele evli ve çoluk — çocuk sahibi olanlar için!

Fakat, iki üç haftalık çok dikkatli bir uğraşmadan sonra, Singer Sanayi Şirketinin yıllık — o yıllar için — masraflarının azamî limitini tespit ettim. Buna göre, halihazır imalât hızımızı göz önüne alarak, beher makinanın gerekli maliyet payı için, maksimum limiti tahmin ettim. Ayak ve masa ücretleri zaten belliydi. Neticeye, o zaman yürürlükte olan maksimum % 25 kârı ilâve ettim. Nakliye masraflarını çıkan rakama ekledim. Gene kanuna göre maksimum % 25 olması gerekli ticaret kârını çıkan rakama ilâve ettim (çıkan rakamın % 25 i olan rakamı yani) Neticede, şimdi hatırımda net kalmamasına rağmen, bulunan rakam 1080 lira küsur civarındaydı. Rakamları daima şişkin tutmuş ve kanunun tanıdığı azamî yüzdelerin hiçbirini ihmal etmemiştim. Sonuç 1100 liranın altında olmalıydı, imkânı yok daha fazla olamazdı; oysa, vitrinlerdeki etiketi gayet iyi hatırlıyorum: 1735.65 T.L. idi! Yani, Millî Korunma Kanunu hükümlerine göre, beher makinada 650 liralık bir fiat farkının hesabı, verilemeyecek durumdaydı!

Ücretlerdeki adaletsizlik

Fabrikadan ayrılmak için istifamı verdiğim sıralarda yaptığım hesaba göre, ücretlerin makina maliyetine binmesinde de çok bariz bir haksızlık vardı. Meselâ, yalnız müdür Mr. Henderson'un maaşı — ki galiba 8000 lira idi — ben, ambar şefi ve bütün atölye personelinin toplam maaşı kadar maliyete biniyordu. Ücretlerdeki nispetsizlik asap bozucuydu. İşçinin başlangıç — yani asgari — ücreti 300 T.L. brüt idi. Benim ücretim 1200 T.L. yani 4 misliydi. Müdür muavini — veya işletme şefi — olan Nurhan Sunguroğlu isimli genç bir delikanlının ücreti 3700 T.L. idi. Bu delikanlı Robert Kollejden mezundu ve ilk iş olarak ta bir fabrikanın idaresini ele alacaktı. Satış şirketi müdürünün damadıydı ve öyle sanırım ki böyle bir duruma gelmesini temin eden tarafı teknik bilgisi ve organizasyon kurma ve yürütme yeteriği değildi. Yıllarca, yarım bıraktığım mühendislik tahsilime devam edermiş gibi çalıştım, atölye ve şantiye tecrübelerim de var; bir mühendisin yeteriliği hakkında konuşabilecek durumdayım. Hele organizasyon konusu çok değişiktir. İyi bir mühendis olmak kolaydır, disiplinli bir tahsille olunabilir. Ama, organizatör olmak için evvelâ «insan» denilen mahluğu bilmek gerektir. Hele işçileri, çilekeş ve zavallı işçileri bilmek için, onlarla uzun müddet çalışmış, konuşmuş, dertleşmiş ve hepsinden mühimi, onların insan olduğunu, en az bizler kadar saygıdeğer, sevilmeğe lâyık insanlar olduğunu bilmek, samimî olarak kabul etmek gerek. Oysa, bizim «özel teşebbüs» kahramanlarımızdaki liderlik, organizatörlük anlayışı eski devir toprak derebeylerinin «hükmetmek» hakkındaki görüş ve düşünüşlerinden farklı değil. Yurdumuza yerleşen yabancı sermayedarlar da, bu yerleşme fiilini takviye edebilmek için, daima bu türlü ağalık ve beylik tasavvurları olan yerli mütegallibe sınıf ile işbirliği yapmağa, bilhassa zamanın hükümeti dostluğu iyi olanları kollamağa ve bunun içinde endüstri prensiplerini gönül rahatlığıyla çiğnemeğe teşne görülüyor. Singer Sanayi Şirketindeki kısa çalışmam, özel teşebbüsün endüstri konusundan kat'î surette uzaklaşmasının medeniyetin ilerlemesi için ilk şartlardan biri olduğuna beni iman ettirdi. İş yapmak isteyen, istihsal yapmaktan hoşlanan — ki hemen hemen bütün genç makinacılar böyledir — atölye şefi, daima işçi ile patron arasında ezilir. Ya vicdanını ayağı altına alacak ve kendi yurttaşlarını kırbaçlıyan esirci yamağı zenciler gibi olacak, veya istifa edip ayrılacak! Kalıp mücadele etmeğe imkân yok; kanunlar, hükümet, herşey patrondan yana!

Bütün atölye personeline tam iki misli ücret verilecek şekilde zam yapılsa ve bu aynen maliyete bindirilse, — ki hesaplarıma göre hakları da yok buna — 1736 liralık fiat 1745 T.L. olurdu. 1736 lirayı veren, dokuz lira fazlasını da verir! Ama, bu sayede işçi biraz nefes alır, karnı doyar, işine bağlanır, kılık kıyafeti düzelir, daha da iyi çalışır ve gene maliyeti düşürürdü. İşçinin istihsali arttırması, umumî masrafların maliyete iştirakini düşürür ve bunlar asıl dev yekûnu tutar, malûmdur. Fakat, bu hesapları yapabilmek için, kibir ve bencillikle dumura uğramamış bir «insan zekâsına» ihtiyaç vardır. Tilki zekâsı, bu basit hesaplara akıl erdiremez, çünkü boğulacak tavuğa tuzak kurmağa çalışır tarzda çalışmağa alışmıştır tilki zekâsı! Neticede bu tuzağa kısılıp ölmeği göze alır da, gene tuzak kurmakta gösterdiği maharetten başka bir yönde kafasını işletmez! Hayatımızı yavaş bir ölüm haline getiren işte bu türlü tilki zekâlarıdır. İnsan bu yüzden hayvan seviyesinin, orman kanununun üstüne çıkamıyor.

Geri zekâlı idareciler

İşçilere, ya prim usulünü ve zamları tahakkuk ettireceğimi veya istifa edeceğimi söyledim. Uğraşmalarım kaskatı bir anlayışsızlıkla karşılaşıyordu. En asabımı bozan taraf, bilgiç bilgiç davranışları, otoriter tavırlara babayani tavırları katıp sözde samimi davranmaları, benim daha bu işlere aklımın ermediğinden bahsetmeleriydi. Ne yazık ki, cevap verecek durumum yoktu! İstifa bile etsem, bonservis almam gerekti. Bonservis bile alsam çok konuşamazdım. Çünkü, Satış Şirketi müdürünün zamanın bakanları olan ve şimdi affedilmeleri için uğraşılan kimselerle yakınlıkları, dostlukları olduğunu öğrenmiştim. Ama, gene de bunlara bir zarar vermem icap ediyordu! İstifa edince bunu biraz yapmış olacaktım. Çünkü benim çalışmamdan çok memnunlardı. Tıpkı, güçlü kuvvetli ve uysal bir beygirden memnun olduklarını ifade eder tarzda, cins bir atın yelesini okşar tarzda bu memnuniyeti ifade ederlerdi. Ara sıra, yakınlık göstermek için dere tepeden ve bilhassa sevdiğimi öğrendikleri müzik, resim, mimarî v.s. gibi konulardan bahis açar, konuşur ve «entelektüel» olmakta ne derece yaya kaldıklarını ortaya korlardı. Yanımdaki işçilerin en az yarısı bu zavallıları on defa cepten çıkaracak düşünce olgunluğu ve zekâya sahiptiler! Türkiyenin en büyük felâketi, aydınlar arasına giren bu türlü mütegallibenin şaşılacak derecede geri zekâlı, basit olmalarıdır. Böyle insanların kütlelere tesir eder durumda olmaları ne fecidir!

İstifa etmeden evvel, fabrikaya soktukları ve birkaç iyi işçimi bıktırıp kaçırtan espiyonu kovdum atölyeden. Bu yüzden bana kızdılar, ama kızgınlıklarını belli etmekte fazla ileri gidemediler. Çünkü benim gitmemi istemezlerdi. Oysa, ben bahaneyi yakalamıştım artık! Hemen iş aradım ve Ar — Çelik şirketine müracaat ettim. Daha evvel ağzımı yaktığı hâlde, plânlamış olduğum bazı yeni imalât usulleri ve birkaç orijinal projeyi realize edebilmek ümidi gene şeytan gibi gelip kafama kuruldu. Fakat, doğrusunu isterseniz, fabrikayı isteksiz terkettim. İşçileri ben yetiştirmiş, işe ben başlamıştım. Kalıp Maltepedeki fabrikayı idare etmek, dökümhane ve makina atölyelerini kurmak, işletmek, uzun zaman uykuda bile rahat bırakmayan tatlı hayallerdi. Bu zevki bilmezsiniz. Bir işi yavaş yavaş geliştirmenin, organizasyon kurmanın, nefis bir sosyal araştırma olduğunu söylersem belki biraz anlarsınız. Bir acemi işçiyi yetiştirmek çok iyidir. İnsan kendisini işçileri kadar artmış, kuvvetlenmiş hisseder. Evlât yetiştiren ebeveyn bunu anlayabilir. Neden bir organizasyon bir insanlar ve bu taraftan bir ihtirasları olmaz insanların? Tegalliipten, zorbalıktan ne zevk alırlar, anlıyamıyorum. Disiplin için nadiren sert davrandım. Ve hepsinde de sebep, amirlerin yanlış davranışının işçideki reaksiyonuydu. Atölyeden attığım çocuk için hâlâ üzülürüm. İyi çocuktu aslında! Fakat, onun için «çok büyük» olan biri, ona çok kötü bir iş yaptırıyordu. Gerçi, kötü iş yapan kötüdür, ama kötülük değişebilir, kötü iş yapmağı seçmiş olan iyi iş yapmağında seçer bir gün. Kötü iş yapanlardan nefret etmemeli, acımalı onlara!

İstifam

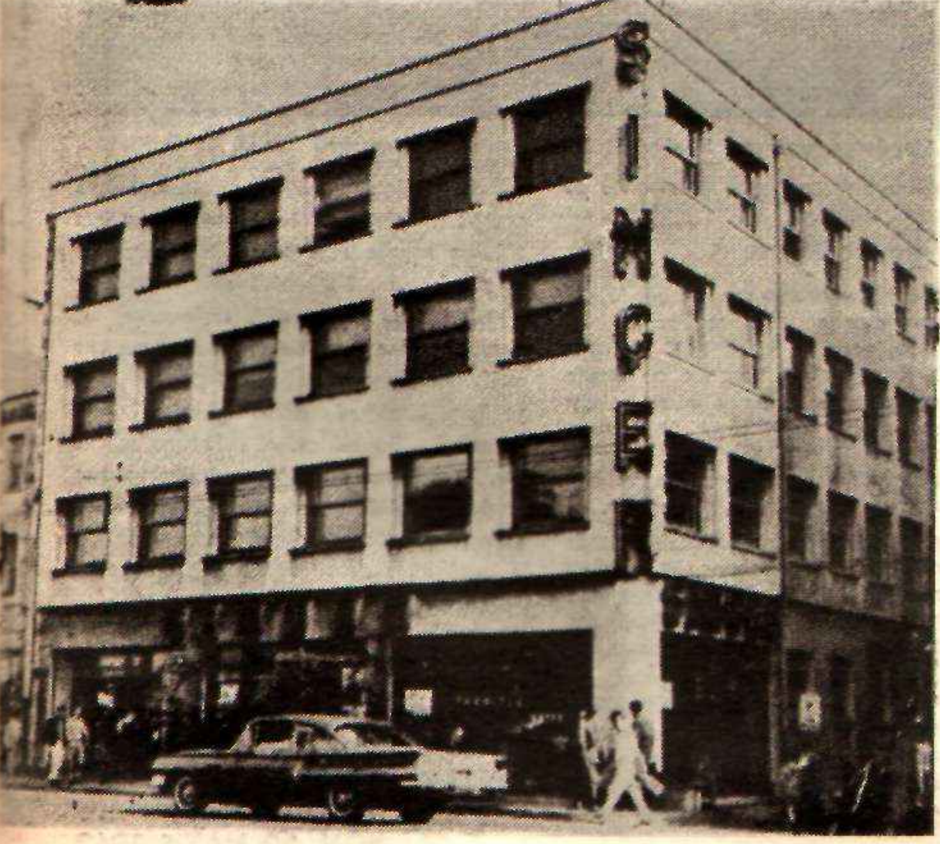
İstifa etmem hadise oldu. Müdür çağırdı ve beni sadakatsizlikle, yalancılıkla itham etti. İkna edip bırakmak için epey uğraştı. Asıl sebebin, «işçilerin» sepetlemem dolayısıyla beni üzen bir iki ihtarımsı lâf ettikleri olduğunu zannediyorlardı. Fakat «sadakatsizlik ve yalancılık» lâflarına içerledim ve hırsla «ben esirci olmak için kimseye söz verdiğimi hatırlamıyorum» diye bağırdım. Mr. Henderson zekî bir insandı ve vaziyeti anladı. Diğer müesseselerden iyi ücret verdiklerinden bahsetti. Diğer müesseselerden çok daha iyi ücret de verseler, beni ilgilendiren şeyin işçinin açlığını gideremeniş olmaları olduğunu anlattım. Yufka yüreklilikle itham etti. Korede harp gördüğümü ve zorbalıkla adam idare usullerinde de muvaffakiyetli tecrübelerim olduğunu anlattım. Onlardı, bana hayatın harp etmek olduğunu ispat etmeğe uğraştı. «Siz Nazilerle boğuşan bir millete mensupsunuz, nasıl böyle konuşursunuz» diye cevap verdim. Mr. Henderson aslında iyi bir insandı, söylediklerine kendi de inanmıyordu, fakat ayda 8000 T.L. ile çalışan genç bir memurdu, güzel bir karısı, Bebekte nefis bir evi vardı. Daha yukardan gelen talimatı çiğneyip bunlardan feragat etmeği göze almak kolay değildir. Karışı çok güzeldi ve böyle bir kadınla evlenen her erkek en iyi hayat tarzını yaşamayı, aile içinde mesut olmayı ilk arzu sayabilir, mazurdur. Bunları sonradan uzun uzun düşündüm ve evlenmemeğe karar verdim. Sevdiğim kızın kalbini bile bile kırdım, kavga ettik, ayrıldık, bir daha görüşmedik. Bunu yapmak ölümden beter oldu benim için, ama yaptım ve çok acı çektim. Bu yüzden ömrüm boyunca zorba insanları affetmiyeceğim. Şerefli yaşamak için işkenceden ibaret bir hayat yaşamaya mecbur ediyorlar insanı! En tabii eğilimlerimiz, yemek, içmek ve sevişmek arzularımız birer esaret zinciri haline getiriliyor. Tevfik Fikret'in dediği gibi, «bütün şeref payeleri sahte, bütün saadetler piç» kılınıyor. Hayat bu mudur, insan, bunca teknoloji ve ilim nimetlerinden pek alâ çok üstün bir hayat seviyesi yaratır ve bunu bu şerefsiz yollara tevessül etmeden, mesut ve samimi, kendi kendisinin olarak çok daha kolay başarabilir. Ne diye hem kendilerini, hem de başkalarını vicdan, akıl ve gelecek korkusu huzursuzluğuna mahkûm etmeği «ticari deha» diye adlandırırız, buna itibar ederiz, anlayamıyorum. Neticede bunun bir «hastalık» olduğuna kani oldum. Korkak insanlara musallat olan bir hastalık! İnsanlar korkunca kötülük ediyorlar. İnsanların kalbinden korkuyu silmeli, her türlüsünü! Korkak insan yırtıcı hayvan gibi birşey oluyor, gölgesine bile pençe atıyor, her yerden, her şeyden bir hücum bekliyor ve daima mukabeleye hazır olan silesini olur olmaz hadiselere reaksiyon gösterip sallıyor. Sadizm, korkaklığın had şekli olmalı. Eziyet etmeği huy haline getirmiş insanların, üstesinden gelemeyeceği kuvvetlerin önünde feci şekilde paniğe kapıldıklarını gördüm hep! Üstesinden geleceklerini zannettikleri sürece sahte ve gösterişli bir cesaretleri vardır. Fakat, aksini görünce bir anda korkudan dillerini yutarlar, korkaklıkları onları sıfıra düşürür. Gaddar insanların ölümü beklemesi ne feci olmalı! Bu gayet tabii olayı hiçbir zaman soğukkanlılıkla yüzleyemezler sanırım. Gaddar insan, ölünceye kadar her gün binlerce defa korkudan ölür ve her eğlencesi bu korkuyu uyuşturmak, ölümü unutmak için bir vesileden, bir afyondan başka şey olmaz. Yemek, içki, kahkaha, sevişmek, herşey bu hale gelir. Neticede, yavaş yavaş hiçbir şeyden zevk almaz olur. Çünkü tabii fonksiyonu icabı olarak yapılmayan hiçbir organik hareket zevk vermez insana. İnsan tokken yemekten zevk almaz. Sevmediği kadında sevdiğinde duyduğu zevki duyamaz.

İnsan bilgisiz ise, katı ve ölü bilgilerden örülü bir kabuk — kültürü var ise gaddar olur. Davranışları, kabuklu bir böceğin hareketleri gibi, mekanik, katı ve ahenksizdir. Etrafını yaralar. Her işi sahte olur. Müzik dinlemesi, sanatla ilgilenmesi, her şeyi bu katılık yüzünden sahte olur. Çünkü, ölü bilgilerden müteşekkil bir kültür bünyesinin organik olmak vasfı yoktur. İnsan varlığında, organik olmayan her cephe «sahte» intibaı uyandırır.

İşte, insanlardaki bu zaaflar yüzünden, zavallı Salih, ameliyat olamamak, acı, ölmek, gebe karısını ve doğmamış çocuğunu bu «korkunçlaştırılmış» dünyada yalnız bırakmak endişesiyle paniğe kapılıyor ve hüngür hüngür ağlıyor. Zavallı, genç, gizel çocuklar gıdasızlık, giyimsizlik yüzünden çamurlu Küçükköy yolunda zatürree oluyorlar ve Yılmaz usta, atölyesini, işçilerine verdiği sözü tutmak için terkediyor! Atölyesini, yapmak istediği işleri, evlenip mesut olmak istediği kızı, saadetini........

Bir gün bu gaddarlığın reaksiyonu muhakkak olacaktır, velevki aklımızı başımıza toplayıp «öğrenelim». Bilgi, gaddarlık ve kötülükle ters orantılıdır. Biri arttıkça öbürü azalır. Müspet ilim metodlarına riayet ve insan sevgisi yoluyla gerçekten bilgili oluruz. En büyük aptallık, bu kadar kötülük ortaya çıktıktan sonra, idare ettiğimiz ve bu kötülüklerin çıkmasına mani olamadığımız bir memlekete ait herşeyi bildiğimizi zannetmektir. Bunu bilhassa unutmayalım.

Yılmaz İdil

Beyazıt meydanındaki Singer Sarayı

REJİMİN GİZLİ HASTALIKLARI

D. P. iktidarı

YÖN'ün birinci sayısında yayınlamağa başladığım siyasî tarihimizin son yılları üzerindeki denemeyi bir çok engellerle bugüne kadar tamamlamak mümkün olmadı. Bu denemeyi üç yazı ile tamamlamak istiyorum. Aşağıda okuyacağınız inceleme, D.P. nin iktidar yıllarına ayrılmıştır. Gelecek yazımda 27 Mayıs Devrimi üzerinde duracağım ve son yazımda da siyasî hayatımızın ve partilerimizin önünde açılan yolları kendi görüşüme göre açıklamağa çalışacağım. Bu yazı serisinin bu kadar aralıkla çıkmasından ötürü okuyucularımdan özür diler, savunulan fikirleri hatırlıyabilmeleri için YÖN'ün 1 inci ve 4 üncü sayılarında yayınlananlara bir göz atmalarını rica ederim.

Turan Güneş

Bulanık isyan seli

14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara gelen D.P. nin gösterdiği ilk manzara, kendisini bu mevkie iten kuvvetler gibi, bir gayrimütecanis heyet manzarası olmuştur. Geçen yazımda da anlatmağa çalıştığım üzere, Devlet düzeninin kendisine dar gelen çerçevesinden bıkmış iş adamından, asırlık sefaletin pençesinden kurtulmak için çırpınan köylüye kadar büyük bir seçmen kitlesinin oyları ile iktidara gelen D.P. grubunda bütün cereyanların mümessillerini görmek mümkündü. Bu haliyle D.P belli bir siyaset sistemi veya fikir cereyanı olmaktan çok, sadece bir isyan selinin bulanıklığından ibaret görünüyordu.

D.P. liderleri bu isyan seline istikamet verecek bir fikir sisteminden ve basiretten uzaktılar. Bu sebeple kendilerini iktidara getiren kuvvetleri, ciddî bir tahlile tabi tu[illegible]lardır. Bu kuvvetlerin bir kısmını [illegible]erdir. D.P. nin başarısını incele[illegible] önеminden bahsedeceğim.

D.P. yı iktidara [illegible], onun karşısında bulunanlar tarafından da [illegible] anlaşılmış görünmüyor. [illegible] bayrağı altında iktidara [illegible] D.P nin, bunları gerçekleştirmek şöyle [illegible], aksine bunları çiğnemiş olmasına rağmen, büyük halk kitlelerinin uzun zaman —hattâ 27 Mayısdan sonra da— onun etrafında kümelenmiş olmaları, bir çok çevrelerde hayretle karşılanmıştır. Bu bakımdan D.P. nin başarısı bir muamma gibi kalmış, veya bazılarınca büyük kitlenin cahilliği, devrimlerde yapılan tâvizler ve ahlâksızlığı teşvikle izah edilmek istenmiştir.

Öyle sanıyorum ki, iktisaden geri kalmış ülkelerde demokratik düzenin uygulanmasının ortaya çıkardığı meseleler dışında, D.P. nin başarısını halkın cahilliği ile izaha çalışanlar, bir büyük çelişmenin içindedirler. Eğer gerçek söyledikleri gibi ise, Türkiyede demokratik düzeni yürütmek imkânsız oluyor demektir. Oysa bu izah tarzı geniş ölçüde demokratik düzeni savunanlardan gelmektedir. Demokrat partinin başarısını büyük seçmen kitlesinin eksikliğine bağlıyanlar demokrasi taraflılarının bulunmasının sosyolojik önemine gelecek yazımda işaret edeceğim. Burada bu izahın yetersizliğine ve sathiliğine değinmekle iktifa ediyorum.

Kütlelerin hürriyet anlayışı

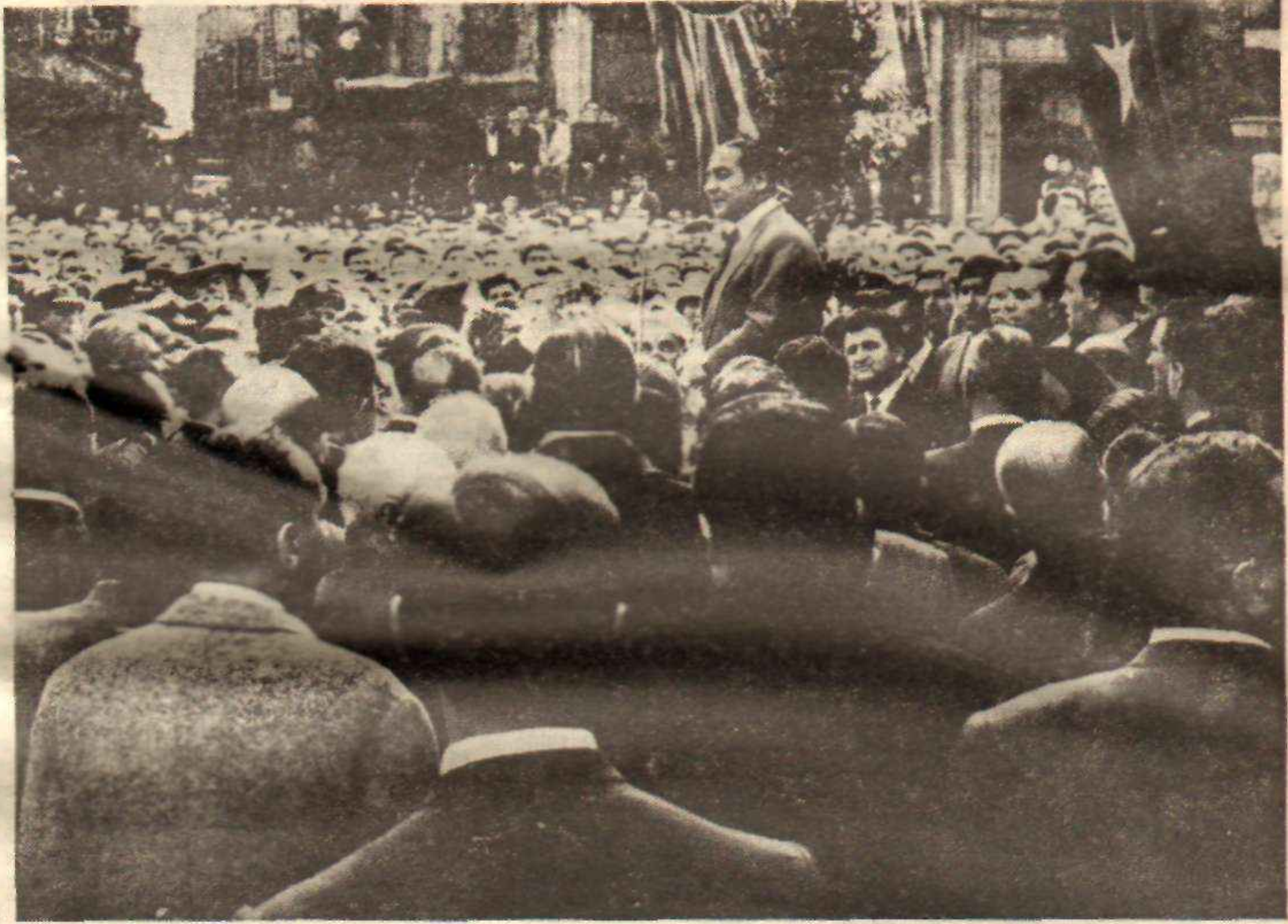
D.P. nin başarısı, yani seçmen kitlelerini kendisini uzun zaman bağlamış olmasının gerçek sebepleri, kanaatimce çok daha derinlerde bulunmaktadır. Bu derin sebepler de çok defa kendimizi çevreleyen muhitin kıymet hükümlerine göre hareket ettiğimiz için gözlerimizden kaçmaktadır.

Çözülmesi gereken ilk mesele, D.P. nin demokrasi ve hürriyetin bayraktarlığını yaptığı halde, hemen her sahada demokratik düzenin şeklî unsurlarını bertaraf etmesinin vatandaşlarda beklenen tepkiyi görmemesidir.

Bu meselenin çözüm noktası, hürriyet ve demokratik düzen hakkında büyük seçmen kitlelerinin fikirleri ile, «aydın çevrelerin» fikirleri arasındaki farktır. Biz daha çok, hürriyetin ve demokrasinin şeklî unsurları veya nazarî tarifleri üzerinde duruyoruz. Halbuki hürriyet aslında her ferdin kendi hayatı için lüzumlu bir müşahhas unsurdur.

Bu bakımdan büyük kitleler demokrasiyi de hürriyeti de D.P. nin eseri saymışlardır. Memleketimizde çok partili hayatın başlaması ve hele D.P nin iktidara gelmesi ile beraber, vatandaşlar amme işlerine çok daha müessir olarak katılmak imkânını bulmuşlardır. Bürokrasinin nizamcı ve gayrişahsî tutumu yerine, bütün iyilik ve kötülükleri ile daha insancıl bir davranış hâkim olmuştur. D.P. nin muhalefet yıllarında hürriyet mefhumunun jandarma dayağı, memur ve tahsildar baskısı ile beraber söylendiğini çok defa hatırımızdan çıkarıyoruz. D.P. liderleri demokratik bir düzeni bütün unsurları ile uygulamayı düşünmemiş olmakla beraber, büyük kitlelerin bu müşahhas hürriyet anlayışını çok iyi sezmişlerdir. Bürokrasinin kuvvetini azaltan, hattâ bunu Devlet nizamını, dürüst ve kanunî idareyi yok etmeye kadar götüren davranışların sebebi budur.

Binaenaleyh D.P., hürriyetleri çiğnediği, demokrasiyi yok ettiği yolundaki haklı iddialar seçmen kitleleri tarafından şüphe ile karşılanmağa devam etmiştir.

D.P. Genel Başkanı Adnan Menderes, iktidarı devrindeki bir ge zide karşılanıyor..

D.P. nin halkçılığı

Bu şüphe ile karşılanmanın ikinci sebebi de, eğer yanılmıyorsam, D.P. nin mahallî liderlerinin büyük kısmı itibariyle siyasî hayata yeni çıkmış, halkla olan bağları henüz tamamen kopmamış şahıslardan müteşekkil olmasıdır. D.P. nin başında bulunanlar bunu da kısmen sezinsemişlerdir. D.P. iktidarının son yıllarına kadar liderler halkın içinde iş görmek veya iş görünmek politikasını dikkatle takip etmişlerdir. Partinin mahallî teşkilâtı seneler geçtikçe bir oligarşiye doğru gitmekle beraber, merkezin siyasî baskısı ne olursa olsun, genellikle seyyaliyeti yüksek bir açık cemiyet tipini muhafaza etmiştir. Büyük kitleler bunu haklı olarak bir nevi halkçılık gibi görmüşlerdir.

Aydın çevrelerinin «avamfriplik» saydığı bu davranış, halk kitleleri için iktidara iştirakın en müessir ve en doyurucu şekli sayılmıştır.

Burada zarurî olarak özetlemek zorunda kaldığım ve oldukça şematik hale soktuğum sebepler, D.P. ye karşı açılan demokrasi savaşını çok zor bir duruma sokmuştur. Bu savaşı açanlar da halkın birer nimet saydığı bu unsurları gerektiği kadar kavrıyamamışlar, halk idaresinin iyi tarafları ile meselâ partizanlık arasındaki ince farkı görememişlerdir.

Dinciliğin rolü

D.P. yi başarıya götüren sebeplerden biri olarak irticaya tâviz ve devrimlerden fedakârlık, halkın cahilliği ile beraber ileri sürülen sebeplerden biridir. Kanatimce bu sebep de sanıldığından çok mübalâğa edilmektedir. D.P. liderleri de aslında bu sebebe fazla bel bağlamışlardır. İrtica konusunda tâviz son senelerde iyice arttığına göre, D.P. nin seçmen plânında başarısının daha da artması gerekirdi. Halbuki, neticeler bunun tamamen aksinedir. Aslında D.P. nin din konusunda da elde ettiği üstün durumu, gene bu müşahhas hürriyet mefhumu ile izah etmek mümkündür. Din konusunda baskı kalkmıştır, ama önemli olan din değil, kanaatimce baskıdır. Burada bir psikolijik incelik bulunduğunu okuyucularım görecеklerdir. Nitekim din alanında D.P. den daha ileriye giden tâvizler, başka teşekküllere de bir şey getirmemiştir.

Kalkınma politikası

Demokratik düzen ve hürriyetler konusunda halk arzularının ve düşüncelerini sezinsiyerek ona göre bir politika uygulayan fakat hiç bir zaman sitemli ve insicamlı bir siyasî düzen anlayışına kavuşamamış veya böyle bir ihtiyacı duymamış olan D.P. liderlerinin iktisadî ve içtimaî politikaları da bir sezgiden ve ampirik davranışlardan ileriye gidememiştir.

Genel olarak, tek parti devrinin nizamlı ve sınırlı siyasî hayatı yerine bu sınırları kıran ve Devlet düzenini dahi tehlikeye atan bir mübalâğa içine girilmişse, iktisadî hayat da böyle bir sınırsızlığın ve fikirsizliğin kurbanı olmuştur.

D.P. liderleri C.H.P. nin Devletçiliğine karşı olmakla işe başlamışlardır. Bu propaganda iki bakımdan tesirini göstermiştir. Bir defa, İkinci Dünya Harbinin bin türlü takyidatına rağmen oldukça geniş bir kazanç imkânı sağlayan ve bu kazançlarında da enflasyondan bir hayli faydalanan kasaba esnafı ve tüccarlar bu takyitlerin kalkmasını memnunlukla karşılamışlardır. Büyük kitleler ise, kendi sefaletlerini C.H.P. nin Devletçi oluşundan —veya öyle sanılmasından— bilmişlerdir.

D.P. nin iktidara gelir gelmez. Devlet işletmelerini satmaya kalkması işte böyle bir ruh haletinin eseridir.

D.P. Türkiyenin içinde bulunduğu şartlar bakımından liberal bir iktisadî düzen uyguluyamazdı, bu sebeple de uygulamamıştır. Onun yerine bir düzensizliğin ve laübaliliğin iltimascılığın tatbikçisi olmuştur.

Bir taraftan dış yardım, diğer taraftan Kore Harbinin getirdiği konjonktürle beraber bir takım yeni toprakların işletmeye açılması, enflasyonun da katılmasıyla Türkiyeyi uzun zaman bir iktisadî sarhoşluğun içinde yaşatmıştır.

Aslında büyük kitlenin gerçek menfaatleri ile bağdaşması imkânsız olan bu iktisadî gidişin vehameti yukarda söylediğim sebeplerle vatandaşın gözünden kaçmıştır.

Bunun yanında enflasyon memurların veya bu statüye yakın kimselerin gelirlerinde oldukça derin bir düşme husule getirmiştir. Hürriyet konusunda bu zümrenin düşünceleri de, sade vatandaşınkinden farklı olduğu için D.P. her iki sahadaki tutumunu, memurlar ve aydın kişiler daha çabuk görebilmişlerdir.

D.P. iktidarının sonlarına doğru Türkiyede efkârı umumiyenin durumu şöylece özetlenebilir sanıyorum: Büyük kitleler yavaş yavaş iktisadî sıkıntılarla karşı karşıya gelmeğe başladıkları için, D.P. den oylarını esirgemeye doğru meyletmiş, fakat ona karşı büyük bir husumet duymaya başlamamış durumda idiler. Buna mukabil aydınlar ve gençlik demokratik düzen ve hürriyetler için oldukça heyecanlı ve azimli bir mücadeleye girmişlerdi. Bu mücadelenin büyük kitlelerde tesirini göstermediği söylenemez. Uzun zamandan beri devam eden basın ve muhalefet kampanyası, vatandaşlarının D.P. ye karşı itimadında ciddî azalmalar husule getirmişti. Bu bakımdan 27 Mayıs sabahı Devrim karşısında gençler, aydınlar ve memurlar muhalefet partileriyle beraber büyük sevinç duymuşlar, kitleler ise bunu tevekkülle hattâ biraz da gönül rahatlığı ile kabul etmişlerdir.

27 Mayısı herkes kabul etmiş ve Demokrat Partinin gitmesini normal karşılamış olmakla beraber, gerek devrim gerekse D.P. hakkında çok çeşitli anlayışlar toplumda yaygın bulunuyordu. Bunu 27 Mayısı incelerken anlatmaya çalışacağım.

Biz, CHP'liler...

Öbür Partilerden Farkımız

M. Şükrü Koç

(CHP. Aydın Milletvekili)

Türkiyenin, bugün içinde bulunduğu çıkmaz sadece politik ve yalınkat değildir. Aydın çevreler, her gün, demokratik rejimden umutlarını yitirdiklerini belirtmektedirler. Asıl mesele, «demokrasi için demokratik düzen» değildir ve olmamalıdır. İkinci Anayasa ile kurulan bugünkü parlâmento, *gerçekte, şimdiye kadar, ne* «demokratik düzeni koruma» ne de, Türkiyenin meselelerini çözme» konularına ilgi gösterebilecek sosyolojik ve psikolojik şartlara sahip olamamıştır. İlk defa olarak biribirlerine siyaset felsefesi, geleneği, teşkilâtı ve metodu bakımından zıt iki parti bir karma hükûmet kurmak zorunda kalmıştır. Hükûmet programının *Mecliste konuşulacağı günlerde*, Başbakan İnönü ile bazı bakanların «aramızda esaslı doktrin farkları yok, hattâ Devletçilik ilkemiz dahi iki partiyi birlikte çalışmaktan alıkoyacak kadar keskin değildir» demiştir. Bu sözler, oldukça politik karakterlidir ve karma bir hü*kûmetin kurulmasını kolaylaştırmak* için verilmiş bir tavizdir. Gerçekte, bütün aydın çevrelerin de belirttikleri gibi, CHP. Atatürk tarafından kurulduğu günden beri belli bir misyonu olan bir siyasi teşekküldür. İlk Anayasamıza dahi, gene Atatürk tarafından sokulan «Altı İlke» si, onun doktrinini ifade etmektedir. Bu ilkeleriyle Atatürk'ün partisi, Avrupadaki *diğer doktriner* partilerden geri kalmıyacak şekilde, rengini, yönünü ve dayanağını açıkça ortaya koymuştur.

Kırk yıllık CHP nin, bugün diğer partilerden oldukça mesafeli olan belli başlı ilkeleri ayakta durmaktadır. Memleketin ilerici, batılı, yenilik taraftarı vatandaşlarına CHP yi sempatik gösteren ve diğer partilerden mutlak olarak farklar arzeden ilkeleri CHP nin Devletçi, Lâik ve Devrimci oluşudur. Altı ilkenin diğer üçü —ki milliyetçilik, halkçılık ve *Cumhuriyetçilik'tir*— bütün siyasi partiler tarafından da geniş şekilde kabul edilmiş gibidir. Bu bakımdan, biz CHP. liler, diğer partilere nazaran farklı olduğumuz üç ilkemizle CHP nin karakterinin daha belirgin olduğuna inanmak zorundayız. CHP. muhafazakâr değildir. *Olamaz da.* Cünkü, Türkiyedeki geniş muhafazakâr yığınlara, CHP den daha çok sempatik gelen başka partiler vardır. Biz CHP liler muhafazakâr kuvvetlere taviz verme yarışında, meselâ, bir CKMP veya DP mirasçılarıyla boy ölçüşemeyiz. Aslında buna lüzum da yoktur. *Muhafazakâr* kuvvetler bu partiler arasında tercih yaparken CHP nin de Devrimci, İlerici güçlere dayanması, onların siyasi gücü olmaya çalışması hem mantıki hem de tarihi bir zarurettir. Aynı şekilde, lâik devlet felsefesini ilk defa olarak Müslüman dünyasına tanıtan siyasi teşekkül CHP olmuştur. Fakat 1946 dan sonra, demokratik devreye *geçişte*, klarikal *devlet* hasretlilerine, din istismarcılarına şirin görünmek isteyen bazı CHP kodamanları, DP yle yarışa girmiş ve lâiklik ilkesinin zedelenmesine göz yummuşlardır. Her şeye rağmen, ve asıl garibi, bütün tavizlerine rağmen, CHP gene bilhassa 1950 den itibaren *padişahçıların, hilâfetçilerin*, din esnaflarının belbağladığı siyasi teşekkül olarak durumunu kuvvetlendirmiştir. CHP nin diğer bütün partilerden mutlak şekilde ayrıldığı ilkesi, ekonomik görüşünü tayin eden Devletçiliğidir. Bugün parlâmentoda bulunan, 5 partiden yalnız CHP devletçi ekonomiye bağlıdır. Diğerleri, derece derece liberal ve kapitalist *ekonomiye inandıklarını* hem de iftiharla ilân etmişlerdir. Batılı anlamda düşünülünce, siyasi partileri birbirinden ayıran başlıya nokta, ekonomik politikaları olmak bir tarafta CHP nin devletçi, devrimci ve lâik ilkeleriyle temsil ettiği ve oldukça doktriner bir hüviyette görünen tutumu, diğer taraftan da derece derece liberal, derece derece *din istirmarcısı*, derece derece muhafazakâr tutumlariyle diğer 4 parti mevcuttur.

Bu gerçeklerin ışığı altında, Türkiyenin içinde bulunduğu meseleleri çözümlemede bu iki zıt gruptaki siyasi teşekküllerin birer metodları, birer tatbikat plânları olması lâzımdır.

Alt kademeleri bakımından daha çok fakir halk tabakalarına dayandığı ve gerçek anlamıyla daha çok *halka yakın oldukları halde*, karşımızdaki siyasi partilerin ekonomide liberaliz*mi, kapitalizmi* savunmalarının en basit mânası, bu partileri kuran ve yönetenlerle, partileri tutan halk yığınları arasında bir ayniyet bulunmayışıdır. Büyük servet ve sermaye sahipleri, halk yığınlarının arzu ve kaderlerinin aksine olarak, kendilerini savunabilmek bakımından bugünkü kar*maşık politik strüktüre sebep olmaktadır*lar.

Milyonerler bizi sevmez

Bugün biz CHP. liler, artık karşımızda, mutlak ilkelerle bizden farklı bulunan siyasi teşekküller bulunduğuna göre, programımıza büyük Atatürk tarafından konulmuş bulunan ilkelerimize daha büyük sadakatla bağlanmamız, bu programın felsefesine daha çok sahip çıkmamız *gerektiği* vakıası *ile* karşı karşıya bulunmaktayız. Şunu iyice bilmemiz gerekmektedir ki CHP. yi ayakta tutan kuvvetler, aslında bizim 15 yıldır yaklaşmaya çalıştığımız ve hattâ destek bulucağımızı umduğumuz için tâviz verdiğimiz gerici, muhafazakâr, büyük sermayeci, hilâfetçi, toprak ağası gibi gruplar değildir. Bu tazyik gruplarına daha fazla *tâviz versek dahi, daha çok oy ve tasvip* toplamamız mümkün değildir. Bu itibarla, genç CHP. lilerin, Atatürkçü kuşakların birleşecekleri bazı noktaların kesin şekilde tesbiti zamanı gelmiştir. Türkiyede Devletçiliğin kurucusu CHP. dir. Bu demektir ki, CHP. ekonomik görüşünü bu ekonomik felsefe üzerine bina etmek zorundadır. Yaşıyabilmesi, kendisine taraftar toplayabilmesi için bu şarttır. CHP. hiç *bir zaman her mahallede 15 milyoner* yetiştirirken, onbinlerce vatandaşın sefalete terkedilmesini «görülmemiş kalkınma ekonomisi» diye ilân eden bir zihniyeti taklid edemez. Etmeye çalışsa dahi Menderes furyacılarını tatmin edemez. Öyleyse biz CHP.. liler için çıkar yol, geniş halk yığınlarının, köylüsü, kasabalısı, şehirlisi işçisi ile alt katta bulunanların sefaletini, *istismarını önleyip, sosyal adalet ölçülerini* uygulayabilecek bir düzeni bulmaktır. Bu yol zengini daha zengin fakiri daha fakir kılan kapitalist düzen değildir. Biz CHP. liler için hedef, fakiri daha müreffeh kılmak, fakirin, işçinin sırtından vurgunlar yaparak, açıktan, avantadan milyonlar kazanmaya alışık olan sınıfın karşısına dikilmektir.

Türkiyede bugün 5 milyona yakın insan açlıkla, işsizlikle kucak kucağadır. Nüfusun yüzde 80 ni köydedir. Köylülerimizin milli gelirden hissesi yılda 400 lira civarındadır. *Kazançlar arasındaki nisbetin* bire karşı 22.000 olduğu söylenmek*tedir*. Dünyada kazançları, daha doğrusu menfaatlar çatışması böylesine uçurumlu başka bir toplum bulmak zordur. 3500 toprak ağası tarım arazimizin yarıdan çoğunu elinde tutmaktadır. Bir kaç bin ticaret ve sanayici, milli gelirimizin kaymağını yemektedir. Biz CHP. liler böyle bir ekonomik düzeni tasviple karşılayamayız. 17 bin köyde anayasaların mecbur kıldığı ilkokul yoktur. 30 bin köy ve semt içme suyundan, sağlık hizmetlerinden, yoldan mahrumdur. Tarımın kısır ve mahdut ölçülü ekonomik imkânlarıyla artan nüfusu beslemek ve uygar toplum haline getirmek mümkün değildir. Süratle, ağır *sanayi devrine girmek* zorundayız. Bunu ise, Vehbi Koç'lar, Kâzım Taşkent'lerden bekliyemeyiz. Bu *hedefe ancak devletçi* bir ekonomi ile gidilebilir. Milyonlarca topraksız köylüyü mülk sahibi yapmak ve teknik tarıma geçmek işini Adana, Urfa, Aydın, Göllüce, Diyarbakır ağalarından bekliyemeyiz. Bunu ekonomide devletçi tutuma inanan siyasi teşekküllerin iktidarı *ile sağlamak mümkün olacaktır*.

Bütün bu gerçeklerin önünde biz CHP. liler, önce, felsefemizi belirten Altı İlke'yi yeniden inceleyip, yorumlamak, sonra, kuruluşumuzu, metodlarımızı, zihniyetimizi, teşkilâtımızı, hedeflerimizi yeniden tasfiye edip, diri, hareketli bir parti haline gelme zorundayız. Bunu yapamazsak, *artık CHP. tarihi misyonu tamamlan*mış bir teşekkül olarak bir kenara itilecektir. İşin asıl kötüsü, Türk milletinin kaderinde rol oynaması gereken en önemli buhran günlerinde, bu hareket yapılmazsa, Bayar — Menderes kalıntıları yeni maceralara atılmak için ortamı uygun bulacaklardır. Şimdiye kadar, bunların ağızlarından hiç bir memleket meselesinin lâfı çıkmamıştır. *Programı AF ile baş*layıp AF ile biten partilerin hâkimiyeti, Türkiyenin kaderini karartabilir. Kayseri edebiyatçılarının karşısına daima, sosyal— ekonomik ıstıraplarımızı süreceğiz. Unutulmasın ki bugünün en önemli konusu 400 kişinin affı değil, 1,5 milyonların, 10 *milyonların ıstıraplarının* sona erdirilmesidir. Biz bu ıstıraplara sahip çıkacağız.

Esat Çağa ile bir konuşma

Yazarlarımızdan İLHAN TARUS, konuşma ve düşünceleri ile dikkat çeken Senatör Esat Çağa ile bir konuşma yaptı. İşte sorular ve cevapları:

Soru — Parlamentonun açıldığı *günden bu yana memleket işlerine he*men hiç vakit ayrılamamasının sizce sebepleri ve neticeleri nedir?

Cevap — Parlâmentoda temsil edilen partilerimizin birer fikir partisi olmaktan ziyade hisse dayanan, sempati ve antipatiler etrafında kümelenmiş topluluklar olması, kanaatimce parlamentonun memleket işlerine biran evvel el koymasına en*gel olmaktadır. Bunun neticesi*, halkta demokrasiye olan inancın zayıflaması ve binnetice bir anayasa buhranının doğması olabilir.

Soru — Bugünkü Anayasamızın getirdiği şartlar dairesinde, milletçe fedakârlığı gerektiren tam ve hızlı kalkınmanın mümkün olabileceği sanısında mısınız?

Cevap — Ben bu soruyu şu şekilde anlıyorum: Acaba devlet bugünkü Anayasaya *sadık kalmak şartiyle halkın mül*kiyet ve çalışma haklarını sınırlamak suretiyle milleti fedakârlığa zorlıyabilir mi? Bu sorunun cevabını Anayasanın muhtelif maddelerine dağılmış hükümlerde bulabiliriz. 36. Maddenin son fıkrasında «mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz» hükmü vardır. 37. Madde, icabında toprak mülkiyetinin tah*dit olunabileceğini derpiş etmiştir*. 39. Madde, kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüslerin devletleştirilmesine müsaittir. 40. Maddenin son fıkrasında «Devlet, özel teşebbüslerin millî iktisadın gerçeklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlıyacak tedbirleri alır» hükmü vardır. 42. Maddenin son fıkrası ise memleket *ihtiyaçlarının zorunlu* kıldığı alanlarda vatandaşlık ödevi niteliğinde iş mükellefiyeti tesisine müsaade etmektedir.

Kanaatimce memleket şart ve realitelerinin icabettirdiği hallerde devlet, toplum yararına olarak mülkiyet, hususi teşebbüs ve çalışma haklarını tahdit suretiyle halkı fedakârlığa zorlıyabilir. Bu hâl Anayasaya aykırı olmaz.

Soru — *Plânlama* teşkilâtının bugüne kadar ortaya attığı düşünce ve görüşler hakkındaki fikriniz nedir? Yukarıdaki soruların ışığı altında yılda *yüzde 7 kalkınma hızı* sağlanabileceği kanısında mısınız?

Cevap — Plânlama teşkilâtının düşündüğü tedbirler hakkında bir bilgi sahibi değilim. Plân henüz düzenlenip yasama meclislerine gelmemiştir. Yalnız her türlü kalkınma plânının köye yönelmiş olması lüzumuna inanırım. İktisatçı olmadığım için yüzde 7 oranında hız sağlama *imkânları üzerinde de bir şey diye*mem.

Soru — Nüfus artışının bugünkü gidişine bakılarak, plânlamanın tasavvurları gerçekleşse dahi, yakın yıllarda genel bir refah umar mısınız?

Cevap — Sorunuzdan plânlama teşkilâtının yüzde 7 oranında bir millî gelir artışı âzamî mikdar olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Eğer böyle *ise bu oranın* yüzde 3'ü artan nüfusa isabet edeceğine göre gerçek artış yüzde 4 den ibaret kalacak demektir. Zaten bugün pek düşük olan millî gelirin her yıl yüzde 4 oranında artış kaydetmesi, bugünkü şartlar devam ettiği müddetçe, nisbî bir refah dahi sağlıyamaz. Kaldı ki özel istihlâktaki artış daha da düşük olacaktır. Bununla beraber, *millî gelirin âdilâne ölçülerle dağıl*ması sağlanırsa, bu oran içinde bile, halkımızın genişçe bir nefes alması beklenebilir.

Soru — Devlet sermayesi ile özel sermayenin yararlı şekilde işbirliğine *gideceklerine, bundan da netice alına*bileceğine inanır mısınız?

Cevap — *Özel sermaye kâr ihtimali*nin yüzde yüz olmasını ister. Kârın şüpheli göründüğü işlerde pek yatırıma yanaşmaz. Özel sermayenin bu temayülü dolayısiyle onunla devlet arasında rızaya dayanan bir işbirliği kurulabileceğine ihtimal veremiyorum.

Bununla birlikte bütün üretim, dağıtım ve değişim araçlarının devlet emrine *verilmesine, hürriyetleri ortadan* kaldıracağı için, taraftar değilim. Esasen böyle bir tutum memleket gerçeklerine de uygun düşmez. O halde Senatoda ileri sürdüğüm gibi özel sermayenin genel kalkınma plânı içinde, idaresi ve kârı kendisine ait olmak şartiyle, yatırım yapmağa zorlanmasına taraftarım. *Bu suretle özel sermayede te*raküm de sağlanmış olacaktır

Soru — Toprak ya da tarım dâvası dedikleri şey size ne anlama geliyor? Çözüm yolları hususunda ne düşünüsunuz?

Cevap — Toprak veya tarım dâvası adı altında topraksız köylünün topraklandırılmasını, onu işliyecek araçlarla donatılmasını, kendisine yeni istihsal metodlarının öğretilmesini ve Anayasanın direktifi *dairesinde istihsal kooperatifleri* şeklinde toplu istihsalde bulunacak tarzda teşkilâtlandırılmasını anlıyorum. Yalnızca toprak dağıtarak öteki hususların ele alınmaması, bizi en çok yirmi beş yıl içinde hareket ettiğimiz noktaya döndürür.

Soru — Köylerden şehirlere göç *meselesini nasıl anlıyorsunuz? Önüne* geçilmesi lâzım ve mümkün müdür dersiniz?

Cevap — Toprak dağıtımı, toprağın verim kabiliyetinin arttırılması, toplu istihsal için köylünün teşkilâtlandırılması, bir süre sonra köylünün köyde çalışarak geçimini sağlamasına yardım edeceğinden bu tedbirlerle köyden şehire göç nisbeti geçici olarak düşürülebilir. Fakat ne toprağın mikdarı, ne de verim kapasitesi son*suzdur! Nüfus da durmadan arttığına gö*re köyden şehire göç problemi her zaman için karşımızda olacaktır. Şu halde artan köylü nüfusun şehirlerde yerleştirilmesi için gerekli tedbirleri şimdiden düşünmek lâzımgelir. Ben bu tedbirler cümlesinden olarak memleketin şimdilik onbeş — yirmi yerinde yeraltı servetlerimizi işliyecek, istihsal araçlarımızı yapacak ağır endüstri merkezlerinin kurulması işinin plânlanmasını, şimdiden de uygulamağa başlanmasını başta görüyorum.

Dış Ticaret Dolapları

Halim Köylü

İhanet belgesi

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana milyonlarca yurttaşımızın *kanını iliğini sömüren Dış Tica*ret Dolabının nasıl döndüğünü anlatmadan önce vaktiyle kulağımıza gelen küçük bir olayın hikâyesiyle söze başlıyalım.

Yıl 1943. İkinci Dünya Savaşının bütün insanlığı kasıp kavurduğu günler. Yurdumuz döviz sıkıntısı içinde kıvranıyor. 125 kuruşa ithal edilen bir tüp Ültraseptilin bazı gözü kanlı Eczacılar elinde *satış fiatı 50 lira.. Kinin, Ensülin ateş* pahasına. İşte bu günlerde İzmirde Milli Korunma Kanunu uygulanmasına gözcülük eden bir Müfettişe önemli bir ihbar yapılıyor. Şehrin en ünlü ve en saygı değer tüccarlarından birisi yurd dışına ihraç ettiği yaş deri balyaları arasında üzerindeki yünleri kırkılmamış deriler de kaçırıyor diye haber veren bir ihbar mek*tubu*.

O günlerde bu deriler Gümrüklerde ihracat kontrolörlüğünce konrolleri yapılıp temiz kâğıtları verilmiş bile. Görevine namus borcu olarak bağlı bulunan Müfettiş kolları sıvayıp işin üzerine atılıyor. Bir Cumartesi günü, saygı değer tüccarın hem evinde ve hem yazıhanesinde aramalar yapılarak ticari yazışma*larına el konuyor. Gümrükteki balyalar* açılıyor. İhbar edilen konu dosdoğru ortaya çıkıyor. Üstten bir dizi yünü kırkılmış yaş deri. Denklerin orta kısımları silme yünlü deri. Bizim derilerimiz çok ince ve sakat olduğundan dışarda para etmez. Ama üstündeki yün harp yıllarında altın değerinde. Tabii ihracat beyannamesine yaş deri fiatı üzerinden çok az *bir değer konmuş. O kadarcık döviz* yurda sokulacak. Yün paraları ise dışarda kalacak. Daha da önemlisi bu sayın tüccarın fransızca mektupları arasında bir ihanet belgesi ele geçiyor. Bu belgede aynen şu satırlar yazılı:

«Aziz Baylar, son olarak gönderdiğimiz şu kadar balya yaş deri üzerindeki şu kadar kilo yün bedelinin aramızdaki anlaşmaya göre falan Bankadaki hesabımıza dolar olarak transfer edilmesi, bugünlerde sayın firmanızı ziyaret edecek olan Mösyö X'e döviz temini konusunda gerekli kolaylığın gösterilmesi»... dendikten soura «aramızdaki müşterek menfaatların devamı için bazı bilgilerin sizlere ulaştırılmasını faydalı gördüğümüzden bu günlerde memleketinize gelecek olan Türk Ticaret Heyeti ile yapacağınız temaslarda aşağıdaki hususların gözönünde tutulması lâzım geldi. Ticaret Odası ve Borsa kayıtlarından aldığımız inanılır bilgilere göre memleketimizde geçen yıl ürünlerinden ... *Kilo Tütün,* ... kilo fındık ve ... ton incir ve üzüm stoku bulunduğu. harp yıllarının doğurduğu mali güçlükler dolayısiyle bu stokların Hükûmetçe bir an önce elden çıkarılması icap ettiği, Türk Ticaret Heyetiyle temaslarda bulunacak resmi makamlara bu hususların duyurularak fiat konusunda uyanık bulunulması ve bu bilgilerin der*lenmesi için yapmağa mecbur olduğumuz* masraf karşılığının falan Bankadaki hesabımıza transfer edilmesi...» Üstün saygı ve iyi dostluk dilekleriyle bildirilmek*tedir.*

Bu mektubu okuyunca görevini namus bilen genç Müfettişin tepesi atıyor. Türlü rica, tavsiye ve tazyik denemelerine boş vererek gerekli raporunu yazıyor. Bekliyor ki, bu döviz kaçakçısı hakkında Savcılık koğuşturma yapacak, Bakanlık ihracat belgesini elinden alacak ve bu vatansız sahtekârın başına türlü belâlar gelecek. *Halbuki bilmeyerek esmayı üs*tüne sıçratmıştır. Teftiş görevleri bitmeden hemen oradan kaldırılıp başka bir bölgeye gönderiliyor. Ve arkasından çeşitli sebeplerle bir yığın zılgıt mektupları yazılıyor. Bu iş öylece yüzüstü kalıyor. Olayın geçtiği tarihlerde İzmir C.H.P. Teşkilâtının önemli kişilerinden biri olan bu adam evinde ve yazıhanesinde yapılan *aramalar yüzünden ticari şerefinin çiğ*nendiği ileri sürerek Partisine küsüyor ve bir yıl sonra kurulan Demokrat Partinin kodamanlariyle anlaşarak bu Partinin kuruluş masraflarına büyük yardımlarla katılıyor. Demokrat İktidar zamanında bu şerefli iş adamımıza ne gibi kolaylıklar sağlandığını, ne dolaplar döndürüldüğünü ayrıca anlatmamız gerekli olmasa *gerek*.

Bu işler neden böyle oluyor: İthalât ve İhracat ürünleri üzerinde milyonlarca liralık işler yaparak yüzbinlerce liralık kârlar sağlayan Özel Teşebbüs kodamanları neden bu hileli yollara sapıyorlar. Bilmem hiç düşündünüz mü? İşlerin doğal zorunluğu «eski terimce tabiatı eşya» bunu gerektiriyor da ondan. 19 ncu yüz*yılın kurnaz İngiliz Liberalleri* geri kalmış milletleri sömürmek için Manchester Bezirgânlariyle el ele vererek öyle bir düzen kurmuşlar ki, her memleketin Dış Ticaret Dolabı sayıları çok az kişilerin elinde bulunsun ve bu mutlu kişiler kendi aralarında anlaşarak kârları rahatça bölüşebilsinler. Giderek daha da ince metodlarla gelişen bu sistem her memleket*te Dış Ticaret Piyasasını elinde bulun*duran Yahudi Kurmayların yardımiyle öyle çapraşık bir makine halini almıştır ki, en iyi niyetli Devlet adamlarının bile bu düzeni kavramasına ve hile yollarını tıkayabilmesine imkân kalmamıştır. Şimdi bu düzeni ana çizgileriyle açıklayalım:

İhracat dolabı

İhracat düzenindeki dalaverenin çeşitli yolları vardır. Bu hilelerin uzun boylu izahı bir makale çerçevesine sığmayacağından küçük misaller vermekle yetineceğiz:

1 — *En çok kullanılan hile yolu,* dışardaki alıcı ile anlaşarak fiatın düşük gösterilmesi ve gerçek fiatla faturada gösterilen fiat arasındaki farkın döviz olarak dışarda tutulması. Bu sistem çok ilgi görmüş ve kullanılmıştır. İhraç mallarının fiatları tüccarların kendileri tarafından kurulan Ticaret Odalarında kontrol edildiğinden bu Odalardaki sayın meslekdaşlarına *istedikleri fiatı* kabul ve tescil ettirebilmektedirler. Bu suretle dışarda biriken dövizler bazan resmi makamların da bilgisine ulaştığından bu paralar karşılığında yurda mal gelebilmesini sağlamak için zaman zaman serbest ithal rejimleri çıkarılmakta ve tüccarın «hediye ve hibe» adiyle yurda soktuğu milyonlarca liralık malın karşılığı aranmamaktadır.

2 — Bilhassa doların resmi kuru ile karaborsa kuru arasındaki farkın çok *yüksek olduğu yıllarda bu sistem geniş* çapta uygulanmış olup ihracatçı dışarıya sattığı malın dövizlerini dolar başına Merkez Bankasına 280 kuruştan satacağına bu doları karaborsada 9-10 liraya satmak suretiyle normal kazancının 3-4 misli kâr sağlamaktadır. Karaborsa farkının çok yüksek olduğu 1947 - 57 yılları arasında 8 milyar liralık ihracat yaptığımıza nazaran bu malların fiatları % 25 nisbetinde noksan gösterilmiş olsa 2 milyar Türk Lirası karşılığındaki dövizler dışarda bırakılmış ve binnetice bu dövizler doların Karaborsa fiatı olan 9.— liradan satılarak 6 milyar liralık gayrimeşru bir kâr sağlanmıştır. Bu yıllarda ihracat işleriyle uğraşan ihracatçı firmalar sadece 1200 mutlu kişi tarafından idare edildiğine göre bunların arasında en geniş çapta iş yapan 200 ana firmanın yıllık ortalama kazançları ikişer milyondan aşağı düşmemiştir.

Bu tüccarlar elbette ki Demokrat Partiye büyük bağışlarda bulunurlar, Vatan cephesi ocaklarını kurarlar ve aksaçlı muhalefet liderine protesto telgrafları çekerler.

İthalat dolabı

Bu dolap daha geniş bir örgüte dayanmakta ve daha karışık bir sistemle çalışmaktadır. İhracat tüccarı dışarıya çıkardığı malın *değerini* noksan göstermeye çalışırken ithalât tüccarı aksine bu değeri yükseltmeğe ve bu mal için ödeyeceği paradan daha fazla dövizin dışarıya çıkmasına çalışmaktadır. Bunun için Dış memleketlerde Özel Bürolar kurulur, sahte ve şişirilmiş faturalar düzenlenir, türlü yollarla ithal malının fiatı yükseltilir. Kısaca anlatılması *çok zor olan bu konuyu özetlemeye* çalışacağız.

Evvelâ Ticaret Odası kayıtlarına göre ithalâtçı tüccar sayısı toplamı 14.000 kişiye yükselmekte ise de bunların % 70 bir kaç voli vurabilmek için bu işe giren ve fakat sonradan piyasadan çekilmeye mecbur kalan kaptı kaçtı serilencilerdir. Onun için son 10 yılda devamlı olarak *ithalâtçılıkla uğraşan firmalar* elenecek olursa toplamı 5 - 6 bin kişiyi geçmez. Bunların da % 80 ni büyük firmalar tarafından bazı dolaplar döndürmek için kurulmuş ve el altından ana firmaya bağlı ikinci plândaki «İş evleri» olup Türkiyedeki ithalâtın % 90 nı en geniş bir tahminle 700-800 ana firma eliyle yapılmaktadır

O halde bu dağılış ve üreyiş neden?

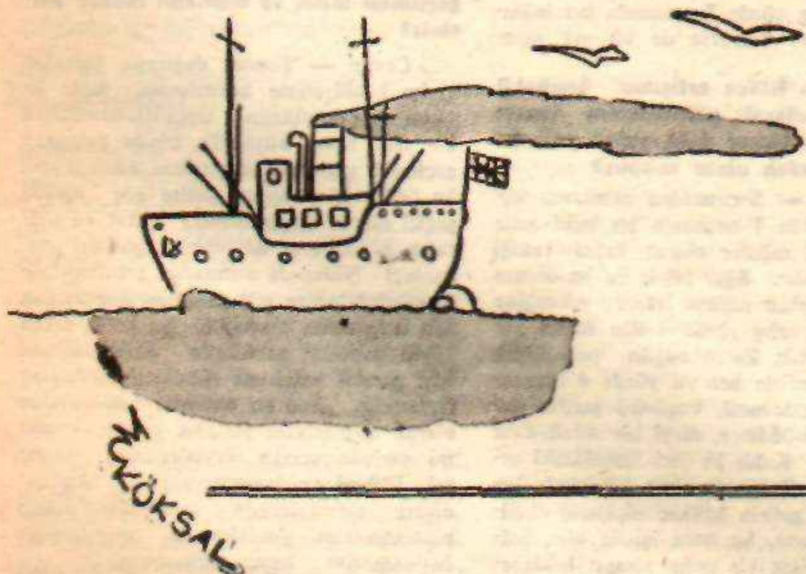
Çünkü, Devlet Baba aldığı bazı tedbirlerle piyasada kontrol sağlayacağını, yolsuzlukları önleyeceğini sanmışdır da ondan. Halbuki bu gün dahi sürüp giden bir lisans ticareti vardır ki bir damla alın teri dökmeden kazanılan bu paralar malların fiatına binmekte ve bunun yükünü de fakir halk yığınları çekmektedir. Yürürlükte olan ithal rejimine göre her firma Yüksek Bakanlıktan aldığı ithal lisansını başkasına satabilir. Bunun kârını defterine yazar ve bu lisans elden ele dolaşarak en son ithalcinin üzerinde kalır. Bu adam da getirdiği mala bu lisansı almak için ödediği primleri ekleyerek % 15 ithalâtçı kârını, % 20 toptancı kârını ve % ? süt payını ilâve eder ve bu donsuz millete 5—10 misli fiatla satar. Bu iş liberal ekonomi düzeninde çok normâldır. Özel Teşebbüs anlayışına göre permi ticaretinin hiç bir hileli yönü yoktur. Zaten Devlet Baba da lisansı alana sormaz ki, mademki kendin bu malı ithal etmeyeceksin, neden lisans aldın be adam?. Sorsa da öyle cevablar alır, öyle mazeretler dinler ki *sormaması da daha doğ*rudur. İşte bu lisans ticareti yüzünden sulak yerlerdeki mantarlar gibi binlerce ithalât firması türemekte ve bunları üreten ana tavuk üzerine oturduğu yüzlerce yumurtanın cılk çıkmaması için elinden gelen yardımı esirgememektedir

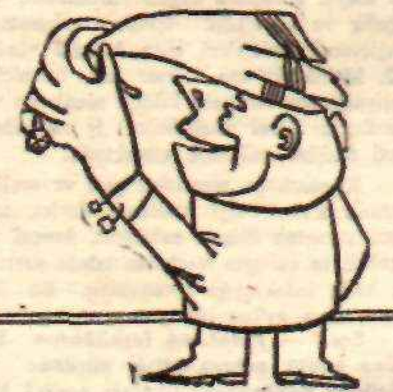
İstanbul'da Talimhane semtine yolu düşenler görüp şaşırmışlardır, bütün apartmanların bodrum katları *yedek par*çacı. Her küçük dükkânın bir köşesinde oturan kuşkulu bakışlı bir adam sabahtan akşama kadar elindeki gazetelerin çapraz kelime oyunlarını çözer durur. Ama altı ayda bir kere line bir ithal lisansı geçirip de onu telleyip pullayıp bir satımı, yahut piyasada bulunmayan bir yedek parçanın karaborsasını yaptımı, *sadece bir tek işten dükkânın kirası da* çıkar apartmanın kirası da, Büyükadadaki villânın kirası da...

Bunlar çok alçak gönüllü ve becerikli kişilerdir. Kapıdan uğrayıp «şu parça var mı» diye sorunca ne var, ne yok derler... Aziz Nesin'in Y.P. TAŞ. da çok güzel anlattığı gibi «Arayalım Beyciğim, bulmaya çalışalım beyciğim» diye gülüm*seyerek gözlerinizin içine bakarlar. Tabii* o parça tanımadığı Trakyalı bir şoför tarafından kendisine bırakılmış, 300.— liradan aşağı satma denmiş. zaten piyasada da mevcudu yokmuş. masallar, masallar. Böylece her kuytu semtte hamam böcekleri gibi kaynaşan bu ikinci el simsarları kendi itiraflarına göre ne kara borsacı, ne ak borsacıdırlar. Sadece ala*ca borsada çalışıp bir kaç lokma ekmek* yerler okadar.

Her firmanın bolca miktarda ithâl lisansı alabilmesi için de bir takım hileli yollar vardır. Bu gün yürürlükte olan ithâl rejimine göre bir maddeden her tüccara verilecek en yüksek ithâl lisansı, en son kota'da o maddeye ayrılan dolar mikdarının % 20 sini geçmez. Devlet Baba herkese karşı adil ve tarafsız olmak için hiç olmazsa bu hakkı beşe bölmeyi düşünebilmiş? Ama gerçekte lisans almak için baş vuran beş firmanın da, 500 firmanın da ipleri bir kaç kodaman firmanın elindedir. Haddi ise ortaya yeni bir firma çıksın. Ne yapıp ne edip lisans almasını önlerler. Alsa bile o malın yurda sokulmasına engel olurlar.

Her maddeye ait ithal lisansının satış fiatına gelince, bunun ölçüsü çok değişiktir. O mala karşı duyulan ihtiyacın az veya çok oluşuna, dışardan getirebil*me imkânına*, kotada o maddeye ayrılan

dolar mikdarına ve yurd içindeki stok durumuna göre, bu prim iner çıkar. Çok acı çekmeye alışmış olan zavallı Milletin karabibere olan ihtiyacı çokmuş ki son zamanlarda en yüksek lisans primi bu madde üzerinde işlemektedir. Bu gün memlekette 10 dolarlık karabiber ithal edecek bir tüccar sadece ithal lisansını alabilmek için 90.— liralık resmi kur fiatı üzerine 3.000.— lira da lisans primi ödemek zorunluğundadır

Bu prim yükseldikçe çekilmiş karabibere karıştırılan güvercin gübresinin mikdarı artmakta ve zavallı millet hiç olmazsa acı yemekten kurtulmaktadır. O halde *Milletçe yediğimiz çeşitli gübrelerin mik*darı ithalâtçı tüccarlarımızın elindeki ithâl lisansının prim fiatına göre azalır, çoğalır. Sayın büyüklerimiz Liberal Ekonomi sistemine rağbet ederek Özel Teşebbüsün namuslu kişilerine el uzattıkça zavallı milletimiz de gübre yemekten kurtulamayacak

Geçen yazımızda beş milyarlık millî gelirin 5.000 toprak ağası, büyük tüccar, Bankacı ve sanayici arasında nasıl bölüşüldüğünü anlatırken bunun % 20 nisbetinde bir milyarının sadece 1000 firmanın elinde bulunduğuna dokunmuştuk. İşte bu bir milyar 1000 firma arasında bölüşülürken hiç kavga dövüş olmaz. Çünkü yıllardan beri her firmanın eşindiği çöplük ayrılmış, hangi firmaların neler ihraç edip neler ithal edebileceği bâzı musevi kurmayların yardımiyle çok güzel tesbit edilmiştir. Meselâ önemli ihraç maddelerimizden Bakır cevheri sadece 4, Balmumu 3. Gülyağı 6. Krom 5. keten kendir tohumu 2. kurşun 3: Mangeniz 2; küsbe 6, palamut hülâsası 2 ve susam 2 firmanın elindedir.

İhracatçıların en çok rağbet ettikleri ve düşük fiyat hilelerinin en kolay işleyebildiği maddeler bakliyat, yağlı tohum, hububat, tütün, incir üzüm ve fındık gibi nitelikleri standart olmayıp fiyat kontrolu müşkül olan maddelerdir. Devletin gözü önünde âdeta meşrulaşan yollarla yapılan bu ithalât ihracat hilelerinden başka hiç kayıtlara uğramadan gangsterlik metodlariyle kaçırılan bazı mallar da vardır. Nitekim 1959 yılında bazı Demokrat kodomanların da adının karıştığı küçük motorlarla yapılan fındık kaçakçılığı olayı bunlardan biridir.

Kooperatiflerde dolap

Ne kadar acıdır ki evvelki yazılarımızdan birinde kısaca dediğimiz gibi bu işleri yapan bazı Devlet Müesseseleri bile serbest piyasa ile sürtünme yerlerinden çürüyerek hile ve dalavere yollarına sapmışlardır. 27 Mayıs Devriminden sonra yapılan tahkikatlar İstanbul'da yaş meyva ve sebze T.S. Kooperatifleri Birliği ve Giresun'da Fındık T.S. Kooperatifleri Birliği Umum Müdürlerinin de ihracat ve ithalât işlerinde liberal Ekonominin bile metodlarını kullanarak kendi çıkarlarına çalıştıklarını ve kısa zamanda zengin olduklarını ortaya koymuştur. Bu adamlar başlarında bulundukları Kooperatiflere kayıtlı binlerce ortağın Kooperatifçilik inancını yıkıp giderken kendilerini kalkındırmışlar ve Özel Teşebbüsün mutlu kişilerinden olmuşlardır. Ve yine üzülerek söylemeğe mecburuz ki bazı Devlet İşletmelerinin başlarında bulunan sorumlu kişiler dahi Devletçiliğe inanmamakta ve namuslu bir adam olarak inanmadıkları bu işten ayrılmaları lâzım gelirken; şahsî çıkarları için bu müesseseleri sömürmektedirler. Bu gün Özel Teşebbüsü savunan *ünlü kişiler incelenecek* olursa bunların çoğunun Devlet kapısında yükünü tutarak piyasaya atılmış oldukları anlaşılır. Yurdumuzun en büyük ekonomik teşebbüslerinden bir kaçı kendi sahalarına Devlet Sektöründen memur çalabilmek için yarışa girmiş durumdadırlar. Bunlar peyledikleri Müdürlere daha masa başında iken bazı yolsuz işlemler yaptırmakta ve sonra daha yüksek paralar vererek kendi aralarına almaktadırlar. Böylece sabote edilen Kamu İktisadî Teşebbüsleri, iş alanında başarı sağlayamıyor diye yapılan propagandanın kökü buradan gelmektedir.

Sorumlu olduğu için heyecanını duymadan sadece kâğıt imzalamakla gününü dolduran idareciler başta durdukça veya kişisel çıkarları için bu müesseseleri sömürenler bulundukça Devletçilik tatbikatı elbette iflâs edecektir. Bizim çağrımız aydın, namuslu ve feragatli kişiler içindir. Üst yanı boş...

HALKÇILIĞIN HİKÂYESİ: I

Kuvvayı Milliye Devri

— Sayın milletvekilleri ve sanatörlere sunulur —

Dr. Turhan Tokgöz

Halkçılık programı, çok defa sanıldığı gibi Halk Partisinin kuruluşu ile sosyal hayatımızda yer almış değildir. Cumhuriyet Halk Partisinin kurucuları *halkçılık programını* Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinden devralmışlardır. Halkçılığı bir sosyal görüş halinde ortaya çıkaran 1920 yıllarının büyük buhranıdır. Tam ifadesine kavuşamıyan, gerçekleştirilmesi için uygun yolları bulamıyan ve daha fenası büyük bir fikir adamının elinde ideoloji haline gelemiyen bu program Anadolu'nun kan ve barut kokuları arasında, idare edenlerle edilenlerin cephede omuz omuza beraber çarpıştıkları devrede yuğrulmuştur. Bunun için parça parça tedbirler ve temenniler halinde kalmasına rağmen açık bir hedefi, *belli ve aydınlık bir yönü vardır.* Birinci Büyük Millet Meclisinin dahilî icraat programını teşkil etmiştir. Fakat nedense biz, Birinci Büyük Millet Meclisini ve ona hâkim olan Kuvayı Milliye ruhunu sadece dış düşmana karşı girişilmiş kahramanca bir mücadele devri olarak hatırlarız. Onun memleket idaresi için düşündüklerine pek dikkatimiz çekilmemiştir. Halbuki Kuvayı Milliye ruhunu diri tutan heyecan dış düşman kadar memleketi içinde bulunduğu sefillikten, zulümden kurtarmak heyecanıdır da. Bunlardan ikincisini unutmak Kuvayı Milliye ruhunu yanlış tanımak demek olur.

Hedef sosyalizmdi

Ankaraya düşman süngülerinin ve emperyalist devletlerin kurduğu akla hayale gelmez tuzakların içinden geçerek gelen mebuslar daha ilk gündenden itibaren iki büyük soru ile karşılaşmışlardır. Bunlardan biri Yunanı nasıl denize dökeceğiz, ikincisi bu memleketi nasıl idare edeceğiz sorusudur. Birinci soru için gelenler hazırlıklıdır. Dış düşmana karşı nasıl davranılacağı hususunda fikir ayrılığı yoktur. Ancak ikinci soru karşısında gelenler *hazırlıklı değildir. Çoğu meclise* ayaklarını daha yeni basmışlardır. Parlâmento oyunlarıyle kaşarlanmış kimseler değillerdir, heyecanlı ve idealist insanlardır Daha güzeli, büyük sanayi ve ticaret âlemini temsil eden kimseler aralarında yoktur. Bunlar İstanbulda sarayla ve işgal kuvvetleriyle işbirliğine girişmişlerdir. Meclisin beşte birini hacılar, hocalar ve muhtelif din adamları teşkil etmektedir. Fakat mensup oldukları sınıf bakımından bunlar orta halli kimselerdir. Bunlardan sonra subaylar ve memurlar gelir, onları da küçük kasaba tacirleri takip etmektedir. Meclisin bu bünyesi ortak bir program üzerinde anlaşmayı kolaylaştırmıştır. Meclisin memleket idaresindeki tutumu 1 nci Anayasa metninin hazırlanmasında büyük ölçüde münakaşa ve tesbit edilmiştir. Meclisin her komisyonundan seçilen üçer üyenin katılmasiyle hazırlanan Anavasa lâyihasındaki temel görüşü, Büyük Millet Meclisi 21 Teşrinievvel 1920 (1336) da bir beyanname ile millete ilân eder. Bu beyanname Ankara İhtilâlinin millete taahhüdüdür. Bu bakımdan pek önemlidir. Kısaca şöyle özetlenebilir:

«Emperyalist devletlerin, devlet ve milletimizin hayatına açıkça kastetmeleri karşısında Meclisimiz en haklı müdafaa için toplanmıştır. Meclis Türkiye halkının hayat ve istiklâlini biricik gaye bilir. Bu gayeye Türkiye halkını, emparyalizmin ve kapitalizmin zulmünden ve baskısından kurtarmak, kendi irade ve hâkimiyetinin sahibi kılmakla varabileceği kanaatindedir.

Büyük Millet Meclisi, halkın ötedenberi maruz bulunduğu sefalet sebeplerini yeni icraat ve teşkilâtla kaldırmayı, yerine *refah ve saadeti getirmeyi başlıca hedef* addeder. Binaenaleyh toprak, maarif, adliye, maliye, iktisat ve evkaf işlerinde ve diğer meselelerde SOSYAL ADALET ve YARDIMLAŞMAYI (metindeki asıl kelimeler içtimai uhuvvet ve teavündür, bugünkü dile ancak böyle çevrilebilir) hâkim kılarak halkın ihtiyacına göre teçhizat ve tesisatı vücude getirmeye çalışacaktır.»

Meclis beyannamesinde böylece ifade edilen dahilî icraat programını, anayasa komisyonu adına, Meclise karşı İsmail Suphi Soysallıoğlu savunur. Onun konuşmasından *aldığımız kısımlar,* Komisyonun «Halkçılık Programı» adını verdiği esasları daha iyi tanımamıza yardım edecektir. Soysallıoğlu diyor ki:

«... Türkiye köylüsü Meşrutiyetten evvel ne ise yine o halde kalmıştır. Köylünün başında yine jandarma, bitmez tükenmez vergiler başlamış ve devam etmiştir. Türkiye köylüsü yine Balkanda, Karadağda, Şark Cephesinde, Yemende ölmüştür.

Dahilde Türk köylüsü jandarma kırbacı altında, memurun baskısı altında, öküzünü satarak, teknesini satarak ezilmiş, harap olmuştur. *Binaenaleyh 1908 de şaşaalarla* ilân ettiğimiz Meşrutiyetten köylü ve halk yine bir şey anlamamıştır. Biliyorsunuz meşrutiyet devrinde vakit vakit teşebbüsler oldu. Halka doğru sözleri bazan işitildi. Yukarı tabakalar aşağı tabakaya doğru inerek halkı anlamak, dinlemek, birlikte yükselmek emelleri baş gösterdi. Fakat bunlar ihtilâl gürültüleri, harp topları arasında gürledi gitti. Efendiler, bugün dünyanın pek az yeri vardır ki, bizim üzerinde yaşadığımız zulüm vurgunu topraklar kadar harabiye uğramış olsun. Çine gitseniz, Japonyaya gitseniz, Afrikaya *gitseniz, ancak vahşi kavimlerin otur*duğu topraklardan gayri hiçbir toprak bulamazsınız ki, bu memleket kadar küllük, harabe ve baykuş yuvası olsun.»

Halkçılık programı

Mahmut Esat Bozkurt aynı müzakereler sırasında «Halkçılık Programı» nın gerçekleşebilmesi için şart gördüğü mesleki temsil esası üzerinde konuşurken bize Birinci Büyük Millet Meclisinde halkçılığın nasıl anlaşılmış olduğunu açıklayıcı unsurlar verir: Diyor ki:

«Parlâmento usulü bir milleti doğrudan *doğruya iş başına getirecek yollar*dan değildir. Yalnız parlâmento usulünü kabul etmekle millete hürriyetini bahşetmiş olmuyoruz. Çünkü parlâmentoların kabulüne ve kanunu esasinin alkışlarla tasdikına rağmen, bir tabaka var ki, memleketi omuzlarında taşıyan bir tabaka var ki, o daima esaret altında inletmiştir. Efendiliğe nail olamamıştır. Ve o sefalet içinde inlerken burjuva tabakası onun önüne çıkmış, elindeki Kanunu Esasi ile o zavallı tabakanın önünde istihza etmiştir. Bizim memleketimizde de bu böyle olmuştur.

***Bu memleketi asırlardanberi omuzunda* taşıyan köylü tabakasıdır. Yani daha ziyade sanatları temsil eden tabakalardır. Fakat bunlar şimdiye kadar iş başına gelememiştir... Efendiler, memleket demek o memleketin iktisadiyatı demektir. Hiçbir zaman o meleketin yalan yanlış politikacıları demek değildir. Fakat o memleketi elinde sabanı ile, mübarek çekici ile çalışan demircisi ve çiftçisi temsil eder. Memleket onlardan teşekkül eder. Memleketimizde şayet mesleki temsil esasını kabul etmezsek, emperyalist memleketlerde meşrutiyetsever geçinen tabakanın halkı *aldatarak, Kanunu Esasiden, hürriyetten* bahsetmesine benzeriz. Halk buraya gelmedikçe, buradan mukadderatını idare etmedikçe hiçbir zaman hakkına kavuşamıyacaktır.» (1)**

Gerek Meclis Beyannamesinin gerek onun izahı mahiyetinde olan yukardaki konuşmaların ortaya koyduğu gerçek, gayet açıktır. «Halkçılık programı» içerde kapitalizme, ağalığa ve eşraf idaresine karşıdır. Halkın doğrudan doğruya, çalışan sınıfları ile iktidarı ele almasını istemektedir. Bu görünüşe o vakit verilen İçtimaî Uhuvvet ve Teavün kelimelerinin bugünkü karşılığı SOSYALİZM'dir

Milletvekilleri nasıl yaşardı?

Birinci Büyük Millet Meclisi bu esaslara bağlı kaldığını icraatı ile de göstermiştir. Milletvekilleri muallim mektebinin salonunda yerlere serilmiş yataklarda yatmışlar, aralarında kurduğu bir tabldottan 70 kuruşa yemeklerini yemişlerdir. Milletvekillerinin yediği ile cephedeki askerin karavanası ve subayın yiyeceği arasında büyük farklar yoktur. Vekillerin maaşı yüz liradır, orta öğretim müdürü de 80 lira maaş almaktadır ki senede Meclis 2 gün tatil yapma*mıştır, bazan mum ışığında sabahlara ka*dar süren geceli gündüzlü çalışmıştır. Top sesleri Ankaradan duyulunca Kayseriye taşınmayı reddetmiş, icabında cephede, çadır içinde faaliyetine devam etmeye karar vermiştir. Vekillerin sırtında ancak bir kat elbiseleri vardır. Bir yabancı misafir gelirse arkadaşlardan hangisinin elbisesi yeni ise, onu sıra ile giyerek misafirin karşısına çıkmaktadırlar. Maarif Vekili bir «eşraf» ın oğlunu halk çocuklarına tercih ederek yatılı mektebe kaydettirdi, eşrafa iltimas etti diye kürsüde terler dökmüş ve istifaya mecbur edilmiştir. Zenginlerin az vergi verdiğini, fakirlerin haksız yere daha çok vergiye bağlandığını yazan bir gazeteyi kapattığı için Dahiliye Vekiline kürsüde tövbe ettirilmiş ve gazete yeniden intişara başlamıştır.

Bu programın, Meclisteki komünist, milliyetçi, Türkçü, batıcı ve dinci fikir cereyanları tarafından kabul edildiğini belirtmekte fayda vardır.

Sonradan Halk Partisinin Programına giren ve zamanla kuru bir ok halinde donup kalan Halkçılık aslında Ankara ihtilâlinin temeli, «Hukuku Beşer Beyannamesi» dir. Ve anlatmıya çalıştığımız, diri, ileri ve memleketin gerçekten halkın idaresine geçmesini isteyen bir görüştür. Halkçılığın Cumhuriyetin ilânından sonraki hikâyesini ikinci bir yazıda anlatmaya çalışacağız.

---

(1) Mahmut Esat Bey bu konuşmayı yaptığı zaman ayağındaki çoraplardan biri ötekine benzemiyor ve ayakkabısının ökçesinden yırtıkları görünüyordu.

GÜNEYDOĞU ASYA

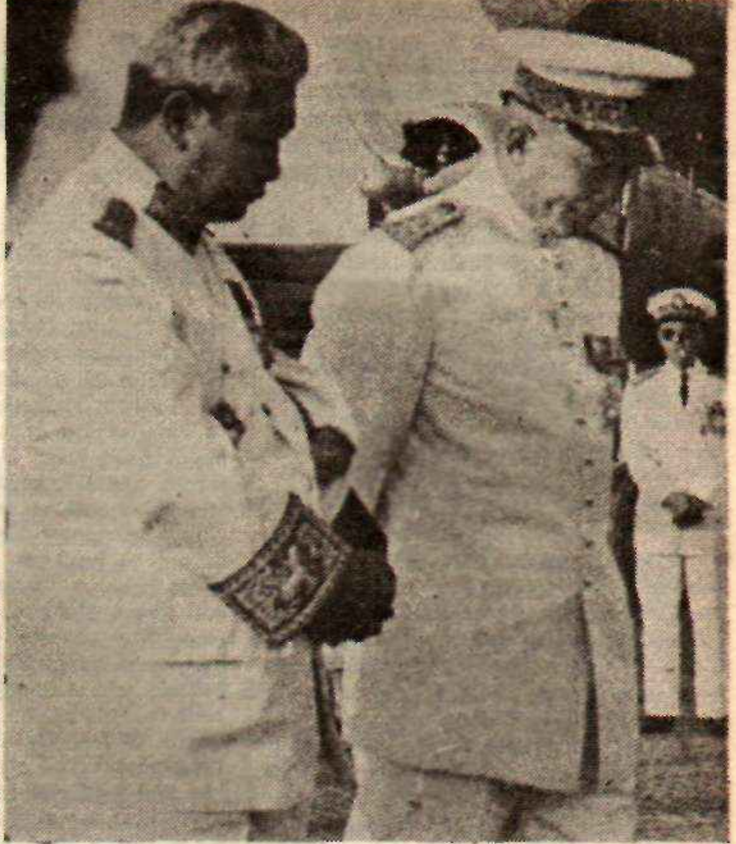
Laos'tan ötesi

Laos krallık hükûmetinin başkanı Prens Bun Um ile Başbakan yardımcısı ve Savunma Bakanı General Fumi Nosavan'ın, Birleşik Amerika'nın baskısına rağmen, Laos'un tarafsız lideri Prens Suvanna Fuma ve komünist eğilimli lideri Prens Sufanuvong ile bir koalisyon hükûmeti kurmaya yanaşmamasından doğan buhran devam ediyor. ediyor. Kilit noktaları olan İçişleri ile Savunma Bakanlığını tarafsız lidere bırakmak istemiyen Bun Um - Fumi Nosavan'ı yola getirmeğe, Birleşik Amerika'nın Laos krallık hükûmetine her ay ödediği üç milyon doları kesmesi bile yetmedi. Güneydoğu ve Uzakdoğu ülkelerinde bir yardım toplama gezisine çıkan Bun Um-Nosavan öte yandan, Cenevre'deki ateş kes anlaşmasına rağmen, stratejik noktaları, bu arada Nam Ta'yı takviyeye devam ettiler. Nam Ta, Komünist Çin sınırına otuz kilometre kadar yakındaydı. Birleşik Amerika bile, Nam Ta'nın takviyesinin bir «kışkırtıcılık» olduğunu bu iki lâf dinlemez lidere anlatmağa calıştı, fakat başaramadı. Bunun üzerine Komünist eğilimli Prens Sufanuvong'un yönettiği Patet Leo kuvvetleri 7 Mayısta Nam Ta'nın üzerine yürüyerek bir kac gün icinde bu «takviyeli» şehri ele gecirdiler. Krallık ordusu o kadar kolaylıkla püskürtüldü ki, bir ara, Mekong Irmağı üzerinde Tayland sınırının tam karşısındaki Hüey Say'ın da ele geçeceği düşüncesiyle boşaltılmasına başlandı. Komünist kuvvetlerin Tayland sınırına gelmesi üzerine de, Birleşik Amerika, yedinci filosunu harekete geçirdi ve Tayland hükûmetinin isteği üzerine bu ülkeye asker çıkardı. Patet Lao'lular ise, inatçı ve lâf anlamaz sağcı liderlerden daha anlayışlıydılar. tahminlerin aksine Hüey Say'ı ele geçirmediler, sadece Ham Ta'ya yerleşmekle kaldılar, askeri harekâta da son verdiler. Öyle anlaşılıyordu ki niyetleri, inatçı Bun Um - Nosavan'ı yeniden müzakereye zorlamak, aynı zamanda, kendi aleyhlerine olarak ateş kes anlaşmasının gerisinde sağcıların kuvvetlenmesine set çekmekti.

Nitekim, siyasi bakımdan olduğu kadar askeri bakımdan da «boşlukta» sallandıklarını gören Bun Um-Nosavan düosu, yeniden «müzakerelere girişmeğe hazır olduklarını» söylemeğe başlamışlardır. Hattâ Pariste bulunan tarafsız lider Prens Suvanna Fuma'nın Laos'a dönüp yeniden müzakerelere katılması için el altından davette bulunmuşlar ve İçişleri ile Savunma Bakanlıklarının tarafsızlara verilmesini kabul ettiklerini bildirmişlerdir. Bunun üzerine Prens Fuma, Laos'a dönmüştür. Anlaşıldığına göre müzakereler, Laos'lu sağcı liderler daha zayıf, daha yıpranmış bir duruma düşmüşken yeniden başlıyacaktır. Hattâ Birleşik Amerika, General Nosavan'ın bütün görevlerinden uzaklaştırılması için krallık hükûmetine baskı yapmağa başlamıştır. Öte yandan, gerek Sovyetler Birliği, gerekse Birleşik Amerika, Laos çatışmasını genişletmek niyetinde olmadıklarını, Sovyet Başbakanı Kruşçef ile Başkan Kennedy'nin 1961 Haziranında Viyanada vardıkları anlaşma temeline göre bu meseleyi çözmek istediklerini açıkça belirtmektedirler. Viyana anlaşması, Laos'ta tarafsız lider Prens Suvanna Fuma'nın başkanlığı altında, solcu ve sağcı eğilimlerin de katılacağı bir koalisyon hükûmetinin kurulması, Laos'un bağımsızlık ve tarafsızlığının korunması temeline dayanıyordu. Bu anlaşmaya, sağcı liderlerden başka karşı koyan olmadığı, onların vaziyeti de gün geçtikçe kötülediğine göre, Laos meselesinin bu anlaşma çerçevesinde çözümü güç olmayacaktır. Fakat mesele bununla bitmiyor.

Fumi Nosavan

Bun Um ve Kral Vathana

Asıl hedef

Asıl mesele, Güneydoğu Asya'nın geleceğidir. Bu gelecekte en şüpheli nokta Güney Viyetnam'dır. Zira bölgenin öbür iki ülkesinden Kamboç, şimdi Laos'a verilmek istenen «bağımsız ve tarafsız» durumu zaten öteden beri korumakta, Tayland ise her hangi bir komünist sızmasına ve faaliyetine karşı şimdilik oldukça dayanıklı ve sağlam görünmektedir. Gerçi Güney Viyetnam da «sathi» bir bakışla, komünist çeteciler karşısında kuvvetli gibi görünmektedir: Viyetkong'un 20 bin kişilik mevcuduna karşı, Ngo Dinh Diem hükûmetinin 170 bin kişilik bir ordusu, 100 bin kişilik bir milis kuvveti vardır. Ayrıca «uzman» kisvesiyle Güney Viyetnam'a gelen, fakat gerektikçe çarpışmalara katılmaktan kaçınmıyan 7 bin kişilik bir Amerikan kuvveti de bulunmaktadır. Fakat Güney Viyetman'daki şartlar karşısında bu rakamlar nam'daki şartlar karşısında bu rakamlar Yunanistan'daki komünist çeteler İngiliz-Amerikan ordusunun yardımiyle temizlenebilmiştir ama, [illegible], Mareşal Tito, Stalin'le bozuşup da Yugoslavya sınırını kapadığı vakit. Filipin ve Malaya'daki komünist çeteciler de, ancak bu ülkelerin komünist bir ülkeyle ortak sınırı olmaması sayesinde temizlenebilmiştir. Oysa Güney Viyetnam'da durum öyle değildir. Bir kere, ikiye bölünmüş ülkenin kuzeyinde komünist Kuzey Viyetnam vardır. Kuzay Viyetnam'ın gerisinde de Komünist Çin yer almaktadır. Ayrıca, Laos'un komünistler elinde bulunan bölgeleri ile Güney Viyetnam arasında da ortak sınır vardır. Fakat Güney Viyetnam'ın asıl zayıflığı, baştaki idarecilerinden ileri gelmektedir. Eski Çin Hindi'nden artakalan hemen bütün ülkelerde olduğu gibi Güney Viyetnam'da da bir «kukla» lider işbaşındadır. Amerikalıların desteklediği bu lider, yani Ngo Dink Diem, polis rejimi, bütün siyasi muhaliflerini ezme metodu, hapishaneleri dolduran 50 bine yakın siyasi mahkûm, Diem ailesinin bütün fertlerinin karıştığı suiistimaller yüzünden halkın hiç istemediği bir idarenin başındadır. O halde Amerika'nın Laos'ta olduğu gibi Güney Viyetnam'da da tarafsız bir hükûmet formülü üzerinde niye durmadığı sorulabilir? Buna karşılık olarak, bir yandan Kuzey Viyetnam'ın varlığı dolayısiyle böyle bir tarafsız ülkenin er geç komünistleşeceği, bir yandan da Ngo Dinh Diem'in yerini alabilecek başka bir kimsenin bulunmadığı ileri sürülmektedir. Fakat her vakit bir dünya gerginliğine yol açabilecek bir «çıban başı» konusunda, bunlar tatmin edici cevaplar olmaktan uzaktır. Kaldı ki, Birleşik Amerika Laos'ta olduğu gibi Güney Viyetman'da da, Eisenhower idaresinden devralınan bir çıkmaz içindedir. Amerika, Güney Viyetnam'da demokratik bir idare kurulmadığı, esaslı ıslahat yapılmadığı takdirde, komünist çetecilere ve Kuzey Viyetnam'ın Güney Viyetnam köylüleri üzerindeki etkisine karşı koyulamıyacağını biliyor ve Ngo Dinh Diem'i buna zorluyor. Diem ve etrafındakiler ise, ancak askeri bir zaferden sonra böyle bir ıslahata girişilebileceğini ileri sürmektedir. Öte yandan, Diem'giller, kendi varlıklarının ancak şimdiki durumun sürüp gitmesine bağlı olduğunu da biliyorlar. Böylelikle Güney Viyetnam'da tam bir «fasit daire» ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayıdır ki, Güney Viyetnam ziyaretlerini son iki ay içinde sıklaştıran Amerikan Savunma Bakanı Mc Namara iki hafta önceki ziyaretinden sonra «durumu çok iyi gördüğünü» söylemekle birlikte, Güney Viyatnam'daki çatışmanın «yıllarca sürebileceğini» belirtmekten de geri durmamıştır.

Laos'ta çeteciler

FRANSA

V. Cumhuriyette adalet

Cezayir'deki «Gizli Ordu Teşkilâtı» adlı tedhiş çetesinin başkanı General Salan 15 Mayısta yargıçların önüne çıktığı vakit, kısa bir yargılanma sonunda ölüme mahkûm edileceğinden kimse, hattâ sanığın kendisi bile şüphe etmiyordu. Yardımcısı General Jouhaud ölüme mahkûm edildikten sonra, âmiri General Salan haydi haydi ölümle cezalandırılırdı. Fakat dokuz gün sonra mahkeme kararını açıkladığı vakit, sanığın kendisi de dahil olmak üzere herkesin ağzı bir karış açık kaldı: Salan, müebbed hapse mahkûm olmuştu. Olay, sanki Chaplin'in «Monsieur Verdoux» filminin sonundaki sözlerini doğrulamak için düzenlenmişti. Ne diyordu, M. Verdoux. «Bir kaç kişiyi öldürürseniz kaatil, bir kaç yüz kişiyi öldürürseniz kahraman sayılırsınız.» Salan'ın «Gizli Ordu Teşkilâtı» başında olduğu süre içindeki «kahramanlık bilânçosu» oldukça parlaktı: Anayurtta ve Cezayir'de 7000 plâstik bomba patlatılmış, 2000 suikast yapılmış, 415 kişi öldürülmüş, 1145 kişi yaralanmıştı.

Savcı Gavalda'nın teferruatıyla sıraladığı, bazı korkunç, tiksinti verici cinayetleri de içine alan bu bilânço karşısında Salan'ın savunma taktiği susmak oldu. Fakat, yargılanmasına başlanırken uzun bir yazılı savunma yaptı ki, Salan'ın başını kurtaran da bu oldu. Salan'ın savunması, V. Cumhuriyet'in içyüzüne ışık serpiyordu; rejimin kirli çamaşırları «enstantane» olarak da olsa gözler önüne seriliyordu. Salan, Çin Hindi'ndeki bozgundan sonra ordunun psikolojisini, Cezayir'in elden çıkmaması için nasıl uğraşıldığını, General De Gaulle'ü Cezayir'in kaybedilmesini önliyebilecek tek insan olarak nasıl destekledi̇ğini, 13 Mayıs 1958 de «gizli hükûmet darbesi» ile De Gaulle'ün iktidara geçmesini nasıl sağladığını açık açık anlattı. Peki sonra ne olmuştu? Sonra, «Fransız Cezayir» parolasiyle işbaşına getirilen General De Gaulle, «Cezayir'i Cezayirlilere satma» siyasetine dönmüştü. Salan, De Gaulle tarafından aldatılmıştı. İki Generalin yolları ayrılmıştı. Durumların ve kişilerin yerleri öylesine değişmişmişti ki, «arapsaçı» deyimi bunun yanında zayıf kalırdı: General Salan'ı «De Gaulle'cü, cumhuriyetci, bağımsız Cezayir» taraflısı sanarak öldürmek için hazırlanan meşhur «bazuka suikasti» nde kendisine bazukayı yönelten kimse ile Salan sonradan «Gizli Ordu Teşkilâtı» nda birlikte çalışmağa başlamışlardı. Bazuka suikastinin yargılanan tek sanığı Dr. Kovacs'ı tahliye ettirip, kaçmasını sağlıyan avukat Tixier-Vignancour şimdi Salan'ın savunmasını üzerine almıştı. Bazuka suikastinin örtbas edilmesini sağlıyan o zamanki Adalet Bakanı, bir ay önceki Başbakan Michel Debré, şimdi Salan'ın kellesini istiyen rejimin mensubuydu. Görüldüğü gibi, Salan savunmasını, doğrudan doğruya General De Gaulle'ün bütün Cezayir siyasetine, şahsına, rejimin temellerine hücuma dayandırmaktaydı.

Rejimin yargılanması

De Gaulle ve adamları bu hücumu önceden tahmin etmiyor değillerdi. Nitekim bunun için bazı tedbirler de almışlar, savunmanın gösterdiği 113 tanıktan çoğunun dinlenmemesini sağladıkları gibi, sivil ve asker tanıklar üzerinde baskıda da bulunmuşlardı. Fakat savcının bir kaç tanığına karşılık mahkeme önüne gelen elliye yakın siyasetçi,

emekli asker, halen komuta başında olan asker tanıklar, Fransa'nın en çok nişan almış askerinin lehinde konuştular ve sempati gösterilerinde bulundular. Böylece, rejime suikast hazırlıyan bir eski askerin, bir ülkeyi kana boğmak istiyen bir çete başının suçları ikinci plâna geçti; bunun yerine De Gaulle'ün Cezayir siyasetinin yanlışlığı, rejimin «gayrımeşruluğu» öne sürüldü ve yargıçlar kurulu, bütün demokrat görüşlü insanların «rezalet» diye vasıflandırdığı bir kararı vererek, adalet duygusunu gülünç düşürdüğü kadar, istiyerek, ya da istemiyerek De Gaulle rejimini ve V. Cumhuriyeti de gülünç düşürdü.

Salan'ın ölümden kurtulmasını sağlıyan yargının sonuçları ne olacak: Hukukî alanda, bu yargı, General De Gaulle'ün daha önce Salan'ın yardımcısı eski General Jouhaud hakkında verilen idam kararını da müebbed hapse çevirmesine yol açacaktır. Zira Salan'ın idamdan kurtulup yardımcısının idam edilmesi bu «adalet komedisi» ni bir kat daha çirkinleştirecektir.

Nitekim Jouhand dâvasının, yeniden geçirilmesi için temyize baş vurulmuştur. Cezayir bakımından ise, «Gizli Ordu Teşkilâtı» nın tedhiş faaliyetinin daha çok artmasından haklı olarak endişe edilebilir. Umutsuz bir yakıp yıkma faaliyetine giren «Gizli Ordu Teşkilâtı» mensupları ve yeni başkanları eski Albay Godard, Salan'ın ölümden kurtulmasıyla bir çeşit «teşvik» görmektedir. İç siyaset bakımından ise, Cezayir meselesinin siyasi bir çözüm yoluna varmağa başlamasından beri kıpırdanan siyasi grupların eline, Salan dâvası, epey malzeme sağlamıştır.

Her halde, bir yandan Cezayir gibi çetrefil bir konunun çözüm yolunda olmasından dolayı General De Gaulle'ün varlığına eskisi kadar muhtaç olunmaması, bir yandan De Gaulle'ün Dış siyasetine karşı içte ve dışta büyük bir muhalefetin belirmesi, bir yandan da Salan dâvasının rejimin temellerine yerleştirdiği dinamitler, De Gaulle'ün durumunu son derece zayıflatmıştır. Bundan başka, emekli ya da faal, bir çok ordu mensubunun artık Salan gibi, kendisinin De Gaulle tarafından «aldatılmış» olduğunu sandığı da muhakkaktır. Ayrıca De Gaulle'ün şahsî güvenliğinin de tehlikede olduğu gözönünde tutulmalıdır. Nitekim, geçen hafta yeni ve şimdiye kadarkilerden daha geniş bir suikast teşebbüsü ortaya çıkarılmıştır.

İSPANYA

Genişleyen hareket

İki ay kadar önce Asturya'da ilk grev hareketi başladığı vakit, bunun bu kadar uzayacağı, bu kadar dallanıp budaklanacağı ne İspanya'da ne başka ülkelerde kimsenin aklından geçdece bir zam isteğiyle başlıyan grev, sonunda siyasal ve toplumsal bazı gelişmelere yol açtı.

Bu gelişmelerin başında, İspanyol işçi ve aydınlarının, çeyrek yüzyıllık bir durgunluktan, uyuklamadan sonra silkinmeleri ve güçlerini baskı ve tedhiş rejimine duyurmaları geliyordu. Gerçi Franmiyordu. Ama grev uzadıkça uzadı, yayıldıkça yayıldı ve bu kadar geniş bir hareketin tabii sonucu olarak, başlangıçta saco rejiminin tutumu, önce grev bölgesine polis kuvvetleri koşturmak, sonra olağanüstü durum ilân etmek ve olayların başından beri, sanki hiç bir grev, hiç bir öğrenci nümayişi olmamış gibi «resmi» bir sessizliğe gömülmek oldu. Ama bu devekuşu siyaseti hiç bir şeyi halletmedi. Grevin resmen yasak edildiği, ancak resmi bir sendikanın varlığına izin verildiği bir ülkede, yüzbini aşan bir işçi kütlesi greve koyulur, kadınlar Madrid caddelerinde Emniyet Genel Müdürlüğünün önünde nümayiş yapar, Üniversiteliler açlık grevine başlar da resmi makamlar bütün bunları sükûtla geçiştirebileceği sanısına kapılırsa, bu pek aşırı bir iyimserlik olurdu. Franco rejimi ne aşırı iyimserdi ne de olayları değerlendiremiyecek kadar kördü: sadece çaresizdi ve çaresiz kimselerin ekseriya yaptığı gibi gülünçlüğe düştü: Grevler kuzey, güney batı ve doğudan başkente doğru yayılırken, Franco hükûmeti kömüre zam yapıp yapmamayı inceliyor, işçiler ancak iş başı yaptıktan sonra ücretlere zam yapılabileceğini ciddî ciddî ileri sürüyordu.

Oysa kömüre zammın meseleyi halledeceğine inanmak safdillik olurdu. Nitekim, geçen hafta kömüre zam yapılmasıyla ilmüre yapıldığından bunun ücretlere aksetmesi ancak bir dereceye kadar mümkün olmaktadır, yani kömür madeni işçilerinin istediği zamma karşılık değildir. İkincisi, kömüre zam yapılması, istihlâk maddelerindeki fiyat artışına yol açmak demektir ki, bu da kömür işçilerinin ücretlerine yapılan zammı mânasız kıldığı gili kararname resmî gazetede yayımlanmış ama, grev hareketinin tablosunda pek az değişiklik olmuştur. Bir kere zam, kögibi, bundan öbür bütün İspanyolların da zarar görmesine yol açacaktır. Bundan dolayıdır ki işçiler zamma rağmen işbaşı etmemişlerdir. İşbaşı edenler, ya bulundukları bölgedeki işverenlerle daha elverişli özel bir zam anlaşması yapanlar, ya da greve devam edemiyecek kadar kötü hayat şartları içinde bulunanlardır. Bunun içindir ki, geçen haftanın başında yüzbin sularında olan grevcilerin sayısı haftanın sonunda seksen binden aşağı düşmemiştir. Grevin son coğrafi dağılışı şöyledir: Asturya (32 bin), Barselona (20 bin), Biskaya (17 bin), Leon (6500), Saragosse (2500), Guipuzcoa (1400), Madrid (1000).

Kilisenin tutumu

Önemli bir değişiklik de, kilisenin grevler dolayısiyle Franco rejimiyle çatışma haline geçmesidir. İşçi teşekküllerindeki katolik temsilcileri, grevcileri tuttuklarını açıkça belirtmişler, grevin işçiye tanınması gereken bir hak olduğunu ileri sürmüşlerdir. İspanyol Katolik kilisesi başlangıçta biraz kararsız davranmışsa da, sonunda resmi organı «Ecclesia» ağzıyla grevi «katolik doktrinince kabul edilmiş toplumsal bir hak» olarak tanımlamıştır. Franco rejiminde son derece nüfuzu olan İspanyol katolik kilisesinin bu tutumu, Franco'cuları hayli telâşlandırmıştır. Nitekim, rejimin mutemet adamlarından, falanjistlerin lideri Herrero Tejedor, hükûmetin, «toplu sözleşmeleri düzene bağlıyacak elverişli bir kanunu» gözden geçirmekte olduğunu söylemiştir. Bunun açık anlamı, Franco rejiminin de işçiye grev hakkını tanımak zorunda kalacağıdır. Fakat Franco rejimi bu hakkı hukuken ister tanısın ister tanımasın, işçiler onu fiilen kullanmağa başlamışlardır bile. Bu da, muhafazakâr sistemlerin, toplumsal gerçeklerin daima gerisinde kaldığını gösteren yeni bir örnektir.

Muhalefet birleşiyor

Önemli üçüncü bir olay da, İspanya'da muhalefeti temsil eden çeşitli grupların, rejime karşı açıktan açığa birleşmeleri, bildiriler yayımlamaları ve bu bildirilerde, şimdiki, rejimin İspanya'nın meselelerini çözmeğe gücünün yetmiyeceğini açıkça belirtmeleridir. İspanya'nın «ihtiyatlı adam» ı hıristiyan demokrat lideri Gil Roblès'in bile rejime cephe alışı, değişiklik isteğinin ne kadar derinlere kök saldığını göstermeğe yeter.

Öte yandan, rejimin Franco'dan sonra ne olacağı da zaten daha grev hareketleri baş göstermeden önce sık sık ortaya atılan bir meseleydi. Bu ay içinde, Prens Juan Carlos ile Prenses Sofia'nın Atinada yapılan «şahane düğünleri» bir kere daha İspanya'da krallığa dönüş konusunu canlandırmıştır. Böyle bir durumda İspanyol tahtına iki aday vardır: Don Juan ile oğlu Prens Juan Carlos. Franco ile mektedir. Fakat asıl mesele, tahta şu ya da bu kimsenin geçmesi değil, İspanya'da yeniden kurulacak bir krallığın devam edip etmiyeceğidir. Bu ise, hemen hemen İran şahının tahtın geleceği konusundaki havelleri kadar imkânsız görünmektedir. Don Juan'ın arası hiç bir vakit iyi olmamıştır. Prens Juan Carlos ise, «tahtı çevirebilecek» bir kimse olarak görünme-

ARJANTİN

Huzursuzluk devam ediyor

Arjantin'de Cumhurbaşkanı Guido'nun, seçimlerde kazanan 47 Peron'cu milletvekilinin kongrede yer almasını önlemek için parlamentoyu «süresiz» olarak kapatması, huzursuzluğu yatıştırmamış, aksine alevlendirmiştir. Gerçi, polis, parlâmento üyesinin parlâmento binasına girmek için giriştikleri teşebbüsü önlemiştir, ama Guido'nun partisi de dahil olduğu halde çeşitli siyasi partilerin bu karara karşı birleşmeleri önlememiştir. Öyle ki, bizzat Guido'nun partisinden 60 a yakın milletvekili bu tutumu protesto için istifa etmişler, bunu İçişleri Bakanı Walter Perkins'in istifası takip etmiştir. İçişleri Bakanı Perkins, Cordobo'ya tayin edilecek vali yüzünden ordu ile arasında çıkan anlaşmazlık üzerine istifa etmiştir. Perkins'in yalnız kalmıyacağı bunun başka bakanların da istifasına yol açarak yeni bir hükûmet buhranının patlak vereceği düşünülebilir.

Toplumsal huzursuzluğun dindiği de söylenemez. Arjantin'de gericiliği temsil eden ordunun baskısıyla alınan son tedbirler (yani parlâmentonun kapatılması, siyasi partilerin hükûmetin «Vesayet» ine verilmesi) karşısında, muhaliflerin elindeki tek silâh olarak grev hakkı bulunmaktadır. Nitekim geçen hafta içinde, demiryollarında çalışan 200 bin işçi bir genel greve başlamıştır.

SURİYE

Yeni hareketlere doğru

Hükûmet darbelerinin birbirini kovaladığı Suriye için için kaynamaktadır. On gün kadar önce kabinenin istifa edeceği hakkında çıkan söylentiler yalanlanmış, fakat bu yalanlamaya rağmen sonradan Dışişleri Bakanı Adnan El-Ezheri, İçişleri Bakanı Abdülhalim Kadur ve az sonra İktisat Bakanının, hükûmet siyasetiyle çatışma halinde oluşundan, İçişleri Bakanının ise askerlerin bu bakanlığın işlerine karışmasından dolayı istifa ettikleri söylenmektedir. Fakat huzursuzluğun daha köklü olduğu anlaşılmaktadır Nitekim bazı söylentilere göre, Suriye ordusu, bu istifalar üzerine Mısır taraflısı yeni bir hükûmet darbesi teşebbüsünü tam zamanında önliyebilmiştir. Şam radyosu da 17 muvazzaf ve 7 emekli subayın tevkif edildiğini bildirmiştir. Hafta sonunda, siyasi liderler ve hükûmet ileri gelenleri arasında sıklaşan temaslar da Suriye'de birşeyler dönmekte olduğunu göstermektedir.

MISIR

Millî yasa

On yıllık bir tereddüt ve bocalama devresinden sonra, Başkan Nâsır, sosyalizm yolunda hızlı adımlarla ilerlemeye karar vermiş bulunuyor. Nâsır, bu kararını, geçen hafta «Halk kuvvetleri millî kongresi» nde açıkladı ve 100 sayfalık «Millî Hareket Yasası» nı kongreye sundu.

Nâsır, 6 saat süren konuşmasına ihtilâllerin felsefesini anlatarak başladı ve *«Dünyadaki bütün ihtilâl tecrübeleri bölünmez bir bütündür ve hepsi biribirinden örnek alır. İhtilâl, emperyalizmden ve derebeyi sömürücülüğünden ve az gelişmiş ülke olmak durumundan kurtulmak istiyen halkın tek kurtuluş yoludur.»*

Başkana göre, azgelişmiş ülkeler için sosyalizmden başka yol yoktur: *«İktisadî bakımdan azgelişmişliğin, sosyalizm yoluyla çözülmesi, yirminci yüzyılın şartlarından ortaya çıkan tarihî bir zarurettir.»*

İktisadî kalkınmanın başarıyla yürütülebilmesi için ekonimінin önemli bir kısmının devlet elinde bulundurulması şarttır. *«Bizim için, devletleştirme, kapitalistlere karşı herhangi bir ceza veya eziyet değil, sadece iktisadî bir zarurettir»* diyen Başkan Nâsır, devletleştirilmesi gerekli sektörleri sıralamaktadır: *«Kara, hava ve deniz ulaşım araçları, ağır ve orta endüstrinin büyük çoğunluğu, dış ticaret, malî şirketler.»*

Başkan Nâsır, kurulmasını istediği iktisadi düzeni, şöyle tarif etmektedir: *«İktisadî hayata hâkim olan devletleştirilmiş bir sektör, halkın hizmetinde ve halk tarafından kontrol edilen özel bir sektör, bütün alanlarda iktisadî plânlama, zenginliğin eşit olarak paylaşılması, hafif endüstri karşısında ağır endüstriye öncelik tanınması, köylerle şehirler arasındaki ayrılığın yavaş yavaş giderilmesi, kooperatifçilik ve sendikacılık hareketlerinin geliştirilmesi, siyasî sorumlulukların bunlara verilmesi.»*

Bununla beraber Nâsır, geçen haftanın sonunda yaptığı ikinci bir konuşmada, Arap sosyalizminin Marksizm—Leninizmden ayrıldığını söylemiştir: *Markizm—Leninizm dinsizdir, halbuki bizim sosyalizmimiz dini ve Allahı tanır. Marksizm—Leninizm gericilerin diktatörlüğü yerine, proletarya'nın diktatörlüğünü getirir. Bizim sosyalizmimiz ise, bütün halkın demokrasiye geçişini öngörür. Bundan başka, Marksizm sömürücü sınıfın şiddet yoluyla tasfiyesini ister Biz ise, meselelerimizi kan dökmeden çözmek arzusundayız.»*

Siyasî sistem

Millî yasa, gerçek demokrasi kurma dâvası peşindedir. Yasa'ya göre «gerçek demokrasi, ancak sınıf ayrılıkları ortadan kaldırılabildiği takdirde mümkün olabilir.

İkinci konuşmasında, Başkan Nâsır sınıf ayrılıklarının kaldırılmasından ne kasdettiğini açıklamıştır: *«Sınıflar arasında farklar kaldırılmalı derken, sosyal adaletin ve eşitliğin gerçekleştirilmesini anlıyorum. kurmak istediğimiz toplumda, her fert eşit şansa sahip olacak, iltimasa yer verilmiyecek.»*

Başkan Nâsır bu sözlerini, askeri kollejdeki kardeşinin imtihanlarda başarı gösteremeyince okuldan ve üniversiteden atıldığını söyliyerek tamamlamıştır.

«Millî yasa, içinde kapitalizmin ve derebeyliğin egemenliklerini sürdürdükleri gerici demokrasinin şekilciliğini reddeder. İnsan haysiyetine yakışır bir hayat seviyesine ulaşmak ve eğitimden geçmek haklarına sahip olmaksızın seçim hürriyetine sahip olmak düzenbazlıktır.»

Başkan Nâsır, işçi ve köylülerin geniş ölçüde temsil edilecei bir siyasî sistem düşünmektedir: *«Mısırın bundan sonraki millî meclisi, seçimle iş başına gelecek, gerek millî mecliste, gerekse öbür temsilî teşekküllerdeki üyeliklerin yarısı işçi ve köylülere ayrılacaktır.»*

Başkan Nâsır, «Arap Sosyalist Birliği» adını taşıyacak yeni bir partinin kurulacanı da haber vermiş ve demiştir ki: *«Bu parti milletin bütün zinde kuvvetlerini temsil edecektir. Yeni partinin yönetimi, gerek parti içinde demokrasiyi sağlamak, gerekse halkın önderliğinin devamını sağlamak amacıyla tamamiyle kollektif liderliğe verilecektir. Yeni partide sistemli olarak tenkit ve kendi kendini tenkit yapılacaktır.»*

Parlamento, muhtemelen Ekim ayında toplanarak, yeni anayasayı hazırlıyacaktır.

Dış politikada ise, Başkan Nâsır Suriye denemesinden sonra, Arap memleketlerinin merkeziyetçi birleşmesinden vazgeçmiş görünmektedir. Dikkatini içeride yapılacak reformlara teksif eden Başkan, General de Gaulle'ün Batı Avrupa için tavsiye ettiği tarzda, gevşek bir konfederasyona yönelmiş gibidir.

Bazı çevrelerin, «âsırın siyasi vasiyetnamesi» adını verdikleri millî yasa, Arap Dünyasında ve bütün azgelişmiş ülkelerde geniş yankılara yol açacaktır. Şimdiye kadar Arap Dünyasında, Nâsır, kısır bir milliyetçilik anlayışı ve İsrail düşmanlığıyla prestijini sağlamıştı. Şimdi Nâsır uyanan ve sabırsızlanmaya başlıyan çiftçilerin karşısına, gerçek hürriyetin demokrasinin ve refahın şampiyonu olarak çıkmaktadır. Uzun vâdede bu, herhalde çok daha tesirli ve inandırıcı bir politikadır.

NASIL ÇILDIRILIR?

Almanya buhran içinde

Hitler'in sevgilisi ölüyor!

Hitler'in, Geli'yle evlenmeği ciddî olarak düşünmüş olması muhtemeldir. Hitler'in Geli'ye çılgınca âşık olduğu şüphe götürmezdi. Ama Geli'nin Hitler'e karşı hisleri pek belli değildi. Amcasının sevgisine mukabele edip etmediği bilinmiyordu; etmemesi de daha çok akla yakındı, üstelik sonraki olaylar da bunu doğruluyordu. Aradan çok geçmeden, Hitler ile Geli arasında hangi sebepten ileri geldiği ve nasıl olduğu bilinmiyen bir uçurum belirdi. Bu konuda çok faraziyeler ileri sürülüyordu ama, hiçbirine inanmak mümkün değildi. Görünüşte ikisi de birbirlerini kıskanıyorlardı. Geli Hitler'in öbür kadınlarla, bu arada Winifred Wagner'le ilgilenmesini çekemiyordu. Hitler de Geli ile Emil Maurice arasında bir macera olduğunu sanıyordu. Emil Maurice âdi bir suçtan mahkûm olmuş, Hitler'in muhafızlığına geçmiş biriydi. Geli amcasının tahakkümüne de tahammül edemiyordu; Hitler, Geli'nin kendisinden başka bir erkekle yanyana olmasına tahammül edemiyordu. Nitekim, Geli'nin şan dersi almak için Viyana'ya gitmesine de izin vermemişti. Bundan başka, Hitler'in mazohistçe eğilimlerinin de genç kızı ondan soğuttuğu kulaktan kulağa söylenmekteydi. Siyasette korkunç bir müstebit olan bu adamın, bu tip insanlarda çok kere raslandığı gibi özel nayatında bir kadının kölesi olmağa can attığı ileri sürülmekteydi. Nitekim Heiden, Hitler'in bu konudaki en gizli duygularını 1929 da yeğenine yazdığı bir mektupta açıkladığından söz açmaktadır. Bu mektup Hitler'in evsahibinin oğlunun eline geçmişti. Bu olay, sonradan birçok kimsenin ölümüne sebep olduğuna göre, bu söylentilerde bir gerçek payı olmak gerekir. Bu mektup, «Mein Kampf» ın redaksiyonunda Hitler'e yardım eden, yahudi düşmanı katolik rahip Bernhard Stempfle'nin yardımiyle Hitler'in evsahibinin oğlunun elinden geri alınmıştı. Mektubun satın alınması için gerekli parayı, partinin muhasebecisi Franz S c h w a r z sağlamıştı. Rahip Stempfle, bu konuda her halde çok şey biliyordu, ama bu da onun hayatına mal oldu. Zira Hitler iktidara geçer geçmez, eski dostlarından çoğuyla yaptığı «hesaplaşma» ya Stempfle'yi de dahil etti.

Amca ile yeğen arasındaki eskı gölgeleyen sebep ne olursa olsun, Hitler ile Geli'nin kavgaları gittikçe sıklaşmaya ve şiddetlenmeye başladı. 1931 yazı sonunda Geli, şan derslerine başlamak üzere Viyana'ya gideceğini Hitler'e bildirdi. Hitler, Geli'nin Viyana'ya gitmesine izin vermedi 17 Eylül 1931 de Hitler Münich'teki apartmanından çıkıp Hambourg'a hareket ederken amca ile yeğen arasında bir tartışma oldu ve apartmandakiler şu konuşmaya şahit oldular: Genç kız, amcası sokakta arabasına binerken pencereden şöyle bağırdı: «Benim Viyana'ya gitmeme müsaade etmiyor musun?», Hitler cevap verdi: «Hayır».

Ertesi gün Geli Raubal odasında ölü bulundu. Polis, etraflı bir soruşturmadan sonra, bunun bir intihar olduğunu bildirdi. Adlî tabip, sol omuzdan göğse giren bir kurşunun kalbin içinde kaldığını bildirdi. Geli'nin tabancayı kendi sıktığı anlaşılıyordu. Bununla birlikte, Geli Raubal'ın öldürüldüğü söylentisi Münich'te yıllar yılı devam etti. Bazılarına göre, Geli'yi Hitler vurmuştu. Bazılarına göre, partiyi güç bir durumdan kurtarmak istiyen Himmler'in işiydi bu Fakat bu söylentileri doğrulayan hiçbir delil ortaya konamadı.

Geli'nin ölümü Hitler'i adamakıllı sarstı. Gregor Strasser, Hitler'in her nangi bir delice harekette bulunmaması için iki gün iki gece başucunda bekledi. Hitler'in bundan böyle ağzına hiç et almamağa karar vermesi de yeğeninin ölümünün uyandırdığı şoktur.

1929 da bütün dünyada etkisi görülen büyük buhran Adolf Hitler'e aradığı fırsatı verdi. Hitler, bu buhrandan faydalanmasını bildi. Hemen bütün büyük ihtilâlciler gibi, Hitler de ancak felâket devrelerinde belini doğrultabiliyordu: Önce kitle halinde işsizlik, açlık ve ümitsizlik başlayınca, sonra da savaşın etkisi duyulunca. Yalnız, Hitler bir noktada öbür ihtilâlcilerden ayrılıyordu, çünkü önce iktidarı ele geçirmek, ihtilâli sonra yapmak istiyordu. Yoksa devleti ele geçirmek için ihtilâl yapmağa niyeti yoktu. Ona göre bu amaca, seçmenlerin oyuyla ya da idarecilerin rızasıyla, kısacası anayasa yollarından varılmalıydı. Hitlerin oy alabilmesi için de, 1930 yılının başlangıcında Alman halkını bir kere daha ümitsizliğe düşüren buhrandan faydalanması yetecekti. İktidarda bulunanların desteğini sağlıyabilmesi için, Almanyayı bu acı durumdan ancak kendisinin çekip çıkarabileceğine onları inandırması gerekmekteydi.

Hitler, 1930 dan 1933 e kadar süren karışık devrede bu iki amaca varabilmek için yeni bir gayretle işe girişti. Sonradan bakıldığı vakit, gerek olayların, gerekse demokratik cumhuriyeti savunmak için andiçmiş olan kimselerin çekingenlik ve şaşkınlığının da Hitlerin ekmeğine yağ sürdüğü ortaya çıkmaktadır. Ama 1930 yılının başında henüz bunu görebilmek imkânı yoktu.

Büyük buhran başlıyor

Gustav Stresemann 3 Ekim 1929 da öldü. On yıl içinde, yenilmiş Almanyayı büyük devletler arasına sokmak ve Alman halkını siyasî ve iktisadî istikrara kavuşturmak için Dışişleri Bakanı olarak sarfettiği gayretler Stresemann'ı çökertmişti. Stresemann'ın başarıları büyüktü: Almanyanın «Uluslar Derneği» ne girmesini sağlamış, Dawes ve Young plânlarını gerçekleştirmişti. 1925 de, bir nesilden beri devam eden savaşlardan yorgun düşmüş Batı Avrupa milletlerine ilk barış ümidini sağlıyan Locarno paktının başlıca yaratıcılarından biri de Stresemann'dı.

Fakat Stresemann'ın ölümünden üç hafta sonra Wall Street'te borsa altüst oldu. Amerika Birleşik Devletlerinde başlıyan buhranın Almanyada, hem de feci bir şekilde etkisini göstermesi gecikmedi. Almanyanın refahının kilit noktası, yabancı ülkelerden, özellikle Birleşik Amerikadan alınan borçlar, ayrıca dış ticaret meydana getiriyordu. Yabancı ülkelerden alınan krediler kesilince ve bunların ilk taksitlerini ödemek zamanı gelince, Alman maliyesi bu ağır yüke dayanamadı. Büyük buhran dolayısiyle bütün dünyayı saran durgunluk yüzünden Almanya, dışardan getirttiği kendisi için gerekli ham maddeleri ve besin maddelerinin bedelini ödeyebilecek kadar ihracat yapamadı. Bu olmayınca, Alman endüstrisi de artık fabrikalarını çalıştıramaz hale geldi ve Alman istihsali 1929 ile 1832 arasında hemen hemen yarı yarıya azaldı. Binlerce küçük teşebbüs iflâs durumuna geçti. 1931 Mayısında Avusturyanın en büyük bankası Kreditanstalt kapılarını kapadı, bunu 13 Temmuzda Alman bankalarından en büyüklerinden olan Darmstaedter und Nationalbank'ın iflâsı izledi. Bu da Berlin hükûmetini, bütün bankaları geçici olarak kapatmak zorunda bıraktı. Başkan Hoover'in bütün savaş tazminatları, bu arada Almanyanın ödemesi gereken tazminatlar için moratoryum ilân etmesi olayların akışını değiştirmedi. Bütün batı dünyası, idarecilerinin bir türlü içyüzünü anlamadığı, bundan dolayı da insanların kontrolü dışında bulunduğu sanılan kuvvetlerin darbesine uğramıştı. Bu kadar büyük bir bolluğun içinde bu kadar büyük bir sefalet, bu kadar büyük bir acı birdenbire nasıl ortaya çıkıvermişti?

Hitler, felâketin geleceğini önceden haber vermişti. Fakat o da, öbür siyasetçiler gibi bu felâkete yol açan sebebi anlamıyordu. Belki de bu konuda başkalarından daha da anlayışsızdı, çünkü cahildi ve ekonomik politikle hiç ilgilenmemişti. Fakat buna karşılık, buhranın birden bire yarattığı fırsatlarla çok yakından ilgileniyordu. Alman halkının sefaleti Hitler'de hiç bir acıma duygusuna yol açmamıştı. Aksine, bu devrenin en karanlık günlerinde, fabrikaların sesi işitilmediği, işsizlerin sayısı altı milyona vardığı, bütün Almanyada fırınların önünde sonu gelmez kuyrukların ortaya çıktığı zaman Nazi gazetelerinde şu satırları yazmağa eli varıyordu: «Hayatımda hiç bir vakit kendimi şu andaki kadar memnun ve rahat hissetmedim. Zira, halkı aldatan marksistlerin eşi görülmemiş düzenleri, iftiraları ve ihanetleri, acı gerçek sayesinde milyonlarca Almanın gözleri önüne serilmiştir.»

Nazilerin seçim başarısı

Weimar Cumhuriyetini destekliyen demokrat partilerin koalisyonu üzerine kurulan hükümetin başkanı ve Almanyanın son sosyal demokrat başbakanı Hermann Mueller, 1930 Martında, işsizlere yardım fonu konusunda koalisyonda ortaya çıkan anlaşmazlık üzerine istifa etti. Yerine, Merkez Katolik Partisinin parlâmento grubu başkanı Heinrich Bruening'in Reichstag'taki muhafazakâr tutumu, ordunun ve özellikle Kurt von Schleicher adındaki bir generalin dikkatini çekmişti. Kurt von Schleicher o vakit Alman halk oyunca hiç tanınmıyordu. Kendisi kibirli, ihtiras sahibi ve kabiliyetli bir «bakanlık subayı» idi, askeri çevrelerde de usta bir entrikacı olarak tanınıyordu. Cumhurbaşkanı Hindenburg'a Bruening'in adını veren de General Kurt von Schleicher'dir. Yeni başbakan, kendisi pek farkına varmadığı halde, ordunun adayı idi. Sağlam karakterli, dürüst, görevine bağlı, mütevazı bir kimse olan Bruening, Almanyada istikrarlı bir parlâmanter hükûmet kurmayı, memleketi durgunluktan ve siyasi karışıklıktan kurtarmayı umuyordu. Bu iyiniyetli ve gerçekten demokrat olan yurtsever adamın trajedisi şu oldu ki, yukarıdaki amaçlara varmağa çalışırken, istemediği halde Alman demokrasisinin mezarını kazdı, böylelikle elinde olmadan Hitler'in iktidara geçmesine yol açtı.

Bruening, mali programında yer alan bazı tedbirler için Reichstag'da gerekli çoğunluğu sağlıyamadı. Bunun üzerine Hindenburg'tan Anayasanın 48 nci maddesine göre, olağanüstü yetkiler almasını, böylelikle mali tasarılarının cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kanunlaşmasını istedi. Reichstag ise, bu kararnamenin geri alınmasını istiyen bir teklifin lehinde oy kullanarak başbakana cevap verdi. Böylece, iktisadi buhranın kuvvetli bir hükûmeti her zamandan daha çok gerekli kıldığı bir anda parlâmanter hükûmet yıkılıyordu. Bruening, çıkmazdan kurtulmak için son bir teşebbüs olarak, 1930 Temmuzunda Cumhurbaşkanından Reichstag'ı feshetmesini istedi. Yeni seçimlerin 14 Eylül 1930 da yapılması kararlaştırıldı. Bruening bu yeni seçimlerde parlâmentoda istikrarı sağlıyacak bir çoğunluğu elde edebileceğini nasıl ummuştu? Bu sorunun cevabı hiç bir vakit verilmemişti. Fakat Hitler, beklediği anın düşündüğünden de çabuk geldiğini anladı.

Alman halkı bu umutsuz durumdan kurtulma çarelerini aramaktaydı. Milyonlarca işsiz iş istiyordu. Küçük esnaf kendisine yardım edilmesini istiyordu. Oy kullanmak çağına gelmiş 4 milyon kadar genç, kendilerine hiç olmazsa yaşama imkânı sağlıyacak bir geleceğin teminat altına alınmasını istiyorlardı. Hitler, bütün bu milyonlarca ümitsiz insana, gürültülü bir propaganda kampanyası içinde, o zamanın şartları içinde umut verici gibi görünen vaatlerde bulundu: Almanyaya eski gücünü kazandıracak, savaş tazminatını ödemeyecek, Versailles andlaşmasını reddedecek, yolsuzluklara son verecek, büyük sermaye sahiplerini hele Yahudiyseler dize getirecek ve her Almanın iş ve ekmek sahibi olmasını sağlıyacaktı. Bu vaatler, yalnız bir istikrarın peşinde değil aynı zamanda yeni bir inancın ve yeni bir Tanrının peşinde olan bu aç ve umutsuz insanlar üzerinde etki yapmaktan geri kalmadı.

Hitler, seçimlerin sonuçları hakkında büyük umutlar beslediği halde 14 Eylül 1930 gecesi ilk sonuçlar gelmeğe başladığı vakit yine de şaşmaktan geri kalmadı. İki yıl önce partisi 810 bin oy almış ve Riechstag'da 12 üyelik kazanmıştı. Bu defa ise Hitler, Nazilerin dört misli oy alıp parlâmentoda 50 kadar üyelik elde edebileceklerini umuyordu. Oysa ki, Nazi Partisi 6.409.600 oy topladı ve Riechstag'a 107 temsilci gönderdi. Parlâmentodaki dokuzuncu ve en son sıradaki partiden ikinci sıradaki parti durumuna geçti. Nazilerin tam aksi ucunda yer alan komünistler de 1928 deki 3.265.000 oya karşılık 4.592.000 oy almışlar ve Reichstag'taki temsilcilerinin sayısını 64 ten 77 ye yükseltmişlerdi. Merkez Katolik Partisi dışındaki bütün mutedil partiler ise bir milyondan fazla oy kaybetmişlerdi. Hugenberg'in sağcı milliyetçilerinin aldığı oy da 4 milyondan 2 milyona düşmüştü. Açıkça görülüyordu ki, Naziler, öbür burjuva partilerinin aleyhine olarak milyonlarca taraftar kazanmışlardı. Yine açıkça anlaşılıyordu ki, gerek Bruening'in gerekse bir başkasının Riechstag'da sağlam bir çoğunluk elde etmesi gittikçe güçleşiyordu. Peki bu çoğunluk olmaksızın, Cumhuriyet nasıl yaşıyabilirdi?

Hitler orduyu ve iş adamlarını avlıyor

1930 seçimleri üzerine Alman toplumunun iki büyük desteğini, yani ordu ile büyük sanayicileri ve maliyecileri ilgilendiren soru buydu. Seçimdeki başarısından cesaret alan Hitler, derhal bu iki güçlü grupu kendi dâvası için kazanma işine girişti. Bazı generaller, eski Almanyayı yeniden kurmak, orduya eski büyüklük ve gücünü yeniden kazandırmak, milleti Versailles Andlaşmasının küçültücü zincirlerinden kurtarmak için Alman halkını birleştirecek düşüncenin nasyonal sosyalizm olup olmadığını kendi kendilerine sormaya başladılar. Başta Hitler olmak üzere Nazilerin orduyu kazanmak için giriştikleri yoğun propaganda sonunda, bazı generallerin o vakte kadar ordu için bir tehlike saydıkları bu hereket karşısındaki düşünceleri değişti. Nitekim İkinci Dünya Savaşında Silâhlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı harekât başkanı olan General Alfred Jold, Nuremberg askeri mahkemesinde, Hitler'i o devirdeki konuşmalarının yüksek rütbeli subaylar üzerindeki etkisini şöyle anlatıyordu: «O vakte kadar, yüksek subaylar Hitler'in orduğu baltalamaya çalıştığını sanıyorlardı. Hitler'in demeçleri üzerine endişeleri yatıştı. Bizzat General von Seeckt bile, 1930 seçimleri üzerine bir zaman için Hitler'i açıkça tuttu, hattâ 1932 de Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında kendi ablasını, eski komutanı Hindenburg yerine Hitler için oy kullanmağa zorladı.»

Serüvenin sonunda kendileri için o kadar feci sonuçlara yol açan Alman ordusu subaylarının siyasî körlüğü yavaş yavaş kendisini göstermeğe başlamıştı.

NOT: **Dergimizde «Nasıl çıldırılır?» başlığı altında yayımladığımız sergiye esas olan ve Amerikalı yazar William L. Shirer'in kaleme aldığı «The Rise and Fall of the Third Reich» adlı kitabın, Amerikan cep kitapları arasında 15 Mayısta yayımlandığını okuyucularımıza bildirmeği bir görev sayıyoruz. Bütün dünyada büyük bir ilgi toplayan «The Rise and Fall of the Third Reich», aynı zamanda şimdiye kadar yayımlanan cep kitaplarının en büyüğü olmak niteliğini taşıyor. 1600 sayfaya ulaşan bu cep kitabı, kitapçılık alanında da ilgiyle karşılanmıştır.**

Gelecek sayıda
Hitler, iş adamlarının desteğini sağlıyor

Cannes Festivalinde

XV Milletlerarası Cannes Film Festivali geçen hafta, başladığı şekilde «hâdiseli» sona erdi. Başlangıçtaki olay, daha önce bildirdiğimiz gibi «Boccacio 70» adlı filmin çevresinde kopan gürültüydü. 7 Mayıs günü festivali açan bu film, Federico Fellini, Tuchino Visconti, Vittorio de Sica, Mario Monicelli'nin ayrı ayrı çevirdikleri dört «hikâye»den meydana geliyordu. 3,5 saat süren filmi, 2 saat 45 dakikaya indirmek için Monicelli'nin sondaki hikâyesinin gösterilmemesi kararlaştırılınca kıyamet koptu. Monicelli mahkemeye başvurdu, festivali başlatacak olan filmin gösterilmesi saatlerce durduruldu ve film, Monicelli'nin hikâyesi kesilerek gösterildi. Bunun üzerine ertesi günü, jüri üyelerinden romancı ve rejisör Mario Soldati durumu protesto için istifasını verdi. Filmin tamamının sonradan jürice görüleceği sözünün verilmesiyle güçbelâ yeniden jüriye döndü.

Sondaki olay ise, bu yılki film sayısının kabarıklığı yüzünden her zamankinden iki gün fazlasıyla yapılan festivalin 23 Mayısta açıklanan sonuçlarından doğdu. Gerçekte, her festivalde, ödüllerin dağıtılışında herkesi memnun etmek mümkün değildi. bundan dolayı her festivalin ödül dağıtımı «hâdiseli» olurdu. Ama XV Milletlerarası Cannes Festivalinin sonuçları bu çeşit «hâdiseli» sonuçların hepsini bastırdı. Ödül alması beklenen bazı filmler (örneğin İtalyan rejisörü Gualtiero Jacopetti'nin «Mondo cane - Pis dünya» sı, Luis Bunuel'in Meksika adına gönderdiği «Lange extarminateur — Yok edici melek») ödül alamadı. Bazı ödüller jürinin kararlarında isabetsizlik ya da tereddüt olduğunu ortaya koyuyordu (örneğin iyi bir film olan, büyük bir sürpriz uyandıran Brezilya'nın «O Pagador de Promessas - Adaklar duası» nın daha «küçük» bir ödül alacakken büyük ödül alması, bunun yerine geçmesi beklenen Mihail Kakoyannis'in «Elektra» sının ya da Michelangelo Antonioni'nin «L'eclisse - Güneş tutulması»nın başka ödüllerle geçiştirilmesi, oyuncu armağanınındaki hiçbir festivalde görülmemiş tutum... gibi).

Sürprizler

Kısacası, ödüllerin çoğu sürprizli; fakat teslim etmeli ki, filmlerin bazıları da sürprizdi. Sürprizlerin başında «Adaklar duası» geliyordu. «Adaklar duası», her halde «Elektra»ya ya da «Güneş tutulması»na tercih edilecek bir film değildi ama, ödülsüz bırakılacak bir film de değildi. Şaşılacak yön, 50 den fazla filmin katıldığı, Bunuel'lerin, Bresson'ların, Antonioni'lerin çarpıştığı festivalde, Brezilya gibi sinema alanında pek parlak sayılmıyacak bir ülkenin dikkati çeken bir başarı göstermesiydi. «Adaklar duası» nın, genç bir rejisör olan Anselmo Duarte'nin ikinci filmi olması büsbütün şaşırtıcıydı. «Adaklar duası», bir köylünün, adağını yerine getirmek üzere harekete geçtiği vakit uyandırdığı tepkiler yoluyla Brezilya'daki kilise çevrelerini sert bir eleştirmesini yapıyordu. Hasta merkebinin iyileşmesi üzerine adağını yerine getirmek için, İsa'nın taşıdığı büyüklükte bir haçı Bahia'daki Ste.-Barbara kilisesine taşımağa kalkışan, topraklarını fakir köylülere dağıtmak istiyen yüreği saf köylü Ze, dar görüşlü bir rahibin, resmi makamların anlayışsızlığıyla, olayı bir seçim mücadelesi için sömürmek istiyen bazı gazetelerin «oyun»larıyla karşılaşıyor. böylece önce yumuşak, tatlı bir hava içinde başlıyan film, sonunda din adamlarına karşı sert eleştirmelerle sona eriyordu.

İkinci sürpriz, Yunan rejisörü Mihail Kakoyannis'in «Elektra»sı oldu. Nikos Kunduros ile birlikte Yunan sinemasını ayakta tutmağa çalışan Kakoyannis festivallerin yabancısı değildi «Kiriakatiko Xypnima - Pazar sabahı» 1954 Edinburgh festivalinde, «Stella» 1955 Cannes festivalinde Kakoyannis üzerine dikkati çekmiş, ertesi yıl yine Cannes Festivaline «To Koritsi me ta Mavra - Siyahlı kız»la katılmıştı. Bütün bu filmlerde birçok zayıf yönlere rağmen, emekliyen bir sinema için umut veren sahneler de yer alıyordu. «Elektra» ise, Kakoyannis'in artık «ustalaşmağa» başladığını gösteren ilk çalışmasıydı. Euripides'in ünlü oyununu çağdaş Yunanistan'a uygulayan Kakoyannis, folklordan yararlanışı, sahne eserini sinemaya başarıyla aktarışı, metne sadık kalmasına rağmen herhangi bir zorlamaya başvurmadan Euripides'in «hava»sını sinemaya başarıyla sindirmesiyle dikkati çekiyordu. Oyuncuların, özellikle İren Papas'ın başarısı; festivale katılan Fransız bale filmi «Les amants de Teruel - Teruel âşıkları»nın müziğini de hazırlıyan Mikis Teodorakis'in başarılı müziği; Kakoyannis'in filmlerini büyük ölçüde değerlendiren İngiliz kameracısı Walter Lassally'nin nefis fotoğrafları «Elektra»nın başarıya ulaşmasına yardım ediyordu. Cannes festivali jürisi, Kakoyannis'in bu çalışmasını, «en iyi uyarlama» adı altındaki özel bir ödülle değerlendirdi.

Kakoyannis'in «Elektra»sından bir sahne

Amerikan fiyaskosu

Sürprizlerin hepsi olumlu yönde değildi. «Büyük»lerden Birleşik Amerika'nın gönderdiği üç filmin de başarı kazanamaması bu çeşit sürprizlerdendi. Gerçi, Otto Preminger'in, Amerikan siyasetinin kirli yönlerini açığa vuran «Advise and Consent — Washington'da fırtına», Amerikan kongresinde dönen dalavereleri, bir Dışişleri bakanı tayin edilirken çatışan menfaatleri, homoseksüelliği ele alması bakımından ilgiyle seyredildi. Ama konusunun çekiciliği bir yana bırakılırsa film olarak başarılı sayılamazdı. William Inge'in senaryosuna dayanan ve genç rejisör John Frankenheimer'in çevirdiği «All Fall Down — Herşey çöküyor» da ortalama bir Amerikan ailesinin yaşayışını veren ortalama bir «toplumsal» filmden öteye geçmiyordu. Amerikalıların üçüncü filmine, Eugene O'Neill'in oyunundan aktarılan «Long Day's Journey into Night — Günden Geceye» adlı filme gelince o kadar ağır aksak yürüyen, o kadar buram buram tiyatro kokan bir filmdi ki, seyircilerin çoğu sonuna kadar seyretmeğe tahammül etmediler ve salonun şurasından burasından ıslıklandı. «12 Angry Men — 12 Kızgın adam» la teknik başarısını ortaya koyan Sidney Lumet'in «Günden geceye» filmiyle bu kadar acemice bir uyarlama yapması büyük bir hayret uyandırdı. Bununla birlikte, festivallerdeki «ödül dağıtımı siyaseti», büyükleri kollamak alışkanlığının burada da ortaya çıkmasına yol açtı, hem öyle ki, şimdiye kadar hiçbir festivalde rastlanmıyan şekilde: Bir ödülün iki oyuncu arasında paylaştırıldığı görülmüştü. bir ödülün, toplu olarak başarılı oyun çıkaran oyunculara verildiği de görülmüştü ama, bir ödülün birbirinden ayrı iki filmdeki altı oyuncuya verilişine ilk defa rastlanıyordu. Bu «teselli» armağanını alanlar, «Günden geceye» nin dört oyuncusu (Katharine Hepburn, James Robads Jr., Ralph Richardson, Dean Stocwell) ile İngiliz rejisörü Tony Richardson'un Shelagh Delanney'nin oyunundan aktardığı «A Taste of Honey — Bal tadı» nın iki oyuncusuydu (Rita Tushingham, Muray Melvin). Oysa eleştirmecilerin hemen hepsi, erkek oyuncu için İtalyan filmi «Divorzio all' İtaliana — İtalya usulü boşanma» nın oyuncusu Marcello Mastroianni, kadın oyuncu için de «Bal tadı» nın oyuncusu Rita Tushingham ya da «Elektra» nın oyuncusu İren Papas'ı aday görüyorlardı.

Antonioni'nin durumu

Pietro Germi'nin çevirdiği «İtalyan usulü boşanma» en iyi oyuncu ödülünü almadı ama, en iyi komedi ödülünü kazandı. Hattâ bazı eleştirmeciler Germi'nin filmini Altın Palmiyeye bile lâyık görüyorlardı. Germi, filminde komedi kisvesi altında İtalya'nın en büyük toplumsal dertlerinden birini, boşanmadaki güçlükleri anlatıyordu. Öyle ki, seyircileri sık sık güldüren film, sonunda insanı acı acı düşündüren bir hiciv kılığına bürünmekteydi. Baron Cefalu'nun öyküsü, gerçekte binlerce İtalyan'ın her gün karşılaştığı bir «mesele» yi ele alıyordu: Boşanma, katoliklere günahtı, İtalyan mevzuatı görülmemiş güçlükler çıkarıyordu. Bu durumda, evli olan Baron Cefalu'nun boşanabilmesi için tek yol kalıyordu: Eşini ortadan kaldırmak. Ama «taammüden öldürme» cezasından yakasını kurtarmak için, bu cinayete bir «namus meselesi» kılığını vermesi gerekiyordu. Böylelikle Baron Cefalu, karısını kendine ihanete sürüklüyor, işlediği cinayet yüzünden bütün tanıdıklarının gözünde «namusunu kurtaran bir kahraman» oluyor ve sevdiği kıza kavuşuyordu.

Germi'nin filmi İtalya'ya bir ödül kazandırdı, ama festivalin büyük bir merakla beklenen öbür filmi, Michelangelo Antonio'nin «L'eclisse» si seyircileri de jüriyi de ikiye böldü. Eleştirmecilerin bazılarına göre «L'eclisse», son yılların en gözde rejisörünün, festivallerde en çok başarı kazanan sinemacısının en büyük filmiydi. Bazıları ise tamamiyle karşıt görüşteydiler: «L'eclisse», ağır, sıkıcı, kalıplaşmış bazı mizansen gösterileriyle «yeni dalga» özentesi sahnelerin birbirine karıştığı bir filmdi. Öyle anlaşılıyordu ki, «L'eclisse», festivalden sonra, halk önüne çıkarıldığı vakit de bu iki karşıt görüş çarpışacaktır. Buna rağmen Cannes jürisi, her zamanki ihtiyatlığı ile, kendi özel ödülünü, «L'eclisse» ile Fransız rejisörü Robert Bresson'un «Le procès de Jeanne d'Arc — Jeanne d'Arc'ın yargılanması» arasında paylaştırdı. Jeanne d'Arc» da yine seyircileri ve eleştirmecileri ikiye bölmüştü; filmi büyük bir eser olarak bulanlar kadar sıkıcı bir görüntüler dizisi olarak sayanlar da vardı.

Cannes festivalini kısa filmlere verilen büyük ödülünü de, Robert Enrico'nun daha önce Tours festivalinde de büyük ödülü kazanan «La rivière du Hibou — Baykuş ırmağı» aldı. Amerikan yazarı Ambrose Bierce'in bir öyküsüne dayanan bu Fransız filmi, bir «triloji» nin ilk eseriydi. «Elektra» nın başarısı nasıl Kakoyannis'in Euripides'in öbür iki oyunu daha perdeye aktarılmasını kolaylaştıracaksa, «Baykuş ırmağı» nın bu başarısı da Enrico'nun yine ayrı ekiple, Bierce'in öbür iki öyküsünü daha perdeye aktarmasına yol açacaktır.

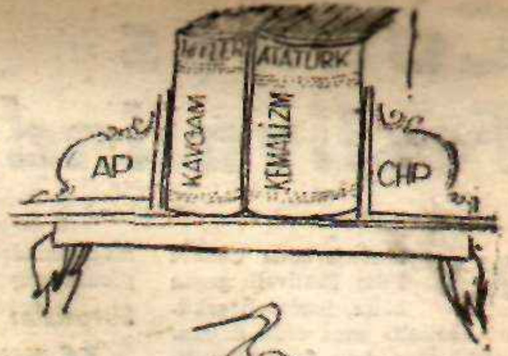
Rita Tushingham, kendisini «en iyi aktris» seçtiren rolde

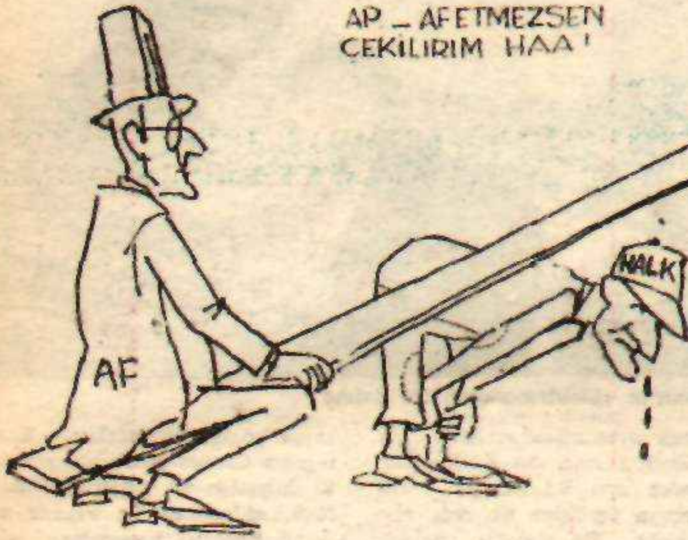
SİNEMA ve ORTAK PAZAR

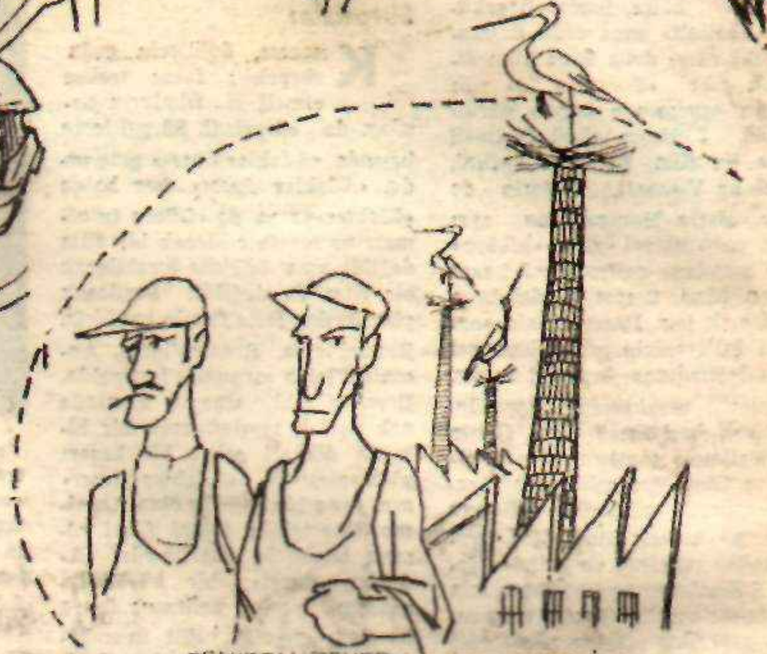
Cannes festivali bu inişli çıkışlı, tartışmalı çekişmeli yolunu izlerken, kerli ferli yirmi beş adam, aynı şehirde sinemanın başka bir meselesini incelemekteydiler. Ele alınan konu, Ortak Pazar karşısında sinemanın durumuydu. Fransız, Alman, İtalyan, Belçikalı, Hollandalı temsilciler ve sendika temsilcileri bir yandan Ortak Pazar ülkelerindeki sinema piyasasının durumunu gözden geçirdiler, bir yandan da Ortak Pazar anlaşmasının sinema alanında nasıl uygulanması gerekeceğini kararlaştırdılar. Vardıkları sonuç şuydu: Alman pazarı çok kötüydü, Fransız pazarı kötüydü, İtalyan pazarı iyiydi, geri kalanlarda iş yoktu. Toplantıda varılan ikinci önemli sonuç da şuydu. Ortak Pazar'ın dayandığı Roma Andlaşması sinema alanına uygulanmamalıydı. Zira bu andlaşmanın hükümleri olduğu gibi uygulanmağa kalkışılırsa, filmi de tıpkı bir radyo, televizyon, otomobil ya da konserve gibi basit bir istihlâk maddesi saymak, bütün fabrika mamullerine uygulanan işlemi filmlere de uygulamak gerekecekti. Oysa film, bu şekilde ele alınamazdı.

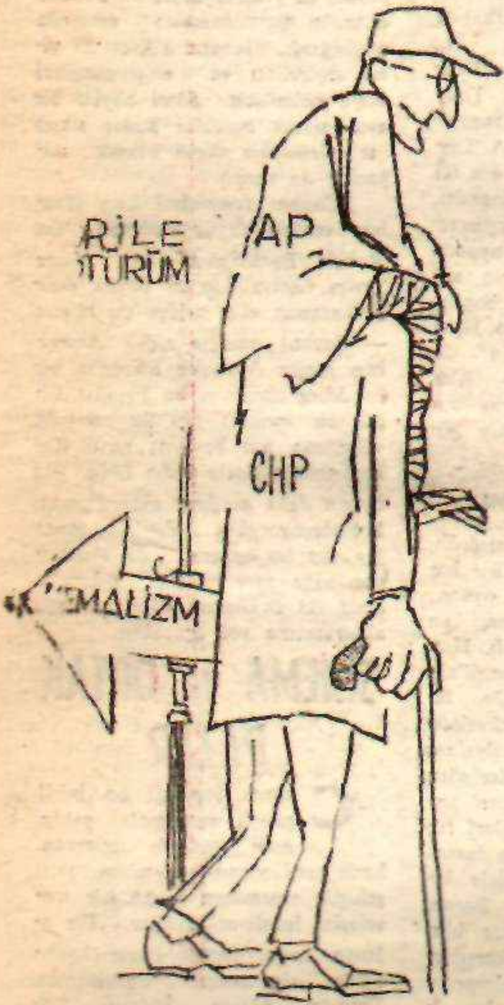
Cannes'da toplanan yirmi beş kişi, aynı zamanda merkezi Bruxelles'de olan daimî bir sinema bürosu kurulmasını, bu büronun Ortak Pazar yetkilileriyle temasa geçerek yukarıdaki görüşleri kabul ettirmeğe çalışmasını kararlaştırdılar.

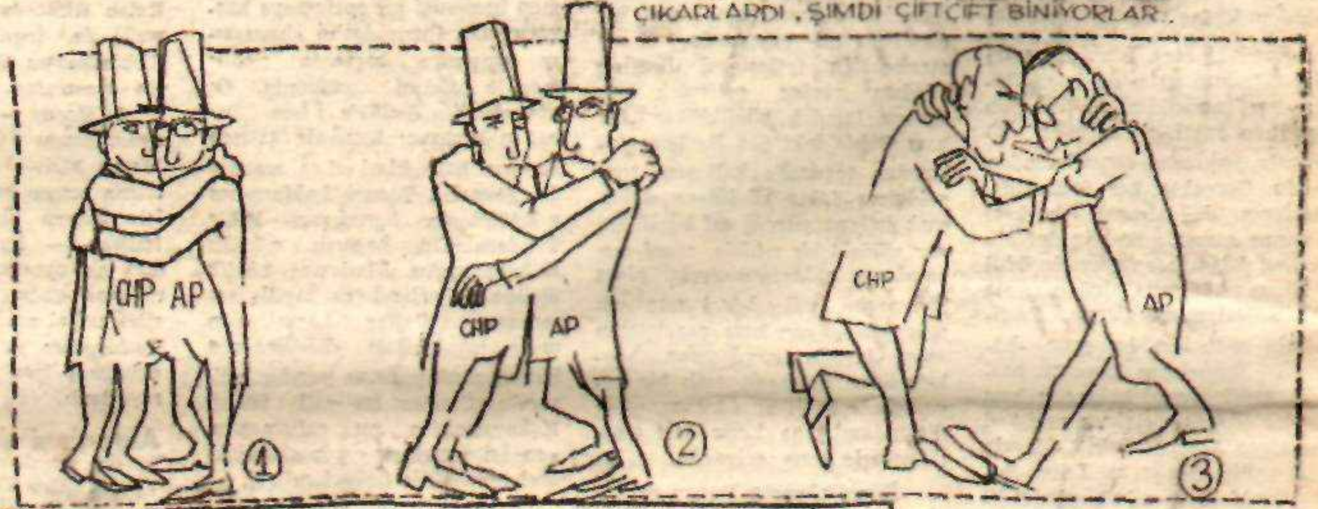
KOVALİSYON

15 Ekim 1961 seçimlerinde hiç bir parti hükûmet kuracak çoğunluğu sağlamadı ve CHP. ile AP koalisyona mecbur kaldı. Az zaman sonra bu düşman kardeşlerin ortaklığında çatlaklar oldu Koalisyonu Kurtarma Komisyonu kurularak yama tutturulmaya çalışıldı. Yama tutar mı, tutmaz mı? Bilinmez. Ama koalisyon artık kovalisyon oldu..

